

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a komparatistiky

Diplomová práce

Bc. Kateřina Heřmanská
Instrukcí aneb Krátké naučení hospodáři mladému Šimona Lomnického
z Budeče
(edice a literární historický rozbor)

The Instruction or The short learning for a young husbandman by Simon
Lomnický from Budeč
(the edition and the literary historical analysis)

Praha 2016

vedoucí práce: **Mgr. Tomáš Matějka, Ph. D.**

Ráda bych podkovala vedoucímu své práce mgr. Tomáši Matjovi, Ph. D., za pomoc a rady a především za poskytnutí dostatečné pramenné základny pro mou práci.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia i k získání jiného nebo stejného titulu.
V Praze dne 15. 8. 2016

Klí ová slova

Adaptace, eška, edice, hospodá , humanismus, *Instrukcí*, Lomnický, mravou ná literatura, nau ení, plagiát, p edloha, reflexe, rešerše, vývoj textu.

Key words

Adaptation, advice, edition, education, husbandman, humanism, *Instruction*, Lomnicky, reflexion, recherches, evolution of the texte.

Abstrakt

Diplomová práce se zamůže především na problematiku edičního zpracování tištěného textu z konce 16. století, prováděné úpravy v rámci hláskosloví, pravopisu, interpunkce, gramatických jevů a syntaxe v daném textu, vypořádává se problematikou rozkolísanosti určitých jevů jako je například kvantita ve slovech nebo odlišný pravopis oproti dnešnímu usu. V textové části se pak zabývá životem Šimona Lomnického z Budeče a jeho kontroverzní osobností, která po několik desetiletí vyvolávala odpor literárních vědců pro svou bezcharakternost a která byla očištěna až v polovině 20. století. Dále se soustředí na analýzu spisu *Instrukcí aneb Krátké naučení hosodá i mladému*, jeho provázanost s předlohou, českými *řemesly a naučeními hlubokých mudrců*, a také vývoj a osudy daného spisu.

The abstract

The main aim of the thesis is preparation of the edition of an educational text by Simon Lomnický from Budeč. My work is aimed on the adaptation and analyse of a moralizing text by Lomnický. I have analysed his book, *Instruction or The short education for young huntsman*, her evolution during three centuries, differences among editions from 16th, 18th and 19th century and her dependence on source book, *The sentences and educations of the great philosophes*. The reflection of Lomnický's life has been changing very fast and dramatically, I have tried to find out reasons of preemptory changes.

Anotace

Diplomová práce představuje edici *Instrukcí aneb Krátkého naučení hospodá i mladému Šimona Lomnického z Budče* textu z polomu 16. a 17. století s ediční poznámkou reflektující všechny provedené úpravy. Dále byl analysován vývoj textu a jeho závislost na předloze. Život autora, jeho dílo a především jeho pozdější obraz v literární historii je prezentován v podrobné rešerši.

Obsah

1	Úvod	8
2	Život Šimona Lomnického z Budče.....	9
3	Dílo Šimona Lomnického z Budče	12
4	Reflexe Šimona Lomnického z Budče a jeho díla	16
4.1	Národní obrození	16
4.2	Nástup pozitivismu.....	16
4.3	Emil Pražák a literární historie 20. století	22
5	Instrukcí aneb Krátké naučení každému hospodáři mladému.....	25
5.1	Reflexe Instrukcí v literární historii	26
5.2	Struktura výstavby	27
5.3	Historie textu	29
5.4	Vztah Instrukcí a Řečí a naučení hlubokých mudrců.....	44
6	Závěr.....	50
7	Edice textu	51
8	Ediční poznámka	264
8.1	Grafika a pravopis textu.....	264
8.2	Pravopis.....	267
8.3	Kvantita vokálů.....	269
8.4	Ostatní úpravy.....	271
9	Seznam literatury.....	272
9.1	Prameny	272
9.2	Sekundární literatura:	272
9.3	Sekundární literatura k edičním úpravám	273

1 Úvod

Literatura p elomu 16. a 17. století pokračovala v trendu určeném humanismem. S tím souvisí rozvoj české psané literatury zaměřující se více na české publikum, které dále konfiguroval literární život. Ideálem autora se stal vzdělaný český píšící v národním jazyce pro velký okruh čtenářů. (Djiny, s. 336) Oblíbenými se staly překlady a adaptace zahraničních spisů, původní tvorba pak v této době prožívala svůj nejvyšší rozkvět. Oproti středověku se myšlení humanismu zaměřovalo spíše na praktickou stránku lidského života, přesto v horizontu myšlení českánstava stále panoval tlak tradice středověké vzdělanosti a pobožnosti. (Kolár, s. 69) Tyto dva póly se v různé míře projevovaly v dílech, především v mravně a vzdělávací literatuře, mířící oproti středověku k širšímu spektru publika. Ta se nejvíce soustředila na kritiku nešvarů a neestí, panujících ve společnosti, a nabádala k mravnému životu protchnutému vírou v Boha.

Do této atmosféry přelomu 16. a 17. století vstoupil jeho český spisovatel, básník a dramatik Šimon Lomnický z Budče, katolický českán, studovaný na církevních školách, který zaměřil jeden směr svého literárního díla právě k mravně literatuře. Mezi prvními jeho díly s touto tematikou byl i veršovaný spis *Instrukcí aneb Krátké naučení hospodá i mladému* (1586/1597), předkládající čtenáři jakýsi návod na mravní a poestný život. Postava autora i tohoto díla však neměla lehký osud v budoucích stoletích a prošla si od radostného přijetí k naprostému zatracení.

Ve své práci se zaměřím především na edici samotného textu, který byl naposledy vydán v druhé polovině 19. století, jeho vývoj a proměny a také jeho vztah k předloze. Shrnu i životní události Šimona Lomnického z Budče a rozličné přijetí a odmítání jeho osoby i díla v průběhu 19. a 20. století.

2 Život Šimona Lomnického z Budče

Šimon Lomnický z Budče se narodil v roce 1552 do katolické rodiny¹ v Lomnici nad Lužnicí, odtud pochází jeho pozdější příjmení Lomnický. Jeho otec užíval příjmení panské, resp. příjmení „Chodeck“, kterou jeho syn převzal v podobě „Ptocheus“.² Díky ochraně Rožmberků se Šimon dostal na školy, nejprve na latinskou do českého Krumlova a Třeboně a poté do jezuitské koleje v Jindřichově Hradci, na nichž jej finančně podporoval sám Vilém z Rožmberka (Křesťan, s. 445)³. Po jejich absolvování nastoupil jako správce školy a učitel do Kardašovy Řečice, tentokrát pod ochranou Adama z Hradce. O jeho působení na této pozici nemáme příliš informací, sám Šimon své mládí popisuje jako velmi bujaré, kdy se nevyhýbal *cisterně ženské krásy* byl *veliký hříšník a libé Venuše milovník* (Pražák, s. 49). V roce 1577 se pak oženil s Barborou Vávrovou ze Ševětína, díky níž v 80. letech získal velký statek se zájezdním hostincem na trase Linec – Praha. V této době také začala Lomnického literární tvorba, vydal u Melantricha své první dílo *Písně nové na evangelia*, dedikované Vilému z Rožmberka.⁴ Lze předpokládat, že se Lomnický zapojil do soběslavského bratrstva literátů.⁵ Jeho tvorba se však nesoustředila jen na duchovní díla, psal především básně a písně k počtům významných událostí v rožmberské rodině (svatby, pohřby, slavnosti). Začátkem 80. let načas odešel do Prahy a snažil se prosadit u dvora Rudolfa II., ale neuspěl. Vrátil se tedy do služeb Rožmberků.⁶ Kromě toho dále množil i svůj majetek a stal se brzy rychtářem Ševětína.⁷ Na vrchol života i tvorby se dostal v 90. letech 16. století. Od Rudolfa II. získává šlechtický titul, erb a přídomek „z Budče“.⁸

Po začátku 16. století zemřeli postupně oba hlavní mecenáši Lomnického, za nedlouho i Petr Vok, poslední rožmberský vladař, a panství zdědili Švamberkové, příslušníci protestantské šlechty, s nimiž si Lomnický jako katolík příliš nerozuměl. Neshody mezi

¹Pražák však zcela nevykládá utrakvistický původ Lomnického rodu. (Pražák 1, s. 46)

²Toto příjmení bylo pak často mylně vykládáno jako „žebřák“ a spojováno s legendou o Lomnického žebřání na Karlově mostě. (srov. Jireček, s. 462, Riss, s.70)

³Pražák uvádí, že mladý Lomnický byl stipendistou Adama z Hradce (Pražák 1, s. 47) a že v Jindřichově Hradci

nemohl studovat na jezuitské koleji, protože ta byla založena až v roce 1595 a Pražák navíc nenachází na Lomnickém žádné známky jezuitské výchovy, které podle něj zanechávaly vždy hlubokou stopu. (s. 48)

⁴Pražák však soudí, že nešlo rozhodně o debut, protože „je to dílo příliš rozsáhlé, příliš zralé a příliš smělé na prvotinu.“ (s. 50).

⁵Bitnar soudí, že kancionál vznikl na popud opata milevského kláštera premonstrátského. (Bitnar, s. 102)

⁶Zde se dostávají do rozporu Svátek (s. 350), který míní, že Lomnický se stal správcem v pivovaru, a pozdější historici, například Riss, píšící o Lomnickém jako o majiteli/nájemci hospody i písaři u Viléma z Rožmberka.

⁷Zkušenosti se spravováním majetku a hospodářstvím pak použije ve své *Instrukci aneb Krátkém naučení hospodářství mladému*. (Pražák 1, s. 57)

⁸Tradí se, že to byla odměna za jeho spis *Kupidova stěla*, kterou věnoval samotnému císaři, milujícímu erotický laděnou literaturu

Švamberky a katolickými českými Budovčovicemi vyústily v boj, přičemž vyhořel Ševcův a zbytek obce vyplnilo vojsko. Šimon Lomnický se tedy roku 1618 vydal do Prahy, kde se však k moci dostali protestantští šlechtici a jeho katolictví přátelé byli sesazeni z úřadů.⁹ K událostem v Praze okolo stavovského povstání můžeme vztáhnout první nejasnosti, kolující kolem posledního období života Šimona Lomnického, a to jeho konverzi k utrakvistu.¹⁰ Svou podporu nové vládě králi Friedrichovi Falckému vyjádřil dvěma oslavnými písněmi¹¹.

Po bitvě na Bílé hoře 1620¹² ještě sepsal *Píseň o žalostivé zkáze země české*, kde se přiznal k podpoře Friedricha Falckého. Po popravě 27 českých stavů na Staroměstském náměstí se navrátily „staré“ podmínky, Lomnického přítel Jan Sferinus získal zpět svobod a nabídl příteli útočiště. Přes svou konverzi a oslavu povstalců nejsou důkazy, že by byl Lomnický persekuován.¹³

Konec života jeho českého spisovatele byl dlouho opáden mnohými legendami a fámami. Na jedné straně to byly romantické fámy o ztrestání nebohého básníka za jeho oslavu samozvaného krále, o ztrátu majetku, postavení a jeho pozdější žebrání na Karlově mostě¹⁴; na druhé straně na knutí Lomnického z autorství pamfletu na popravené české stavy, tato informace se objevila poprvé u Pavla Skály ze Zhoře¹⁵, kterým se snažil získat zpět své postavení a majetek. Dále se tradovalo, že v zoufalé situaci žádal dopisem knížetem Lichtenštejnem o podporu vzhledem ke svému dobrému jménu před válkou a údajně i o d m

⁹ V roce 1618 vyvrcholily spory mezi protestantskými stavy a katolíkem Ferdinandem II. ohledně dodržování *Rudolfova majestátu*. Stavové vtrhli na Hrad a z oken kanceláře vyhodili dva šlechtice, Viléma Slavatu a Jaroslava Bořitu, a písaře Fabricia. Přidala se i celá Praha, byla vyhlášena nová ústava, ustanovena vláda z protestantské šlechty a máš an a zvolen nový, luteránský, král Friedrich Falcký.

¹⁰ Přímé důkazy o Lomnického odklonu od katolické církve nemáme, můžeme se pouze odvolávat na dvě písně podporující protestantského krále a pozdější omluvné dopisy, v nichž uvádí, že musel s vlky vítit a po vtrhu pouštět svjetpláš.

¹¹ Skladby *Sedlské vítání aneb Písnice o Fridrichovi* (1619) a *Korunování aneb Píseň prostá* (1619)

¹² Na Bílé hoře sestřely vojenské oddíly českých protestantských stavů a císařské vojsko Ferdinanda II., po prohrané protestantské strany král Friedrich Falcký uprchl z Prahy, katolická šlechta byla vrácena do svých úřadů a povstalci byli potrestáni, 27 českých šlechticů máš an bylo pak popraveno na Staroměstském náměstí.

¹³ Dle Rissa se Lomnického jméno nenachází na žádném seznamu potrestaných rebelů (Riss, s. 71), za což vidíme pravděpodobně přímluvu Viléma Slavaty.

¹⁴ Fámou o žebrání vyvrátil jako první Josef Svátek a Josef Jireček. Ani jeden nenašli dostatečné důkazy o pravdivosti tohoto tvrzení, mimo to píseň v jednom z vydání jedné z Lomnických písní. Jako základ této legendy pak označili chybný výklad písmenka Ptocheus, kterou dřívejší historici v dobách po útoku národního obrození eložili jako *Žebrák* a vztahovali ji právě k poblohorskému spisovateli úpadku. Ve skutečnosti ho Lomnický používal už v 80. letech 16. století a život dožil u některého ze svých přátel.

¹⁵ Pavel Skála píše o Lomnickém: *Týž Lomnický, jak v této písni stavy král. es. pod obojí tžce z rebelice a z jiných provinění obviňuje a na iká, krále pak jich Fridricha tupí a haní, tak zase je i jeho v jiných svých písních, (...), vysoce vychvaluje a velebí* (Skála, s. 147)

po popraveném mš anovi, odpovědi ani podporu však nedostal¹⁶. O konci života nevíme už nic. O místě smrti se historici pou, zatímco Teplý¹⁷ tvrdil, že odešel zemít do rodné Lomnice, Pražák to považoval za nemožné a za místo skonu označil d m Jana Sferina (Pražák 1, s. 73).

¹⁶ Tuto informaci najdeme poprvé u Františka Dvorského

¹⁷ Teplý (1941)

3 Dílo Šimona Lomnického z Budče¹⁸

Tvorba Šimona Lomnického z Budče představuje rozmanitý obraz soudobých žánrů. Podobně jako na Lomnického osobu se názory promítaly i na jeho dílo. V počátcích národního obrození historici oceňovali především básnickou a písňovou tvorbu. Bohuslav Balbín píše o Lomnickém jako o talentovaném básníku a rýmovníku, podobně Josef Dobrovský vyzdvihuje jeho básně nad prosou a jeho sílu shledává v komice a satirě. (Dobrovský, s. 335) Od poloviny 19. století je však Lomnický již vnímán pouze jako *psavec a lehkonohý, bezkarakterní literární obojetník, rýmař, emeslný a bezduchý* (Vlček, s. 451), jenž své *chabé rymovánky, slabé úpravou a nicotného, ba mnohdy nízkého obsahu a myšlének*. (Flajšhans, s. 363) využíval pouze k zisku přízná a vlastnímu prospěchu. To však je velmi zjednodušený pohled na celé Lomnického dílo, reflektující především příležitostnou písňovou tvorbu a vycházející z dedikací. O tvorbu Lomnického, především o jeho mravnou prosu a duchovní písně, vzrostl zájem až díky Emilu Pražákovi a dalším literárním historikům, kteří odhalili jeho hodnotu a specifika.

Píle literární tvorby Šimona Lomnického z Budče tvoří duchovní písně a mravní prosa, vedle nich pak figuruje příležitostná poezie a divadelní hry s náboženskými tématy. Duchovní písně stály na základu Lomnického literární tvorby a prvním dílem, jímž se Lomnický roku 1580 uvedl na literární scénu, byl rozsáhlý kancionál *Písně nové na evangelia svatá nedělní přes celý rok*¹⁹. Písně zde dle dvou oddílů, vedle duchovních skladeb složených podle liturgického roku, se zde objevují i světské písně v nované podobě. Jde de facto o první český katolický kancionál, v němž všechny písně jsou zcela původní.²⁰ O patnáct let později vydal druhý zprávník *Kancionál aneb Písně nové historické na dni svátní přes celý rok*, který byl velice populární i po autorově smrti, což dokazuje opakované vydávání i přejímání písní jinými autory (Kříž, s. 451).

Druhým zásadním souborem Lomnického tvorby jsou jeho mravní prosy, za ležící Lomnického *do mohutného proudu mravní výchovné tvorby před lohorského období*. (Voit, s. 13) Devět pros různě kvality se zabývá vždy jedním z prohledů doby, tematicky navazuje na přechozí veršované *Instrukce aneb Krátké naučení hospodáři*

¹⁸ Kompletní soupis díla Šimona Lomnického pořídil v roce J. Jireček ve své Rukoviti. (Jireček, s. 464n)., v souhrnnosti najdeme v Lexikonu české literatury (Lexikon, s.1215). Zatímco u Jirečka je zařazena diskutabilní skladba *Exekuce*, v Lexikonu již toto dílo není ve výpisu díla uvedeno.

¹⁹ Jaroslav Vlček odsuzuje tuto knížku jako "pokrytecky přeládlou", kterou chtěl elitou pouliť hanebným popěvkem. (Vlček, s. 452)

²⁰ Lomnický totiž jako pravomocný katolík nemohl přejít z existujících kališnických i bratrských kancionálů, ale musel všechny písně vytvořit sám. Ve většině však využil pro své písně již známé nápěvy.

mladému (1586/1597) Roku 1586 vydal svůj první mravou ný spis *Knížku o sedmi hrozných ábelských et zech* (1586), v níž vypo ítává všechny t žkosti, které tíží lidskou mysl p ed posledním soudem, následoval *Postní zvyk* (1589), varující p ed nedodržením post . Mravnostní traktát *Kupidova st ela*, praný ující cizoložství a milostné avantýry, Lomnický v noval údajn samotnému císa i Rudolfu II. a byl za n j odm n n šlechtických titulem. Následoval spis proti pomlouva m *Utrha jazyk* (1598), proti bujarému tanci a nez ízenému veselí *Traktát o tanec* (1597). P íklon k mravou ným spis m áste n souvisí také s Lomnického duševním stavem beznad je a chliasmu p icházejícím na p elomu 16. a 17. století. Po roce 1600 pokračuje *Vejkładem prostým na Ot enáš* (1605), odsouzením lakomství v *Tobolce zlaté*, pýchy a nabub elosti v *Pejše života* (1615) a *D tinský ápek* (1609), p inášeující rady pro ctnostný a mravný život. Na rozdíl od kancionál , zcela p vodní dílo Šimona Lomnického, mravou né spisy nevzešly zcela z jeho hlavy, naopak byly d kladn podloženy prameny, nej ast ji latinskými.²¹ Jako pramen pro v tšinu svých mravou ných d l používal latinský spis Bernardina de Bustis *Rosarium sermonum praedieabilium ad faciliorem commonditatem novissime compilatum*, zvlášt pak v *Kupidov st ele*. Krom této p íru ky pro kazatele erpal mravou né p íb hy ze sbírek exempel.²² Míra erpání z p edlohy je v jeho dílech r zná, od p evzetí tématu p es p ejímání celých slovních obrat až po celé pasáže. V prvním spisku *Knížka o sedmi hrozných ábelských et zíchse* Lomnický pevn drží p edlohy (jde opravdu spíše o p eklad), malé množství exempel je zapojováno do textu asto násiln a slouží jen jako ilustrace. Nejmén exempel za adil Lomnický do svého druhého spisku *Postní zvyk*, vysv tlující princip p stu a zároveň kritisující obžerství, Pražák soudí, že Lomnický si tento zp sob výstavby textu zde zkoušel a zdokonaloval. (Pražák, s. 139) To by znamenalo, bu že tento traktát vznikl v rukopisné podob ještě p ed *Knížkou o sedmi hrozných ábelských et zích*, nebo pod tlakem oficiálních míst katolické církve musel v náboženských spisech omezit po et nenáboženských až zábavných p íb h . V *Kupidov st ele*, t šící se velké popularit ²³, se už Lomnický áste n odpoutává od p edlohy a rozvíjí mnohé biblické citáty vlastními slovy plnými vroucnosti a naivnosti „p ipomínající bezd ky lidové betlémy“ (Voit, s. 21). Zcela od *Rosaria* se pak oprostil v *Traktátu o tanci*, jehož pramen najdeme v samotné Bibli, na rozdíl od ostatních mravou ných text zde vystupuje ve zna né mí e autor v pesimismus. Stejn spis *Utrha jazyk* erpá z *Rosaria* pouze citáty a

²¹ Práv toto erpání z pramen bylo trnem v oku mnohým historik m 2. pol. 19. stol a p edkládali jej jako jeden z d kaz o Lomnického charakteru. (srov. Vl ek, s. 452n)

²² Vztahem Lomnického mravou né prosy a jeho p edloh se zabývali mj. E. Šubert a P. Voit.

²³ Podle nepodložených zpráv byl Lomnický za tento spis odm n n císa em Rudolfem II. ud lením erbu a šlechtického titulu.

scholastickou moudrost, rozpracování je již však zcela na autorovi. Na rozdíl od předchozích naučení zde postupuje zcela v modu žánru traktátu, tedy od jednoduchého ke složitějšímu, od konkrétního k abstraktnímu a všeobecně platnému. *Vejkład prostý na nejsvatější modlitbu Otě enáš* z roku 1605 se svým obsahem blíží prvním dvěma Lomnického spisům, tíhnujícím k náboženským otázkám. Pesimismus a beznadějně uvádí autora k výzvám k pokání a přiklonění se k Bohu. Text se skládá z citát biblických i církevních autorit doplněných výkladem a osobními zkušenostmi autorovými. Způsobem mravoučné prose se pak Lomnický vrátil v knize *Dětinský ápek*, opět pracuje s *Rosariem* jako pramenem a rozebírá nejen vztah dítěte k rodičům, ale i rodičů k dítěti.²⁴ Podobně jako v *Kupidovské* ilustruje výkladovou exemplum z různých sbírek (např. *Speculum exemplorum*). Dvě poslední práce prý uující lakotu (*Tobolka zlatá*) a pýchu (*Pejcha života*) opět erpají z *Rosaria*, ale tento pramen ustupuje vlastnímu autorovu filosofování, *Tobolka* je oproti zábavnější *Pejše* více filosofická. Příběhy doplňující výklad byly jednou z Lomnického snah o beletristiku. (Pražák 3, s. 2)²⁵ Všem mravoučným prosám předchází veršované *Krátké naučení hospodáři i mladému*, shrnující poučení pro správný a morální život a varující proti dobovým nešvarům. Na ně pak navazují mravoučné prosy, koncentrující se na jednotlivé hříchy. Oproti prosám zde však není využito exemplum. Kromě mravoučné prosy se Lomnický v nově také prosaickým textem s náboženskou tematikou, sem spadá například: *Výklad prostý na nejsvatější modlitbu Pánem Kristem vydanou* (1605), *Rozmlouvání Pána Krista s křesťanem, Hádání neb rozepře mezi knězem a zemanem o moci a panování* (1588).

Další částí tvorby Šimona Lomnického tvoří především písně v nově šlechticem k různým významným událostem v rodinách. Příběhy se staly později podkladem pro odsuzování postavy Lomnického jako prospěchářského rýmovníka (Dvorský, s. 498), jenž *hledl mocným, šel drým pro iznive m svým se zalíbili rýmy svými, jimiž přelíšasto šimonil*²⁶ a 'papírovými dary' milosti z otevřené ruky se dožebraval. (Dvorský, s. 498) Nutno dodat, že Šimon Lomnický nikterak nevyvíval ze soudobých zvyklostí ostatních autorů, nebo dedikace díla i přímo tvorba především písní v významných rodinných událostech v rodině mecenáše jsou naprosto standardním jevem

²⁴Odkazuje i na Aristotelův výrok: Duše dítěte je jako holá a nepopsaná tabule.“ (Voit, s. 27)

²⁵ Užití latinských předloh jako pramenů témat i slovních obrátů a práce s exemplum jako ilustracemi příběhů byly koncem 19. století vnímány značně negativně jako plagiátorství a nedostatek vlastní invence. (srov. Riss, s. 34, Vlček, s. 452) To však vycházelo z nepochopení dobového trendu využívat již známé, především latinské, předlohy pro předklady a adaptace přístupnějšími šanskému a venkovskému čtenáři. (Voit, s. 15)

²⁶Šimonitipoužíval Lomnický jako označení využití předlohy mecenáše i přímo *opětované vykořisťování lidí i okolností* (Flajšhans, s. 359)

p elomu 16. a 17. století. Za nejzda ilejší je považována *Poh ební píse o smrti Petra Voka z Rožmberka*. Mezi tyto p íležitostné písn pat í i dv písn k oslav krále Friedricha Falckého (*Sedlské vítání aneb Písni ka o Fridrichovi, voleném králi eském a Korunování aneb Píse prostá*) a další.²⁷

Také dramatické tvorb²⁸ v noval Šimon Lomnický svou pozornost. Jeho divadelní hry vycházely z biblických text a presentovaly publiku p edevším velikono ní p íb hy, podobn jako v p ípad mravou né prosy se Šimon Lomnický snažil o zp ístupn ní obsahu širokému publiku. Postavy zde tedy mluví hovorovým jazykem, d j je p enesen do jiho eského prost edí a v jeho pr b hu se divák m že setkat s r znými reáliemi b žného života. Celkem jsou známy dv hry: *Triumf aneb Komédie krati ká* (1582), tu poté p epracoval pod názvem *Marie o navštívení hrobu Krista Pána*, a *Vzk íšení Pán*.²⁹

²⁷ Teoreticky by mezi tuto p íležitostnou tvorbu spadala i píse *Exekucí* (1621), u níž je však Lomnického autorství diskutabilní.

²⁸ Dramatickou tvorbou Šimona Lomnického z Bud e zkoumal v druhé polovn 19. století Ing. J. J. Hanuš ve studii *Zp vohry Šimona Lomnického z Bud e* (1891) Celkov hry hodnotí jako od p vodů vážná dramata byla nevhodn prokládána komickými až sprostými epizodami. (Hanuš, s. 39)

²⁹ Vedle p vodní tvorby Šimon Lomnický po ídil dva p eklady latinských d íl Burley v *Filosofický život* a Marolovu *Cestu do nebe*.

4 Reflexe Šimona Lomnického z Budapešti a jeho díla

„Není snad v celé literatuře české spisovatele, (...) jenž piodněn jsa romantickým pláštíkem politického mu ednictví nezasloužen soustrast českého tená stva v té míře byl vzbudil, jako Šimon Lomnický z Budapešti.“ (Riss, s. 58) A můžeme dále pokračovat: není v d jiných české literatury autor, na jehož život a dílo by se tak radikálně proměnil názor v pr bhu jediného století. ástě ný podíl na tom má jak samotný autor v život v boulivé době plné politických zvrátí, tak proměna v deckého p ístupu ke studiu pramenů.

4.1 Národní obrození

Budeme-li postupovat chronologicky, prvním, kdo se zmiuje o Šimonu Lomnickém, byl Bohuslav Balbín ve svém spise *Bohemia docta* a hodnotí jej jako nadaného básníka s krutým osudem žebráka. Podobně pozitivně hodnotí dílo „ českého poety“ i Josef Dobrovský nebo F. M. Pelcl. Všichni se však ve svých statích drží mnohých povstí a legend, které kolem Lomnického kolovaly a vrhaly na něj soucitné sv tlo mu ednictví a nespravedlnosti ze strany německých vládců.

4.2 Nástup pozitivismu

Kritičtější pohled na rudolfínskému spisovatele přinesl až příchod pozitivistických přístupů³⁰ do českého dějepisectví. Shromáždění co nejvíce množství informací a detailní studium pramenů v případě Šimona Lomnického vedlo jak k vyvrácení mnoha legend a povstí, tak k objevení těch skutečností z jeho života, které pak zcela pozitivně pohled nejen na osobnost a charakter autora, ale i na jeho dílo. Prvním, kdo se kriticky vyjádřil o postavě Šimona Lomnického, byl Ferdinand Mikovec. Ve svém článku *N co ku charakteristice Šimona Lomnického* otiskl část anonymní skladby z roku 1621³¹, velebící popravu 27 představitel stavovského povstání na Staroměstském náměstí v únoru 1621, a připisoval ji právě Lomnickému. Zde se opíral o svědectví Lomnického současníka, Pavla Skály ze Zhoře, jenž ve svém spise *Historie česká* o Lomnickém píše: *Pon vadž pak týž Lomnický, jak v této písni stavy království českého pod obojí tžce z rebelie a z jiných provin ní obviuje a na íká, krále pak jich Fridricha tupí a haní, tak zase že i jeho v jiných*

³⁰ Pozitivismus, jakožto metodologický směr, jehož poprvé využil ve své práci Auguste Comte v roce 1824, staví především na dokonalé analýze všech dostupných pramenů, shromáždění dat, jejich uspořádání a konstatování dle určitých zákonitostí.

³¹ Šlo o skladbu *Exekuce aneb vejpy d a ortel nad povstalci*, která se stala na dlouhou dobu jedním z argumentů a d kaz Lomnického bezcitnosti a bezcharakternosti.

svých písních, (...), vysoce vychvaluje a velebí (Skála, s. 148),³² a pro srovnání uvádí i text oné oslavné básně. *Jak bezcítěn a hanliv v této písni zpívá o těch, kterých byl podlézav opovrhl, vychvaloval, prosou a veršem oslavoval, dokudž vládli...* (Mikovec, s. 539), odsuzoval Mikovec jihočeského básníka a nazval jej mužem „dvojího srdce a jazyka“, jenž si tímto hanopisem chtěl získat znovu peníze vítězné katolické strany³³ a ujít trestu za podporu krále Friedricha Falckého.³⁴ Příčiny takového chování pak Mikovec viděl v Lomnického marnivosti, zálibě v pohodlném životě a snaze zalíbit se šlechtě a získat mocné příznivce. Štěpán však Lomnického ospravedlnil poznámkou, že nebyl rozhodně jediným spisovatelem, který by „nemusel pouštět pláči po vtru“.

Lomnického kompletní životopis jako první zpracoval v rozsáhlé studii Josef Svátek a později i Josef Riss v časopise českého muzea³⁵ a Josef Jireček ve své *Anthologii literatury české*. Josef Jireček jako první vyvrací fámy o trestu bičem a o pozdějším žebrání na Karlově mostě.³⁶ Lomnického hodnotil jako vrtkavou povahu, toužící po *živobyjtí rozkošnickém* (Jireček, s. 463). O posledních letech jeho života psal s ohledem na informace Pavla Skály, tedy o Lomnického konverzi a pozdější omluvě katolické straně. Velkým přínosem bylo zařazení obsáhlého seznamu Lomnického díla na konci pojednání.

Na pozadí výkladu o společenských a kulturních poměrech dané doby Josef Svátek prezentuje život a uměleckou tvorbu Lomnického jako „dítě své doby“, smílivě se proto stavěl i k negativním stránkám básnickovy povahy, například jeho snaze prosadit se u dvora Rudolfa II. *Nebude touhu tuto nikdo za zlé vykládati na daném muži, jenž (...) byl si ovšem v domě, že u itelským p sobením na nejebližší okolí své velmi zdárně inkovati m že, ale to nesta ovalo vysoko se pnoucímu duchu jeho, on chtěl pro celý národ p sobiti, z celého národa ony vady smýti...* (Svátek, s. 349) Omluvu by našel i pro básnickovu nepřijatelnou poezii a až dotíravost v jeho dedikacích a pochlebování vrchnosti, *nebo nebyl Lomnický jediný, jenž v literatuře jaksi dojnou krávu spatřoval a všemožně z ní koistiti se snažil,*

³² Tato krátká pasáž, patřící do Skálova vyprávění o stavovském povstání, jeho potlačení a následných represí a popisující Lomnickému autorství onoho hanopisu, se v druhé polovině 19. století stala hlavním důkazem básnickova odsouzeného charakteru. Dobrovský ani Balbín se o této pasáži vůbec nezmiňují a Lomnickému autorství Exekucí nepřipisují. Ve 20. století se pak Emil Pražák snažil toto nařčení vyvrátit.

³³ Dílo málo být dedikováno a doručeno dvornímu komisaři Pavlu Michnovi (Mikovec, s. 540)

³⁴ Lomnický na požádání nově zvoleného protestantského krále sepsal oslavné *Selské vítání aneb Prostá a krátká písnička o osvíceném knížeti Fridrichovi* a poté oslavnou ódu k samotné korunovaci *O slavném přejezdu do Prahy a korunování Fridricha krále*

³⁵ Detailně se Lomnického životem zabíral až v 20. století Emil Pražák ve své disertaci *Šimon Lomnický z Budova otázka jeho zjevu*

³⁶ Jireček uvádí, že popis těchto událostí se objevil poprvé v rukopise univerzitní knihovny pražské spolu se *Selským vítáním*, za jehož sepsání upadl Šimon v nemilost, byl ztrestán 100 ranami holí a ztrátou majetku a byl nucen poté žebrat. (Jireček, s. 462)

psali a dedikovali (...) spisovatelé a uenci jako o závod, jen na mecenáše pomýšlejíce, (...) pochvalami a e mi jim podku ujíce. (Svátek, s. 358) Nemohl však pohlédnout, že u Lomnického se zp sob dedikování p ekro il hranici tehdejších zvyklostí. Lomnický se nestyd l dedikovat jedno dílo, bez ohledu na kvalitu, i více adresát m s p esv d ením, že alespo jeden z obdarovaných se odvd í pen žitým i hmotným darem. Práv za tuto hamižnost a snahu zavd ít se všem stranám Svátek Lomnického nejvíce odsuzoval, i když o stránku dál op t p ipomn l, že v dané dob to bylo zcela b žné. (Svátek, s. 359) Neomluvil však Lomnického pokrytectví a dvojakost názor náboženských i mravních, zavd ít se ob ma stranám a od obou získat výhody byly také Lomnického osudové chyby.³⁷ Z literárního díla se pak Svátek zam íl p edevším na rozbor dramatické innosti Lomnického,³⁸ kterou zhodnotil jako zcela standardní v tehdejší dob , velmi jednoduchou po stránce obsahové a p ístupnou diváku pro svou plynulost jazyka. Pozitivn naopak p íjal mravou ný spis Instrukcí aneb Krátké nau ení. Oblíbenost, o které dle Svátka sv d í opakované vydávání, p isuzoval zevrubným popis m tehdejším oby ej a ne estí, ale i silnému mravnímu základu, pon kud zvláštň ohodnotil však dedikaci spisu adresovanou písa m a služebník m Viléma z Rožmberka, což p ítá ím dál v tší snaze Lomnického získat vlivné p átele a bohaté mecenáše. Podobn ostatní mravou né spisy si vysloužily na jedné stran historikovo uznání za svou všeobecnou platnost, na druhé nelibost ve vztahu k autorovu životu a chování.³⁹

O poznání kriti t ji vystupoval už ve své studii Josef Riss. Vycházel áste n ze Svátkovy nedokon ené studie a opravil nep esnosti, p edevším v dataci jednotlivých d l, nesnažil se ale Lomnického tolik omlouvat jako jeho p edch dce. V komentá i k Lomnického hojným dedikacím poznamenal, že Lomnický *inil to, co všichni ostatní spisovatelé inívali, nemaje dosti síly do sebe, aby odolal vábení.* (Riss, s. 63), p estože sám tento nešvar praný oval a p i ztrát svých ochránc a mecenáš litoval sám sebe jako zneuznaného básníka.⁴⁰ Riss díky studiu pramen opravil a vyvrátil n která tvrzení, jež najdeme u Ad. Voigta a F. M. Pelcla. P edevším je to pov st o jmenování Šimona Lomnického císa em Rudolfem II. za dvorního básníka. P ípoušt l, že se Lomnický

³⁷ Svátkova studie, jak se dozvídáme u Josefa Rissa (s. 58), z stala nedokon ena, nenalezneme zde tedy Svátkovo hodnocení posledních let Lomnického života.

³⁸ Svátek rozebírá p edevším jeho hru *Triumf aneb Komédie krati ká o p eslavném syna Božího nad smrtí*, kterou myln Josef Jungmann spojil s Lomnického pozd jší velikono ní hrou *Vzk íšení Pán* . (Svátek, s. 355).

³⁹ Svátek kritizoval pom rn ost e Lomnického praný ování nešvar , kterých se sám asto dopoušt l, p edevším pochlebování, podlézání vrchnosti, hamižnost a nenasytlost

⁴⁰ Toto postesknutí najdeme v dedikaci k spisu *Tobolka zlatá*, adresované jeho strýci Tomáši Zelenkovi Lomnickému. (Riss, s. 63)

podepisoval jako „korunovaný básník český“, p i ítal to však pouze spisovatelov pýše a marnivost,⁴¹ o oficiálním jmenování nenašel žádnou zmínku. Podobn pov st ztrestání Lomnického sto ranami holí a jeho následné žebrání na Karlov most vid l Riss jako nepravdivou a lichou.⁴² V žádném ze seznamu potrestaných povstalc nefigurovalo Lomnického jméno (Riss, s. 71), pouze se dochoval prosebný dopis adresovaný Pavlu Michnovi, kde Lomnický p iznal své pochybení zdoby povstání. Zprávy o Lomnickém v dob stavovského povstání, prohry stav na Bílé ho e a následujících událostí erpal Riss stejn jako Mikovec ze záznam Pavla Skály. Lomnického tedy vykreslil jako obojetníka, „politického sb ha a odpadlíka“, na jedné stran op vujícího p íjezd protestantského krále, na druhé stran po poprav na Starom stském nám stí pak hanobícího popravené stavu.⁴³ O díle Šimona Lomnického nesdílel Josef Riss nadšení Bohuslava Balbína a nesoudil ho p íliš pozitivn . P ímo naopak, písn , a zábavné, tak didaktické, ozna il za *prázdné sko ápky bez všeho jádra*, jež jsou *na jedno brdo d lané*, p esto byly velmi populární u prostého i vzd laného tená e. Podobn prozaická díla odsoudil jako jalová, vznikající jen pro zisk, protože není skoro ani jediné knihy, která by se nebyla do kala alespo dvou vydání (Riss, s. 73), což komentuje jako d kaz o úpadku vkusu na p elomu 16. a 17. století. Písn náboženského rázu vid l jako vyúst ní boj katolík a protestant , které donutily Lomnického sepsat *Kancionál, aneb Písn nové* (1596), první katolický zp vník. Pozitivního hodnocení se do kalo však *Krátké nau ení hospodá i mladému*, Lomnickému však p i ítá jen velmi malou zásluhu o tento úspěch, protože velmi podrobn erpal z knížky e í a *Nau ení hlubokých mudrc , kde co stru n a jadrn e eno, zde [v Krátkém nau ení] z ed no a nejapnými rýmy rozvle eno*. (Riss, s. 74) Také ostatní mravou né spisy, *Tobolka zlatá, Kupidova st ela, Traktát o tanci*, atd. mají své p edlohy, z nichž pramení hlavní kvalita. Riss uzavírá, že Lomnický *sám nejlépe charakterizoval své práce, nazývaje je rýmováním a sám sebe rýmovníkem. Básníkem nebyl nikdy*. (Riss, s. 73)

V podobném duchu sepsal svou práci o jiho eském spisovateli a chrán nci Viléma z Rožmberka i František Dvorský. Navázal na p edchozí studie a stati o díle a život Šimona Lomnického a obraz charakteru a literární innosti jiho eského literáta rozebral jednu z jeho p íležitostných oslavných básní, a to *Epithalamium, to jest svatební rytmy anebo zp v ku poctivosti nových, ctných, poctivých manžel ,* adresovaný Vilému Slavatovi

⁴¹ Lomnický se nechával portrétovat s vav ínovým v ncem. (Riss, s. 67)

⁴² Tuto pov st podporovalo rodové jméno Ptocheus, tedy ‚žebrák‘, ale to už Lomnický užíval d íve než po roce 1621. (Riss, s. 71)

⁴³ Riss uvádí i p íklady dalších osobností, které „poušt li pláš po v tru“, ale neomlouvá je ani Lomnického. (Riss, s. 71)

a jeho nevst Lucii Otýlii z Hradce. Hodnocení vyznívá pro Lomnického opravdu silně kriticky, Dvorský verše označil za jalové a prázdné, snažící se pro pobavení hostů šířit klepy. Zdráznil také fakt, že sám autor ve své básni vystoupil v pozici „žebračka“, protože *byla mu n kdy vrchností jeho, pánem z Rožmberka, k užívání propjena n jaká louka, kteráž mu zase, nevíme pro , byla odejmuta (...)* I dožebračoval se při svatbě Viléma Slavaty n kterých hostů za p ímluvu (Dvorský, s. 501) Naopak velmi kladně zhodnotil Lomnického *Pohlední píseň*, složenou k pohřbu Petra Voka z Rožmberka.⁴⁴ Oproti samotným oslavným básním bez obsahu Dvorský přidal této smutné písni silný náboj, přičemž *tená cítí, že dech smrti, jenž v písni té vane, že žal a lítost nad ztrátou českého pána byly cítily pod zaroseným okem rýmovány.* (Dvorský, s. 502) Z krátkého životopisu, připraveného k ukázkám obou básní, stejně jako jeho předchůdci pranýřoval Lomnického pochlebování mecenášům a nkolikanásobně v nováničím známým šlechticům v naději peněží odměny, přede vším ostře odsuzuje jeho bezcharakterní chování po roce 1620, s nímž upadla i kvalita veršů připomínající spíše kramářské písně. Rissi a Svátek nacházeli ještě pro Lomnického malou omluvu v tlaku a vyhrocenosti dané doby, kdy mnozí uenci měli rázný své postoje, Dvorský už nekompromisně odsoudil dvojakost Lomnického politických a náboženských postojů, a podlézavost, s jakou své předchozí názory bezvýsledně omlouval: *A bezcharakternost Lomnického (politická i náboženská) hned v začátcích neštěstí národa českého jeví se v své tle až d sném, tvrdé rýmy a bezcitnější ještě srdce jeho hrdí, (...)* nedostalo se mu přes všechnu bídou, nízkou podlézavost takové odměny od Michna, Slavaty a Lichtenštejna za potupné verše jeho. (Dvorský, s. 509n) Přidal navíc další nelichotivý fakt o charakteru Lomnického, a to prosebný dopis adresovaný místodržícímu Karlu z Lichtenštejna. Zde Lomnický žádal, aby *po těch rebelantech a nepřítelích [jeho] M[ilosti] C[ísaře] n kde sob n jakou schránku vyhledati a v ní se schrániti mohl (...)* n jaký d m, kterýžto týž Voká ne pro n jakou živnost, ale aby měl kde na procházky choditi, sob vystavil a pro své rebelovní a zprotivení J. M. C. svou hlavu ztratil (Dvorský, s. 510)⁴⁵ Nebyl však vyslyšen a zemřel zapomenut v bídě, takže *ani dobu jeho úmrtí přepsání nemůže.* (Dvorský, s. 510)⁴⁶

⁴⁴ Šimon Lomnický, po smrti Viléma z Rožmberka, velmi přilnul k jeho bratrovi. Spojoval se podobným chiliastickým pohledem na svět a smutek z vývoje světa. (Krč, s. 446) Při pohřebním průvodu kráčel Lomnický za rakví rožmberského vladaře a svou píseň sám zpíval.

⁴⁵ Tento dopis s žádostí o přidělení domu po popraveném měšťanu byl později označen za další pověst.

⁴⁶ Mimo tyto studie mapující jak život, tak dílo Šimona Lomnického rozebíral zpěvohry/dramata J. J. Hanuš (ČČM, s. 36n). O spisovatelově životě se vyjádřil pouze povrchně s odkazem na předchozí obsáhlé studie.

Stup ující se kriti nost a odsuzování Lomnického charakteru a díla vygradovala na p elomu 19. a 20. století, p edevším v kompila ních dílech d jin eské literatury. Jaroslav Vl ek za adil Šimona Lomnického do okruhu typických spisovatel rudolfínské doby, *veršující milá ek ,zlatého‘ v ku Rudolfova je psavec povrchní a lehkonohý, bezcharakterní literární obojetník, rýma emeslný a bezduchý, který za všech okolností všem psal o všem (...), aby (...) zalíbil se a sob prosp l.* (Vl ek, s. 451n) P ík e odsuzoval jak jeho charakter, tak jeho dílo. P íležitostnou poezii, jak duchovní, tak sv tskou, hodnotil jako „pokrytecky nasládlou a pochlebnou“, mravou né spisy pak vid l bu jako pouhé plagiáty bezduchým rýmováním nesnesiteln rozvodn né a zevšedn lé (Vl ek, s. 453), i jako kriticky se tvá ící spisy, kárající nešvary, kterých se sám autor ásto dopoušt l.⁴⁷ Ostatní díla, *Kancionál, Filosofický život* atd., shrnul jakostejn *bezduché a vodnaté, nesoucí pe e mechanické psavosti výd lká ské.* (Vl ek, s. 454). Z Lomnického charakterových rys pak vybral p edevším hamižnost, marnivost a bezpáte nost s odkazem na básníkov chování po roce 1620.⁴⁸ Neopomenul dodat, jak b hem povstání *zazn la Lomnického katolická lyra chvalozp vy na protestantské direktory (...)* *Ale sotva první císa ští dragouni s Bílé hory dorazili do Prahy, ihned Šimon horliv obrátil a po krvavé exekuci starom stské 21. ervna 1621 z týchž úst ochotn zanotoval: (...)* *zle za ali kalvínové, zle dokonali stavové, všichni rebelové...* (Vl ek, s. 454) Také p ípomn l Lomnického ponížen vlezlé, ale nevyslyšené supliky o p íd lení domu po popraveném m š anovi.

Jan Jakubec pokračoval v podobné rétorice proti básníkov bezcharakternosti a obojetnictví, kv li nimž *hluboko klesá pod mravní úrove ušlechtilých prozaik z družiny Veleslavína* (Jakubec, s. 733), samoz ejm jako všichni jeho p edch dcí ost e odsoudil Lomnického chování v dob pob lohorské. V hodnocení díla však již nepoužíval stejn tvrdé odsouzení jako Vl ek, naopak našel zde ur ité pozitivní hodnoty. Lomnický vynikl svou p ízp sobivostí a pozorností v í tená i, pro n hož *z toho, co znal, vybíral a p ízp soboval své dob , rad ji do menších spis nežli do obsáhlých.* (Jakubec, s. 734) Uznával také Lomnického erpání látky ze starších pramen a zjednodušení jejich myšlenek pro prostý lid. Posteskl si však, že *Lomnický neznal um lecké kázn , psal lehce, povrchn a míchal dost vulgárnosti s humanistickou u eností.* (Jakubec, s. 735)

⁴⁷ Plagiátem nazval Vl ek Krátké nau ení hospodá i mladému, vycházející z eškovy Knihy hlubokých mudrc . Kupidovu st elu a Tobolku zlatou pak dle n j sepsal smilník a mamoná . (Vl ek, s. 453)

⁴⁸ Vl ek zd raz uje, že Lomnický ko ist ze svých známostí osobních, nevynesla tém žádného velmože eského, aby mu n jakým poetickým posláním nep ípomn l cinkavé povinnosti k chudšímu bližnímu a zejména k básnickému um ní. (Vl ek, s. 452)

Flajšhansova studie kombinovala výklad o životě Lomnického s pasážemi shrnujícími díla určitého žánru. Autor nebyl už tak ostře kritický jako Vlček nebo Dvorský, přesto však byl Lomnický považován *závažnou a zajímavou postavu tehdejšího písemnictví* (Flajšhans, s. 358). O způsobech a charakteru poznamenal jen krátce, že byl velmi *astým* hostem na šlechtických dvorech, kde *zkušenosti jeho labužnické a neutuchající veselý, mnohdy dosti obhroublý, žert doporučovaly ho všem stolovníkům, (...) své volné mravní zásady kryl svému sv domí svým jménem, šimon ním nazýval opatrně vykoisování lidí i okolností.* (Flajšhans, s. 350) Kritizoval samozřejmě spisovatele v poblohorské aktivitě. Co se týče literárních děl, shrnul Flajšhans svůj pohled na závěr: *Verše Lomnického jsou jen chatrné rýmovanky, slabé úpravou a nicotného, ba mnohdy nízkého obsahu a myšlének.* (Flajšhans, s. 363) Podobně nahlížel i na prózu.

Shrneme-li základní postoje hlavních textů zabývajících se osudem a činností Šimona Lomnického, a už historikové byli k literátovi shovívavější a hledali omluvu pro jeho některé činy, nebo naopak byli drsnými soudci a kritiky, shledáme, že kritika se soustředila především do tří argumentů. Za prvé: Lomnický byl bezcharakterní a podlézavý rýmovník, jenž si chtěl *astými* dedikacemi mnoha šlechticům zaříditi pohodlný život a peněžní dary. Za druhé: všechna díla, která Lomnický sepsal a uveřejnil, byly buď bezduché rýmovanky, nebo texty *erpající* všechny myšlenky ze starších latinských spisů, pouze přepsaných a přeripadně rýmovaných. A poslední, hlavní argument proti osobě Lomnického, tvořilo nařčení Pavla Skály z obojetnictví a dvojakosti srdce i jazyka s nestoudnou podlézavostí a omlouváním sebe sama při stavovském povstání a po jeho porážce.

4.3 *Emil Pražák a literární historie 20. století*

Obrat v pohledu na osobnost a literární činnost jihočeského spisovatele Šimona Lomnického přinesla až nepublikovaná disertační práce Emila Pražáka *Šimon Lomnický z Budče a otázka jeho zjevu*. Ačkoli se práce z větší části zabývala především životopisem spisovatele, která *asto* vyvrací nepřesnosti svých předchůdců-badatelů, uznání si zaslouží především utřídění Lomnického díla dle literárních žánrů a specifík daných spisů, docíleného díky podrobnému studiu všech dostupných pramenů. Po této práci publikoval Pražák další studii ve snaze ospravedlnit rudolfínskému spisovatele a vyhradit se v *ifalešným* obviněním, jež mu připsali pozitivisté. Studium a podrobným rozbořením textu zmínovaného životopisu vyvrátil především nařčení Pavla Skály ze Zhoje, že by Lomnický byl autorem onoho textu velebícího popravu rebelujících stavů. Jednak pochyboval, že by o

tak závažné skladby pomleli nebo nevdli Josef Dobrovský a Bohuslav Balbín, ale především odhalil hluboké rozdíly mezi Lomnického ostatními veršovanými díly a tímto hanopisem po formální stránce: *Ostatní jeho básně z té doby jsou již formálně velmi nedokonalé, (...) Naproti tomu Exekuce má složité a přitom bezvadně provedené sedmiveršové strofické schéma.* (Pražák 2, s. 105) Stejně tak se mu zdálo nepravděpodobné, že by se o této skladbě již nezmiňoval ve svých supplikách ke katolickému panstvu nebo že by delší pasáží nerozebíral pražskou defenestraci, při níž byl jeho mecenáš Vilém Slavata z Chlumu vyhozen z okna Pražského hradu. (Pražák 2, s. 105) Také odmítl odsuzovat Lomnického za časté a hojné dedikace, odpovídající jen tehdejšímu zvyklostem. Podobně jako se změnil díky Pražákovi pohled na Lomnického dílo, bylo přehodnoceno i jeho dílo. Pražákovým sledným studiem pramenů a souasných jejich analýza odstranily dřívější kritické připomínky ohledně neprohodnosti a mechanizace a naopak odhalily specifickou tvorbu, která zůstala dřívějším historikům skryta. Lomnický dokázal vybrat látku, blízkou soudobému čtenáři, zpracovat ji v jednoduše pochopitelném textu, případně doplnit o vhodné a aktuální příklady podtrhující zásadní myšlenku textu. Lomnický se dle Pražáka tedy snažil o beletristickou mravní nauku prosy a její postupně široké veřejnosti. (Pražák 3, s. 213)

Na Pražáka navázali další historikové v druhé polovině 20. století. Zstal však objektem zájmu pouze pro počet literárních vědců, jeho dílo bylo pak víceméně pozapomenuto.⁴⁹ K dílům Lomnického tedy postupovali už jako k zrušeným adaptacím cizích, především latinských textů, a hledali postup a způsob interpretace z těchto pramenů. Duchovní poezii, která se dala považovat za prohodné dílo Lomnického, rozebíral Václav Bitnar ve spisu *Postavy a problémy českého baroku*, kde odhalil raně barokní prvky v Lomnického duchovních písních. Životem jeho českého spisovatele se podrobněji zabývala Miluše Frolíková, navázala víceméně na Pražáka a nové informace nepřinesla.

V několika svých studiích se prameny mravních děl zabývali Emanuel Šubert a později Petr Voit. Šubert poukázal na časté využívání exemplů a ukázkových příkladů v těchto spisech a jejich provedení našel ve spise *Rosarium sermonum praedicabilium ad faciliorem commoditatem novissime compilatum* (1500)⁵⁰, při srovnání pak došel k závěru podobnému jeho předchůdcům, že *Lomnický předkládá volně rozvlákněnou a kde,*

⁴⁹ Edice Lomnického děl se omezila na kompilační výběr *Vybrané rýmování* (1903), později Jakub Krč vydal dva mravní spisy *Dětský řápek a Kupidovu střelu* (2000).

⁵⁰ Tuto příručku sestavil řeholník Bernardinus de Bastis jako pomůcku pro kazatele.

ne příliš zhusta, doplňuje výklady Bernardinovy svými zkušenostmi. (Šubert 1, s. 322)

Podobně pracoval Lomnický i s dalšími prameny, například s *Naučením dávných mudrců*. Odlišný přístup měl pak k pramenům Petr Voit. Ten se zaměřil, mimo výzkum prologu a epilogu v dílech Lomnického, na studium pramenů a postup výstavby textu v *Krátkém naučení mladému hospodáři*. Jakub Král a Alexandr Stich se již soustředili na jednotlivé motivy například v díle Lomnického.

5 Instrukcí aneb Krátké naučení každému hospodáři i mladému

Veršovaná rada se na rozdíl od následujících mravoučným pros nezaměřuje úzce na jeden lidský nešvar, ale zahrnuje široké spektrum aspektů lidského života, jak ve veřejném, tak soukromém, a funguje jako podrobný manuál pro mravný a ctnostný život každého muže. Text je konstruován jako monolog hlasu autora-uitele/rádce obracejícího se na učedníka⁵¹, přesto se „odlišuje od běžného moralisování - chladného a učednického i celkem lhostejného“ (Pražák 3, s. 213), což Pražák připisuje především veršované formě i použití lidového jazyka. Lomnický své dílo cílí na hospodáře, tedy bohatší vzdělané sedláky a měšťany, což ho pomalu posouvá k žánru tzv. lidového učení s didaktickým zaměřením.⁵²

Podobně jako další mravoučné prosy Šimona Lomnického je text *Instrukcí* vystavěn na základě starších, uznávaných dílů. Petr Voit srovnává *Instrukcí* s dvěma dalšími spisy podobného zaměření, *Knížkou rýmovní* a *Rozmlouváním velmi utěšeným mezi otcem a synem*, k nimž Lomnický připisoval jako k inventáři i populárních motivů a témat. (Voit 2, s. 13) Hlavním zdrojem motivů, témat a mnohdy i celých pasáží, sloužící Lomnickému jako rozhodný pramen pro svá naučení, jsou však *Průběh i a naučení hlubokých mudrců* od Jana Jeřky.⁵³ Lomnický tuto skutečnost sám zmínil v předmluvě druhého vydání jako doložení v rozhodnosti a správnosti svého díla charakteristické pro tvorbu dané doby, shodné pasáže a motivy však nalezneme již v první edici z roku 1586.⁵⁴

⁵¹ Svou výstavbou odpovídá klasickému žánru naučení nebo rady jako například *Rada otce synovi*, *Nová rada zvěřat*, *Naučení rodičům*, tedy monologicky konstruované texty promlouvající ke učedníkovi.

⁵² Knížky lidového učení se v českém prostředí objevují s obdobím humanismu a dělí se v zásadě na dva typy: zábavný proud odrážející především témata šlechtické kultury stěhovců nebo zájmy humanistických vzdělanců, například zábavné příběhy o rytířích (*Bruncvík*, *Meluzína*) nebo naopak „lidových hrdínech“ (*Ezop*, *Enšpígl*). Druhým typem lidového učení je pak didakticko-výchovný, omezující dějovost a reflektující soudobý život a každodennost, zvláště pak tu venkovskou. (Mocná a kol., s. 307)

⁵³ Až kolik se objevují názory, že Jan Jeřky není autorem tohoto předkladu, budeme uvádět nadále jeho jako autora.

⁵⁴ „...vybrav sobe některá moudrá propovědění, a sentencie, mudrců starých předěšlých, z knížky vbec známé, na kdy Jeho Milosti pánu, pánu Vratislavovi z Pernštejna připisované, o mnohých potěbných a platných v cech, na kterýchž tématech, všecken život mravný a ctnostný záleží, to jsem vše v rytmy složil. (InstrLom, s. A3a) Lomnického předložení k užití předlohy se dá považovat za topos v rozhodnosti, autor tedy učedníka předem ujišťuje o pravdivosti a správnosti svého textu.

5.1 *Reflexe Instrukcí v literární historii*

Instrukcí se ve své době i v dalších stoletích těšila poměrně velké oblibě, jako jedno z mála děl byla opět vydávána i po autorově smrti, poprvé v roce 1688 v Olomouci, poté od V. M. Krameria roku 1794 a J. A. Gabriela 1862. Přes veškeré výhrady v její lomnického charakteru a kritiku jeho tvorby i historici druhé poloviny 19. století uznávají určitou hodnotu tohoto spisu, který *příjemnou formou zajímá musil*, protože je *obsaženo v něm v krátkých veršovaných oddílech (...) tak mnohých pravd, různých pravidel, mravních sentencí a moudrých pravidel života* (Svátek, s. 357), samozřejmě však poukazovali na fakt, že jde o dílo založené na pramenech, z nichž Lomnický čerpal⁵⁵. Vlček a Jakubec však již dílo zcela odsuzují jako plagiát, jehož oblibu u tenáctva pouze *cizím užitečným radám lze asi popisovat*. (Vlček, s. 435) Emil Pražák toto dílo krátce zmínil ve své obsáhlé monografii jako spis založený na *řečích hlubokých mudrců Jana Šešky*, hlouběji jej však analysoval až Petr Voit ve svých studiích analyzující jeho výstavbu a prameny⁵⁶.

⁵⁵ *Za nejzdailejší práci ze všech spisů Šimona Lomnického považuje se vbec: Krátké naučení hospodá i mladému... Jádrem práce této jest výborné, mnohá pravda, mnohé zlaté zrno a spatisedlné naučení pro život v ní obsaženo, avšak zásluha Lomnického o to skrovná, nebo co tu obsahem dobrého, to (...) vyato z knih hlubokých mudrců (...) to zde zedno a nejpřijemnější rýmy rozvlečeno.* (Riss, s. 74)

⁵⁶ E. Pražák: *Šimon Ptocheus Lomnický a otázka jeho zjevu* (1950); P. Voit: *K pramenům Lomnického Instrukcí hospodá i mladému* (1985)

5.2 *Struktura výstavby*

Jednotlivé kapitoly *Instrukcí* můžeme rozdělit na čtyři okruhy: obecné lidské ctnosti a ne estí (*O ctnosti, O moudrosti, O chudob, O bohatství z chudoby, O lakomství, Obžerství chutí trátí...*), vedení hospodářství (*O prodaji obilí, O pokrmu eládce, O dlužích, O trestání eládky, O služebníkovi,...*), působení v úřadech a veřejný život (*O obecním dobrém, P ijímání darů, O rad, O spolcích...*) a rodinné a mezilidské vztahy (*O synu, O dce i, Žena dobrá, O přátelích, O sousedech,...*). V rámci posloupnosti textu lze vysledovat určité tematické celky, v nichž se kombinují kapitoly z jednotlivých okruhů, které se jak obecně tak konkrétně určitém způsobem vztahují k danému tématu.⁵⁷ Navíc můžeme vysledovat, že Lomnický zohledňuje i časové hledisko lidského života, tedy v pořádku poskytuje rady ohledně základního vedení eládky i funkcí v úřadech, poté přechází k ženitbám a výchově dětí a končí posledními věcmi člověka. Oproti řečkovým *de em a nau ením* se autor snaží dodržovat logickou návaznost jednotlivých kapitol, tedy jedna kapitola vyplývá z druhé (*O lakomství, O chudob, O bohatství z chudoby*), nebo naopak hodnotí opačnou skutečnost (*O přátelích, O nepřítelích*).

Většina kapitol sestává z obecného výkladu, který zakončuje poučení shrnující základní myšlenku.⁵⁸ V nichž některých případech toto poučení koncentruje obsah více úžeji spolu souvisejících kapitol (např. kapitoly *O ženě podezřelé, O ženě frejovné, O ženě dobré* jsou shrnuty v jednom závěrečném poučení o správném výběru manželky). Teoretický výklad pak vychází z textu předlohy, *de í a nau ení hlukokých mudrců*, z nichž Lomnický čerpal repertoár témat a motivů pro své dílo.

V pořádku svého spisu využil Lomnický jako oživení výkladu imaginární soudní přelíčení mezi hubou, zastávající rozma ilost v jídle i pití, a mšec, varující před rozma ilostí a rozhazováním. Soudcem pak je sám autor. Huba podává žalobu na mšec a volá své dky žaludek, břicho a hrdlo:

„Huba vede takto před svou, / ka: Svědkové moji kde jsou. / Kteří o všem dobře vědí, / a věrnou pravdu povědí. / Chtíč hrdlo, žaludek, břicho, / to řídka kdy bývá ticho. / Jak se z jednoho vyprázdní, / nedám-li mu hned se zblázní. / An se bouří an se vstává, / n kdy jako

⁵⁷ Radí-li autor hospodář, jak má správně zastávat veřejné funkce, zmiňuje se obecně o moudrosti, o ctnosti, ale také o pragmatičtějších problémech jako *P ijímání darů*.

⁵⁸ Toto je v tisku označeno okrajovou značkou „ukazující ručičkou“, v transkripci jsme využili odlišný typ písma, kursívu.

liška št ká. / Dokud ho zase neukojím, / jídlem, pitím nespokojím. / Protož soudce m žeš znáti, / pon vadž já musím dáti. / Medle kde mám jinde bráti, / než s m šcem se zase dráti. / Aby b icho pokoj dalo, / by v m šci nic nez stalo. / Již já na to dost málo dbám, / Že jest mi k iv, tak zato mám.“ (InstrLom, s. 12n)

M šec však odporuje:

„Ale m šec tím ji honí, / když jest prázdný že nezvoní. / Svou v c dob e vyvozuje, / dostate n odporuje. / Otvírá všechny truhlice, / sklepy, komory, pivnice. / Ano všecko pusto v domu, / ka: p ihlídni soudce k tomu. / Co chce na mn hubu míti, / a já nemám kde co vzíti. / Protož musí k iva býti, / k tomu ist hladem m íti. / Neb jest vše prv vyvlá ela, / majic vždy co jen rá ila.“ (InstrLom, s. 13n)

Po úvažení celé p e dojde soudce k nálezu:

„Protož u i tento nález, / aby m šec n kam zalez./ Hub p ed o ima nestál, / aby se prvn jším trestal. / N kam se do truhly zav el, / že ho doma není zap el. / Neb se huba t žce zdrží, / tak ji hlad, a žíze mrzí. / Aby maje n tco málo,/ snad potom nic nez stalo./ Pohroz mu k tomu ješt pak,/ jestli se nezachová tak,/ že nad láš dršt k z n ho,/ vyvržeš jej z domu svého./ Hubu taky hnedky uru , / pod pokutou p ístn poru . / A nemá m šec skrácení, / by nebrals kde nic není. / emení mu netrhala, / na prázdný nešturmovala. / Jestli utratí, a propí, / sedmdsat grošu z kopy. / Že ji kážeš ztlouci dob e, / až n kdy snad i nos vod e. / Když spolu nejlépe budou, / víno dobré s mlsnou hubou. / K tomu též pokutu míti, / musí tak trestána býti. / Kurky jísti, vodu píti, / když nebude kde co vzíti. / A tak hle m šec ochráníš, / od nasilé jej obráníš. / Že huba nebude sm lá, / aby vždycky hody m la. / Ale jsouc živa v skrovnosti, / bude v m šci pen z dosti.“ (InstrLom, s. 15)

Tímto svárem Lomnický odkazuje k tradici st edov kého žánru a nijak se nevymyká klasickému schématu: p edstavitel ne esti, p edstavující svá positiva a úto í na protistranu, se soudí se zástupcem ctnostného života, vyvracející argumenty ne esti a brání se jejím útok m. V kone ném uvážení je vít zem samoz ejm ctnost a ne est je odsouzena i dochází ke kompromisu. (srov. *Svár vody s vínem*, *Hádání duše s t lem*). Tento odkaz na oblíbený žánr dokazuje Lomnického vzd lání a ukotvenost v tradici eské literatury.

5.3 *Historie textu*

Instrukcí aneb Krátké naučení hospodá i mladému Šimona Lomnického z Budče bylo vydáno celkem ve čtyřech edicích. První dvě vydání probíhala ještě za autorova života v letech 1586 a poté 1597, dále text druhého vydání vytiskl v Olomouci 1688 J. J. Kylián. „Zde onde mali ko opravené“ (Kramerius, in InstrGab, s. p edmluva) druhé, rozšířené vydání z roku 1597 uvedl po delší odmlce opět mezi tená e Václav Matěj Kramerius v roce 1794, z jím upraveného textu pak vycházel i J. A. Gabriel roku 1861. Do dnešní doby se dochovaly exempláře pouze druhého vydání, text prvního vydání máme doložený jen díky p episu Jakuba Marleho z roku 1714.

Jakub Marle přepsal z p vodního, prvního vydání z roku 1586.⁵⁹ Rozdíly mezi oběma edicemi najdeme jak v pořadí kapitol, tak v rozsahu n kterých z nich. V Marleho p episu tvoří kapitoly zdánlivě tematicky ucelenější celky. Pořadí prvních kapitol p inášejících rady o hospodaření s penězi (*O outratí a zisku, O nákladu a vydání, O pokrmu eládce, O lakomství, O chudob, O prodeji obilí, O pokrmu eládce* a také spor mezi hubou a mšcem) se shodují s druhým vydáním, na n zde navazují oddíly týkajících se rodinných vztah (*O žen podezřelých, O žen staré frejovné, O žen dobré, O navedení dítěte, O synu, O dce i*), řízení domácnosti p ináležitosti do společnosti (*O nepříatelích, O sousedích, O služebníkovi, O d ve ce služebné, O trestání eládky, O šatstvu, O p átelích, O pochlebnicích, O lékaři, O psech, O stavení, O lichv, O dluzích O spolcích*), jimž v druhém vydání přecházejí kapitoly o mezilidských vztazích, získávání úředních funkcí a ctnostech. Kapitoly týkající se posledních v cílovka (*O postoupení vláda ství, O št stí, práci a bd ní, O vdovci, O sešlosti v ku, O odkazu a kšaftu, O duši, O synech osi elých, O vdov a bab staré, Napomenutí vdovám*) si ponechávají své pořadí v obou vydáních stejné. U Marleho jsou na konci pak p íazy kapitoly týkající se milostných vztah (*O ví e manželské*), postavení ve společnosti a ve ejném životě (*O obecním dobrém, O p íjímání dar v, O pomstí a ukrutenství, O milování od služebník, též od lidí, O zlém narození, O svobod, O požívání e i, O spisování knih*) a všeobecných ctnostech (*O chudob z bohatství, O stídmosti, O moudrosti, Moudrý po em se poznává, O ctnosti, O hn vu, O dobrém sv domí*). Závěr tvoří opět píse shrnující obsah celé knihy, pořadí jednotlivých slok pak stejné jako u druhého vydání vychází z pořadí kapitol v dané edici.

⁵⁹ Budeme předpokládat, že Jakub Marle text pouze přepsal a neupravoval ani nikterak do kapitol nezasahoval.

Také rozsah n kterých kapitol se mezi jednotlivými vydáními liší⁶⁰. Toto rozší ení se však netýká všech kapitol. Ty, které z staly ve druhém vydání beze zm n,⁶¹ se týkají výkladu o ctnostech a společenském život (*O moudrosti, Moudrý lov k po em se poznává, O ctnosti, O st ídmosti, O ví e manželské, O koupi a spolcích, O milování od služebníků, O milování ode všech lidí, O hn v*⁶²), umíst ných na konci prvního vydání, sporu huby s m šcem a dále kapitoly *O navedení dítek, O trestání eládky*. V druhém vydání z stávají zcela zachovány, pouze jsou p emíst ny v rámci rejst íku. Pasáže, o n ž se rozrostla druhá edice a o nichž píše Lomnický v p edmluv ⁶³, vkládal p evážn mezi již existující text, nebo p ipojoval na konec p vodního výkladu, rozsahem šlo od jednoho dvojverší až po desítky verš . Nejmarkantn ji podlehly rozší ení kapitoly *O p átelích*, v nichž p vodní text prvního vydání posloužilo v druhém jako pou né shrnutí.⁶⁴

Mén rozsáhlé p ídávky pak Lomnický vkládal do textu v kapitolách:

O outrat a zisku: „Nechceš-li d lat pilníkem, / budeš brzy korábníkem. (InstrLom, s. 6)

O vrchnosti: „Mluv up ímn , a svobodn , / nep íhodí se nic škodn (InstrLom, s. 91)

O pochlebnících: „Dále o pochlebnících slyš, / ješt víc n tco o nich zviš (InstrLom, s. 117)

O dvo ácích: „Ješt se na t vofuká, / dob e ti tomu p íkuká. / kouc, ty tu m žeš ležeti, / já musím s hostmi sed tí. / Než je tomu vd na ráda, / však ho zandalem obkládá. / Jako by neráda byla, / že ho v plénky obalila. / Dobrá krm strojí-li se, / ku e, prase pe e-li se / (...) / Jsou k tomu pacholci hladcí, / nezmohli se žádnou práci. / P kn , slušn , p iod ní, / a

⁶⁰ Lomnický v úvodu druhého vydání píše: *Ale, že mnohým se také zdála p íliš skrovná, (...) i vid lo mi se n tco podstatn jšího do ní p íložiti, a drobet jí porozší iti, jakož jsem tak u inil, a vybrav sob n která moudrá propov d ní, a sentencie, mudrc starých p edešlých, z knížky v bec známe, n kdy Jeho Milosti pánu, pánu Vratislavovi z Pernštejna p ípsané, (...) to jsem vše v rytmy složil, v jistý po ádek uvedl, do této knížky vnesl, a jí obšírn jší u inil (InstrLom, s. A2bn)*

⁶¹ Nepo ítáme-li zm ny hláskové i odlišný slovosled.

⁶² Všechny tyto kapitoly tematicky vycházejí z Českových Řečí a naučení hlubokých mudrců

⁶³ *I vid lo mi se n tco podstatn jšího do ní p íložiti, a drobet jí porozší iti, jakož jsem tak u inil (InstrLom, s. A2a)*

⁶⁴ Shodná z stala tato pasáž: *Chceš-li se pak jich doptati, / po tomto je máš poznati. / Ten jest vždy tv j p ítel lepší, / m j k n mu náchylnost v tší. / Který svých v cí podává, / nežli který sebe dává. / Neb jsou p átelé není ky, / že kou, m j milý zlati ky. / Však jsem já všečen vždycky tv j, / tys nejmilejší p ítel m j. / Tak t svými slovy kojí, / pod tím o užitek stojí. / Sám se nedá nic užiti, / umí se ti vymluviti. / A takových p átel mnoho, / že odbydou slovy toho / Když skutkem nic nedokáží / za funt koudele neváží. (InstrLom, s. 85n.)*

žádný bez pen z není. / A k tomu vyobro ení, / a v muzice vycvi ení. / An by nevím co svábili, / i skály by ulomili. / Ty jsa hrub vohrošilý, / aby ji tak nebyl milý. / Také již Havel mouky syt, / rovn mu párat jako šít. / Žena pak, a zvlášt mladá, / ta d lníka toho žádá. / Který by stravy zasloužil, / na t žkou práci netoužil. / (...) / *Však pod žertem co se vetce, / hle / každý své ženy p edce. / A nedávej ji p í iny, / ke zlému žádnému hodiny. / Nebo jest žena k ehký oud, / chytí se hned, tak jako troud. / Le jest již první skúšená, / a od Boha obda ená. / Studem také poctivostí, / vírou, láskou, pobožností. / Tu se již net eba bání, / by ji vid l s jiným státi. / Neb ona nic neu iní, / když jest baze boží p i ní. / Což by její cti škodilo, / proti Pánu Bohu bylo. / Dále pak te budu psáti, / aby um l rozdíl znáti. / Mezi ženami, nebo zlých, / v sv te jest dosti také ctných. / Z toho poznáš jakou ty máš, / snad mi i v tom za právé dáš.*“ (InstrLom, s. 130n)

O žen dobré: „By byl t ebas i na poušti, / hned se ho nikdá nespouští. / Tu jest ji nejveselejší, / kdež spolu oba bydlejí. / A kde se koli obrátí, / myslí brzy-li se vrátí.“(InstrLom, s. 138)

O synu: „U iní tím uru ení, / který v chrám spívá tení“ (InstrLom, s. 143)

O dce i: „Potom bude-li na dlouze, / upadne do t žké nouze. / D tí bude jako smetí, / t ebas tvero v letech p ti. / Po koutech budou v ešt ti, / až bude hlava t ešt ti. / Z té tak nádherné d ve ky, / an s ni spadnou šátky všecky. / Mantlík, živ tek, již jest pry , / roušky kusa, rukávec nic. / Hle n kdy pyšn chodila, / již nyní hlavu sklopila. / Nep íliš se dávno vdala, / a již se velmi p esrala. / A jaks všecka voškap la. / co by v nemoci ležela, / Sotví ka že nohy zvodí. / jako jiná perchta chodí. / Z toho bude na íkati, / a teprva spomínati. / U matky na dobré bydlo, / stkvostné pití také jídlo. / Na rozmazanost všelikou, / a na svou rozkoš velikou. / Kterěž doma užívala, / a kouc: Ach co jsem p ebrala. (InstrLom, s. 147)

O dluzích: „I také šanczgrobr jeden, / k tomu pak tudy p iveden. / Že by ty musil sovího, / užívat asu no ního.“ (InstrLom, s. 169)

O vín : „Ale již pak t chto asu, / tém p i každy kém kvasu. / To sob zoby ejili / praví že nejsou opilí. / Dokud kdo na nohách státi, / m že, a od stolu vstáti. / Ano mnohý žere co v l / splní rad i plnou než p l. / Ožere se jako svin , / bu na piv neb na vín . / A do krku se nalije, / dív že se hnedky nezblíje. / Avšak se v tom znáti nechce, / ale vymlouvá se p edce. / A ka: ožrati mne cht li, / a sami dobrej rouš m li. / Já pak byl jako neni ky, / ekl bych m j milý zlatí ký. / A ty sotva na nohách stál, / leckdes sebou vo zem dal. / Ledacos

jsi chláchal, a žval, / nest ídm s se chechtal, a smál. / N kdys ne jiné šnorchoval, / k svád
k r znicis sm oval. / Žes byl k tomu velmi hrubý, / a chodils v plášci na ruby. / Za ež by
se v hrdlo styd l, / kdyby se st ízlivý vid l. / A ješt se pak zastáváš, / za vožralce
nepoznáváš. / Le tím jakž vejš oznámeno, / že je to zoby ejeno. / Když se nyní p i
shledání, / bu m s ané, nebo páni. / Kn ží písá i, i žáci, / emeslníci, neb sedláci. / Do
n moty neupíjí, / až se hnedky íst zblíjí. / Praví tak že jsou opilí, / sprostá zhola nic
nebyli. / A žádné hned jak jsou cht li, / že dobré v le nem li, / ale ty p íteli milý, / by
nebyl í se opilý. / A pod tím vyp áhni záhy, / v jídle v pití, m j vždy váhy. / Aby všecko
v glejchu stálo, / když by se že je as zdálo. / Odtud jíti neprodlivej, / nejposledn jší
nebývej. / Nebo kdy se hlava klípe, / ten as spat jíti nejlípe. / Uslyšíš ráno noviny, / bude
n kdo zerván jiný. / A ty pak všeho uležíš, / m šci i hlav poleh íš. / Sám sob d kovát
budeš, / soudu, i nemoci zbudeš. / A v z také to dále, / že to není k žádné chvále. / (...) / Ty
v jiném chválen byti cht j, / a cos te etl v pam ti m j“ (InstrLom, s. 173n)

O léka í: „A jest pravda že takoví, / však se o nich v bec to ví. / Mnohé nebohé zhojili, /
tak jako by je zabili. / Pacientum dávající, / dv kop stolic i více. / A tudy je velmi zmošli,
/ na onen sv t jim pomohli. / Že jsou po h bet šli ke mši, / a byla by žalost menší, / kdyby
smrtí p irozenou / ne tou násilnou, zmoženou. / Tíše pokojn zem eli, / mén bychom jich
želeli“ (InstrLom, s. 176)

O šatstvu: „Ano se mu tu vždy klátí, / a bude mu zh ru státi.“ (InstrLom, s. 182)

O št stí, práci a bd ní: „Zvlášt nekte í emeslníci, / kte í jsou slabí d lníci. / Ale tuzí
korbelá i, / tak tomu hrá i, kostká i. / Kte í v kr mách vždy sedají, / nerádi v tuhém vrtají. /
Ti nejvíce št stí viní, / tuhé ná ky na n iní. / I také na léta drahá, / že je nouze všudy
zmáhá. / Na Turka platy veliké, / i jiné dan všeliké. / Že se zhusta ukládají / a asté zbirky
bývají. / Až nemohou posta iti, / svým emeslem právi býti. / K tomu že lidé bohatí, / jaks
proti nim jsou rohatí. / Zatvrdili se velice, / v ni emž jich nelitujíce. / Žádný ni ímž
nežalozí, / by prosil pro jméno Boží / Ani pak vlastní p átelí, / že jich v té nouzi neželí. /
Když je tak svírá nešt stí / a nic se jim nechce vésti. / Že musejí bídní býti, / a na koráb
p edce jíti. / Takovou hle v tuto dobu, / vedou již mnozí žalobu. / A našť stí na íkají, / divn
klnou, také lají. / Než na to pamatují. / a na sebe nežalují. / Že pilníkem ned lali, / a co m li
to prohrali, / Aneb že vždy žerou pijí, / dokud který peníz íjí. / Až vždy bude m šec
prázny, / tak potom skrotí ty blázny. / A protož co se diviti, / že se dost t žce živ. / Ti a

takoví musejí, / když sami tomu necht jí. / Snadno je nešt stí zm že, / že ím dál vždy bude h e.“ (InstrLom, s. 222)

O vdovci: „Rad í by ten ctný panoše, / stratil hotové t i groše. / Nežli tu milou manželku, / tak má pro ní žalost velkú.“ (InstrLom, s. 228)

Mimo vkládání nových veršů do uceleného textu Lomnický přidával, především delší pasáže, jednoduše za povodní text:

„*Knížka mluví ke čtenáři:* „A te nyní obnovuje, / v tom se mu on d v uje. / Že ho i mne neopustí, / utrhati nedopustí. / Neb jest jeho i já taky, / se všemi kumpany žáky. / Až do lopaty, motyky, / konec bude té retoryky. / A s tím již čtenáři vale, / A típ edce po ád dále. / Nebo než mali ko po teš, / n t eho se toho do teš. / Co se m že zalíbíti, / tob k vuli k mysli býti. / Nebudou-li vd ní mnozí, / ty aspo rci bopomozi. / Na tom já chci dosti míti, / tvá v rná Instrukcí býti.“ (InstrLom, s. A6a)⁶⁵

*O nákladu a zisku*⁶⁶: „Nebo dáš-li co kejklí um, / hudcum, neb jakým šejdy um. / Bu nev stkám, neb pochlebníkum, / jiným marným služebníkum, / Darmochlebum, povale um, / tulák m a zahale m. / To jen všecko darmo vydáš, / posily jim k zlému p idáš. / Nebude míti záduši, / špatn to spom ž tvé duši. / Protož v z komu co dáváš, / a na jakou v c vydáváš. / Aby tvého statku, jm ní, / nem l tudy umenšení.“ (InstrLom, s. 12)

O lakomství: „Avšak toto máš v d ti, / ten rozdíl znáti um ti. / Že ten sám lakomec není, / kdo má dosti statku jm ní. / Kterýž svého opatruje, / o tom v rn usiluje. / Aby mu nic nehynulo, / a zbyte n neminulo. / Svému št stí klesnout nedá, / piln vždy sv j obchod veda. / Jakož se tomu nau ili, / kdož své statky utratili. / Propili, nebo prohráli, / jiná marn promrhali. / Naši milí kurevnici, / cht l jsem íci korábnici. / Vidouc že n kdo n tco má, / co mu Pan B h z milosti dá. / Jestli že tak nerejrá s tím, / a neplejtvá s state kem svým. / Ale sob p ispo uje, / a p kn jej shromaž uje. / Ned lá tak jako oni, / hned ho stíhají, tím honí. / Že je lakomec houževný, / a jejich nep ítel zjevný. / S nimi nesrovnávaje se, / sn dl by prej ušprachaje se. / V emž jsou velice zmejení, / neb to žádná pravda není. / Než ten pravý lakomec jest, / kterýž skrz faleš, také lest. / Zbohatnouti nejvíc hledí, / jako

⁶⁵ V závěru úvodní kapitoly *Knížka mluví ke čtenáři* také

⁶⁶ Lomnický v druhém vydání u této kapitoly změnil název, původně zněl *O nákladu a vydání*.

na ihadle sedí. / Koho by mohl oklamati, / zisku jakého dostati. / Bu práv , nebo nepráv , / rovn tak jako žid práv . / Myslí, nespí, cht nabyti, / eho nemá, žádá míti. / Lakomec jest té povahy, / by byl n kdo chudý, nahý. / P edce co má, smí mu vzíti, / T ebas z hrdla chleb vyd íti. / Když eho žádá dosáhne, / hned ho mysl k jinému táhne. / Op t zase hledí dále, / bu na mnoze, neb namále. / Aby mu vždycky p iblylo, / a nikdá nic nebylo. / Lakomec krk kamenný má, / jeho žádost, lakomá, zlá. / Ta se spátkem neohlédá, / co má toho již nehledá. / Než vždycky jen hledí p ed se, / bral by až se všecken t ese. / Lakomec, vožravec, ta dva, / jeden chtí trpí oba dva. / Tento se ist napije, / má dnes dosti až se zblíje. / Zítřa se mu víc chce píti, / nem ž na tom dosti míti. / Neb nevím jakým osudem, / dnes by zas vyžral i s sudem. / Tak lakomec když n tco dnes, / pen z do pokladnice vnes. / Zítřa se mu jich chce více, / by mohl míti na tisíce. / A tak po rovni nechodí, / než po stupních nohy zvodí. / Jestli že dnes jeden groš má, / na zejť í, hned chce míti dva. / Vždy na horu vykra uje, / m šce, truhly napl uje. / A toto jest pak nejh e, / že nasycen bejt nem že. / Frej, aneb jiní h íchové, / ti jsou povahy takové. / Že se jen za mládí rodí, / lakomství pak starým škodí. / Neb jiné všechny zvyklosti, / pomínou s lety mladosti. / Samo lakomství vždy mládne, / a nejvíc starými vládne. / A im lov k bývá starší, / tím lakomství bývá mladší. / Zkušeno na lidech množství, / podagra, také lakomství, / že jedn ch let pot ebují, / ídko mladé obt žují. / Než teprv když mladost mine, / lakomství se hned p ivine. / A na ta stará kolena, / dna bývají oby ejná. / Jiní h íchové jací jsou, / ti všickni nesou mrzkost svou. / Samo to lakomství škodné, / zdá se mít vejmluvy hodné. / Bu to že má d tí mnoho, / a neb že se bojí toho, / aby nebyl lidem dlužen, / aneb k své starosti nuzen. / Ale nic to neprospívá, / neb kdo tak statku nabývá. / ídko se d tem dostává, / ledva s jeden v k z stává. / Dle propov d ní toho, / slavného muže onoho. / Trváliv jší ves s ctností, / jenž nabytá, s Spravedlností, / než veliké m sto s h íchem, / to nebu žádnému s smíchem. / Neb co se s ctností dobude, / mnoho v k v trvat bude. / Ale co se zle nabyde, / h e se toho odbyde. / A protož lakomství zlého, / vždycky piln var j se ho. / A podlé tohoto r ení, / m j dost na svém statku, jm ní. / A Pan B h tob pošť stí, / že budeš mít ve všem št stí. / Dítky tvé tv j statek zd dí, / sic jiná mine než zv dí. / Nep ijde jim ani k duhu, / to jsem ti oznámil z dluhu. / Z p átelské mé povinnosti, / protož zanechej lakomství.” (InstrLom, s. 23)

O chudob : „Spomenou na takového, / spíše než na bohatého. / iníc o n m astou zmínku, / zvláš ten kdož ho m l v rejst íku. / ka: nebožtík / byl mi dlužen, / nezaplatil mi jsa nuzen. / Pon vadž pak již z sv ta s at, / nemá mi kdo co za n j dát. / Odpouštím mu

dluhy všechny, / odpust mu Pán B h nebeský. / I še ký ka tím spůsobem, / stojic tu nad jeho hrobem. / Dluhy jeho p ipomíná, / za piva, nebo za vína. / A porou í Bohu duší, / praví že odpustit musí. / Když nic po n m nez stalo, / co by za p t bílejš stálo. / Odpo inutí žádá mu, / co byl dlužen, smaže z trámu. / A tak hle chudoba milá, / toho sob zasloužila. / Že ji po smrti neklejí, / ale sumou všickni p ejí. / Odpo inutí lehkého, / v nebesích bydla v ného. / Na bohá e pak nevraží, / ti kterým nic neodkáží. / Tu je klnou, tu jim lají, / a toho vždycky žádají. / Aby je tam ertí vzali, / po pekle nimi smejkali. / Na rathauze se shán jí, / a jedni druhým nep ejí. / Mrtvým pokoje nedají, / ani jim též nežádají. / Pro jich statek, pro jich zboží, / po smrti milosti Boží. / Protož ty drž se chudoby, / radím tob každé doby. / Nezhřež ní, bu jí vd en, / a budeš sebou bezpe en. / V život také po smrti, / nic t na mysli nezvrtí.“ (InstrLom, s. 27)

O prodaji obilí: Naší pak bohá i milí, / již se hle tomu nau ili. / Aby jen bohatli tudy, / by m l hned scepem t chudý. / Obilí ko zadražují, / tém všickni v n m ladují. / Za hotové neprodají, / rad e na svaté ekají. / Jen aby dráže prodali, / trhu slušného nedali. / U sedlá ka že chléb vzácen, / chudinka jsa velmi la en. / K tomu nemaje co syti, / musí p edce draho vzíti. / By pak tuplem všecko bylo / Semeno se nevrátilo. / Prve mu to sám vše dones, / bu je men, hrách, nebo voves. / Již zas do n ho kupuje, / dostate n zaručuje. / Potom p íjde svatý Havel, / hlediž an Kuba neb Pavel. / V šaší, neb v v ží v zejí, / za strych, dva, t i, dát musejí. / Pakli smlouva na peníze, / tu jim bývá ješt tíže. / Jestli málo pomeškají, / na ur itý den nedají. / Hned jim na sumn p ibývá, / roste drá m lichva k ivá. / N kte í oby ej mají, / a na to se piln ptají. / Jak draho obilí platí, / aby jim to dali znáti. / Bu v echách, nebo v Morav , / zvláš p i Labi, neb Vltav . / Dí-li kdo že draho není, / tu jsou oni zarmoucení. / Ok iknou ho, ka nevíš nic, / jdi jen dále svou cestou pry . / Pakli poví že je draho, / oni majíce na sta ho. / Z takového oznámení, / tu jsou velmi pot šení. / A kouc: da-li Pán B h v Praze, / p es as bude ješt dráže. / A tak na draho chovají, / a z drahoty radost mají. / Jaké pak mají záduší, / mn toho soudit nesluší. / Ale duch Pán to praví, / nech se takoví tím spraví. / Že ten kdož oblí skrývá, / od lidí zlo e en bývá. / Požehnání pak nad hlavu, / kte í mají lítost pravú. / Totižto prodávajícím, / lásku k svým bližním majícím. / *Protož mladý hospodá i, / jestli se tob poda í. / Tvé obilí ko osení, / nech pro tebe draho není. / Co p es tvou pot ebu zbyde, / a mají chléb chudí lidé. / Podej, smluv se, trh slušný dej, / lásku k es anskú k bližnímu m j. / Neprodávej na ty roky, / poru jiným ty šantroky. / Nech se oni nimi živí, / tebe Pán B h teč uživí. / A dá ti živnost pokojnou, / a k tomu stodolu hojnou. / Všeho rá í požehnati, / nebudeš chleba žebrati. / Ty,*

ani též tvé semeno, / od Boha máš zaslíbeno. / A tak svou duši zachováš, / jestli se v tom tak uchováš. (InstrLom, s. 33n)

O nep átelích: „Tyto všechny ouskoky hle, / fortele, zrady, kusy zlé. / Nep ítel náš ustavi ný, / Turek ouhlavní, dedi ný. / Zjevn provozuje páše, / tím p emáhá vojska naše. / A jest v c jist pravdivá, / že t ch fortel užívá, / t mi kusy, a štrychy jde, / jakž máš poznamenáno zde. / Zvlaš když se zdá že utíká, / hlediž an naším vyfíká. / Jakož jsou mnozí skusili, / hrdla svá tudy stratili. / Když se na pé i nem li, / jeho lsti nerozum li. / Protož nep ítele tvého, / všech ouklad , a lstí jeho. / Hle se piln varovati, / p ed nim se opatrovati. / Znáti jeho chytré le i, / míti se vždycky na pé i. / Neb což Turek iní zjevn , / on vše tím spůsobem tejn . / Jestli že neopat íš, / snad est, hrdlo, statek stratíš.“ (Instr Lom, s. 89n)

O sousedích: „Však nemíním takového / nezbedného urvalého. / Kterýž by šet il souseda, / jakž ho doma není zv da. / Aby navštívil soused , / k ve e i, nebo k vob du. / Aneb n kdy na svitání, / budil ji z tvrdého spaní. / Maje skrz plot blízko dosti, / zvlaš v jeho nep ítomnosti. / Býval u ho astým hostem, / a u il mu ženu ctnostem. / Jsa emeslník jako který, / podšil ji troje neb tvery. / Prve nežli jiní vstali, / oni se z verštatú brali. / Potom mu pry ujel na ní, / že byla dost hladká paní. / A své nechal na vopatky, / kradený vody jsou sladký. / Sousedá hle takového, / nechválím já zoufalého. / Neb kdyby po uhlí p išel, / zvlaš kdyby muž n kam pry šel. / Vzal by t ebas i s popelem, / a by by brzy p ítelem. / Doma by páral, a kazil, / jinde dob e hospoda il. / Že by potom vlastní žena, / n která jsouc psice, fena. / By jinde oujedí m la, / na muže hledet necht la. / Protož se p ed takovým st ež, / a jak se ohraditi v z. / Psali o tom prv n kte í, / aby znal ptáka po pe í. / Ale vlka pak po srsti / totiž v mu drže v hrsti. / Sice souseda dobrého, / poctivého, pokojného. / Hle sob ve všem vážiti, / o to se v rn snažiti. / Byšte spolu dob e byli, / tak jako p átelé milí / Jist toho nepyknete, / jestli mne v tom poslechnete.“ (InstrLom, s. 74)

Okunštý i: „A protož st ež se toho, / a nemudruj p íliš mnoho. / Zanech žert u všech ert , / kdes nepoložil nebe tu. / A s kým pak nerost, s tím nehrej, / nežertuj, na ho nežehrej. / Pod kunštem mu neutrhej, / p átelství sob nemrhej. / Neb nekaždý rád p íjímá, / zvlášt když se mu cti ujímá. / Mohl by ty tak žertovati, / dotud s n kým kunštovati. / Až by t proto zmaloval, / a jako erta zklofoval. / A dotud by snad vždycky štvál, / až by vlka z lesa

vyšťval. / Odbejval by dotud smíchem, / a trhal za kápi mníchem, / až by se potom
rozhn val, / a tob zase neprodléval. / Hlavi kou ist zat ásti, že by snad nebyl bez strasti. /
Utržil by na bábu tak, / že by tomu nebyl rád pak. / Jest mé tedy toto zdání, / zanech toho
kunštování. / A bez eho m žeš býti, / poml , a hle pokoj míti. / Budeš sob d kovati, /
chci se s tebou vetovati.” (InstrLom, s. 120)

O dvo ácích: „Však pod žertem co se vetce, / hle každý své ženy p edce. / A nedávej ji
p í iny, / ke zlému žádnému hodiny. / Nebo jest žena k ehký oud, / chytí se hned, tak jako
troud. / Le jest již prvé skušená, / a od Boha obda ená. / Studem také pectivostí, / vírou,
láskou, pobožností. / Tu se již net eba báti, / by ji vid l s jiným státi. / Neb ona nic neu ín,
/ když jest baze boží p i ní. / Což by její cti škodilo, / proti Pánu Bohu bylo. / Dále pak te
budu psáti, / aby um l rozdíl znáti. / Mezi ženami, nebo zlých, / v sv te jest dosti také
ctných. / Z toho poznáš jakou ty máš, / snad mi i v tom za právě dáš.“ (InstrLom, s. 134)

O psech: „Nech sob oni lišky štvou, / a mají v tom kratochvil svou. / Honí zajíce kusýho,
/ koc: huša, huša není ho. / Aneb vep e divokého, / a zvlášt vlka hltavého. / Co sob
uštvou uhoní, / nech to jedí sami oni. / T ebas každý den zv ínu, / ty sob zvol hov zinu.
/ Neb mají na nakládati, / i také psy ím chovati. / a to se nic netrefilo. / Ty jsa hospodá
pot ebný, / na ty v ci bezpot ebný. / Necht j íniti nákladu, / i v tom dáváv dobrou radu. /
Jestli ji chceš oblíbiti, / bude se moci hoditi. / I též s tvou sporotou býti, / a o to víc chleba
míti.“ (InstrLom, s. 179)

V kapitole *O lichv* vložil Lomnický dopl ující verše p ed záv re né pou ení, které také
rozší il.: „Lichva jest horší než peklo, / co by se toho uleklo, / srdce všehn ch lichevník v,
/ v sv t nejhorších h íšník v. / Neb peklo, to jest v c jistá, / p i vzk íšení Pána Krista. /
Všecko což jeho nebylo, / zase mu hnedky vrátilo. / Lichva pak zas nic nevrátí, / spíš svého
Pána zatratí. / Item i to se spat uje, / peklo jen zlé pokutuje. / Kte í toho zasloužili, / a dob e
živi nebyli. / Ale lichva bez rozdílu, / takovou má moc, a sílu. / Loupí zlé, i dobré spolu, /
má tužší nežli ert školu. / A jakž jest vždy otev ené, / peklo, a nenasycené. / A nebude
napln né, / do dne soudného zav ené. / Tak lichva sytá nebývá, / a nikdá dosti nemívá. /
Pen z ale vždy víc žádá, / sumu na sumu p íkládá. / Lichva jest horší nežli Žid, / neb a jest
ten falešný lid. / Avšak jeden od druhého, / lichvy, ouroku žádného. / Nebe e, a nep íjímá, /
a v ni emž ho nep ejímá. / Ale lichva od k es ana, / k es anu zas bývá dána. / By m l
k es an kde cht l vzíti, / musí p edce lichva jíti. / By pak byli také svoji, / h íchu se tu nic

nebojí. / Lichva nad smrt asnú horší, / každého ona pohorší. / Neb smrt jen zabíjí t lo / a to
což by um ít m lo. / Ale lichva také duši, / že ob zahynout musí. / Horší jest nežli i Jidáš, /
za pravé tomu každý dáš. / Jidáš Krista jednou prodal, / za t idcet st íbrných ho dal. / Ale
lichva vždy astokrát, / a za den t ebas mnohokrat. / Pro jeden peniz v c jistá, / prodá,
zradí, Pána Krista. / Sumou lichva h ích nejt žší, / a ti velmi hrub h eší. / Kte í se s ní
obírají, / statku skrz ní nabývají. / Jestli že ji nep estanou, / zv dí pak kde se dostanou. /
(...) / Cos vylichvil zase vracuj, / svých d dic nezatracuj. / Manželky milé, i sebe, / zato
prosím v rné tebe. / Neb co jim z lichvy z stavíš, / tím je do pekla p ipravíš. / A toto pak
v z na krátce, / že tvé v rné, a ctné práce. /

Jest jeden peníz lepší hle, / nežli tisíc z té lichvy zlé.” (InstrLom, s. 165n)

Mimo tyto pasáže dopl ující a rozpracovávající dané téma Lomnický provedl n kolik
malých úprav, které však již zásadn nem nily obsahovou stránku textu, nap íklad p i
zm n osoby:

„A ten pak mne má zastati, / komu mám v moci z stati. / Jsem-li mu vd ná, a milá, / i toho
kdož mne vysílá.” (InstrLom, s. A6b)

„A vy nme máte zastati, / kterým v moci má z stati. / Jsem-li vam vd ná a milá, / i tomu,
kdož mne vysílá.“ (InstrMarle, s. 2)

„Jsouce sami vini více, / když jim nedáme jich píce.” (InstrLom)

„Souce sami vinní více, / když jim nedají píce. (InstrMarle)

Nebo p i výb ru jiného slova:

„A bude vždycky žehrati, pekla sob dobejvati.“ (InstrLom)

„A bude vždyckny žehrati, nic na n j nebude dbáti.“ (InstrMarle)

„Co nachová pracn stejskal“ (InstrLom)

„Co nachová piln stejskal“ (InstrMarle)

„Kterýž morduje oukladn , / hryze, kouše, co pes zrádn .“ (InstrLom)

„Kterýž morduje oukladn , / tak jako hovado zrádn .“ (InstrMarle)

„Pakli smrdí lotrem hrub , / chodí v šibalov ub . / Že mu nic nevoní škola, / jen a
nezahálí zhola. / Dej jej ale na emeslo. (InstrLom)

„Pakli mu nevoní škola, / jen a ne zahálí zhola, dej jej ale na emeslo. (InstrMarle)

„K hospodá ství piln ji [dceru] ve “ (InstrLom)

„K hospodá ství vždyckny ji ve “ (InstrMarle)

„Jsouc mu pomocná k živnosti, / budou míti všeho dosti. / Bydle s ní v lásce svornosti, / bude rodi m k radosti. (InstrLom)

„Jsouc mu pomocna k živnosti, / bude s nim v lásce v svornosti.“ (InstrMarle)

„Až by bylo po kázání. / Ale pospíš k snídání, / ka: dejte mi bez meškání. / S voctem s cibulí vodvá ku, / musím jíti na procházku. / Potom se bude toulati, / leckams sem i tam šoulati. / V erejšího dne hledati, / a teprv se dom vrátí.“ (InstrLom)

„Až by bylo po kázání, / když sob dal snídani. / S voctem s cibulí vodvá ku, / potom jde hned na procházku. / Budeš leckde toulati, / teprva se dom vrátí.“ (InstrMarle)

„Jestli služebník p i tob , / že mnoho smejší o sob .“ (InstrLom)

„Jestli služebník služebný, / že mnoho smejší o sob .“ (InstrMarle)

„Jsaživ, nic mu nepodávej, / aby mu v ruce nehled l.“ (InstrLom)

„Jsa živ, nic mu nepodávej, / v le moci mu nedávej.“ (InstrMarle)

Jestli budeš tak initi, / budeš se snadno živiti” (InstrLom)

Jestli budeš tak initi, / budeš se vždy dob e míti. “ (InstrMarle)

Jako Marleho zásady do textu, pomineme-li p ípisky na titulní stran a v záv ru, m žeme pojímat hláskové zm ny⁶⁷. Odstran ny jsou poslední poz statky diftongu *uo*(*puosobí* > *p sobí*, *Buoh* > *B h*) a skupina hlásek *dl* (*kouzedlník* > *kouzelník*), naopak p vodní vokál *ú* je po konsonantech p episován na diftong *ou*(*jakú* > *jakou*). Dále zde neprobíhá úžení v koncovkách (*jakýho* > *jakého*) a chybí protetické *v*. Pravideln jsou m n ny tvary slova *všecek* ve všech osobách na *všecken*, podobn *vždycky* na *vždyckny*, u slova *zvlášť* /*zvláštní* pravideln dochází k metatesi na *vzlášť* /*vzláštní*.

⁶⁷ Zde nemůžeme s jistotou určit, zda jsou tyto opravy a zásady provedeny Jakubem Marlem, na což by odkazoval vokalický vývoj, nebo už Lomnický sám vnesl rozdíly do obou vydání.

Gabrielovo vydání navazuje na edici Krameriovu, vycházející z druhého, rozšířeného vydání textu z roku 1597, a pevně se drží originálu, pouze „místa času našemu již nepřiměřená“ (InstrGab, s. předmluva) vynechává nebo obměňuje. Po adí kapitol je zachováno ve stejném sledu, pouze jsou upraveny některé jejich názvy, například *O lakomství* (InstrLom) > *Lakomství* (InstrGab). Jedinou výměnou oproti původnímu textu je vynechání oddílu *O ženě staré frejovné*, pravděpodobně pro nevhodný, až vulgární obsah.

„Když jest kurvou stará žena, / nestydatá psice, fena. / Ta všecken statek rozptýlí, / rozdá, aby se s ní psili. / Není v tšii ohavnosti, / mrzuté nešlechtnosti. / Jako když / ta baba shnilá. / chtějí býti těž ještě milá. / Jelena za rohy drží, / an to čerta v pekle mrzí. / Neb jednou když pítom čert byl, / pffí, pffí, pffí, tak hle, na to plil. / Kdyby pravím pruchod dali, / živou by ji zahrabali.“ (InstrLom, s. 126)

Podobnou motivaci jako odstranění celé kapitoly mělo i přepracování i úplné vypuštění pasáží, obsahujících nevhodný obsah i použité lexikum. Změnou prošla například tato pasáž:

„Že byla ve e e hrdá, / mnohý dost tžce poprdá. / Zmítá sebou, divně válí, / toho pangetu nechválí. / P[r]o doktora hned poslali / aby ten zbytek vyhnali. / Píjda doktor Sra kapšň, / poradí pánu prospšň. / Dá mu v nápoji piluli, / bude po té dobré v li. / Že vyžene z n ho duši, / tak hle na nestídmost sluší.“ (InstrLom, s. 70)

„Že byla ve e e hojná, / mnohého to dost nadejmá. / Zmítá sebou, divně válí, / Toho banketu nechválí. / Musí poslat pro léka e, / Anebo apatyká e. / Aby se k n mu vydali, / Z n ho ten zbytek vyhnali. / A když píjde doktor spšň, / Poradí pánu prospšň. / Dá mu v nápoji piluli; / Bude po té dobré v li“ (InstrGab, s. 64);

zcela vypustit se rozhodl následující pasáže:

„Aby navštívil soused, / k ve e i, nebo k vob du. / Aneb n kdy na svitání, / budil ji z tvrdého spaní. / Maje skrz plot blízko dosti, / zvlášť v jeho nepřítomnosti. / Býval u ho astým hostem, / a u il mu ženu ctnostem. / Jsa emeslník jako který, / podšil ji troje neb tvery. / Prve nežli jiní vstali, / oni se z veršatu brali. / Potom mu pryč ujel na ní, / že byla

dost hladká paní. / A své nechal na vopatky, / kradený vody jsou sladký.“ (InstrLom, s. 73n)

„Soused a hle takového, / nechválím já zoufalého. / Neb kdyby po uhlí p išel, / zvlášť kdyby muž n kam pry šel. / Vzal by t ebas i s popelem, / a byl by brzy p ítelem. / Doma by páral, a kazil, / jinde dob e hospoda il. / Že by potom vlastní žena, /n která jsouc psice, fena. / By jinde oujedí m la, / na muže hledet necht la.“(InstrLom, s. 74)

„Dej jim n kdy vypadias, / a ka: již as jdi každý zas. / Chci již pokoje užiti. / a d m sv j sob zav íti. / O vás na ten as nestojím, / neb se již spat s ženou strojím. / Když jim hle v tom folku nedáš, / dvakrát, t ikrát to ud láš. / Nenecháš s nimi tu ženy, / aby v kout etli st ny./

Nebudou k tob chodit víc, / a ty o n nest j hned nic.“ (InstrLom, s. 133)

„Ano mnohý žere co v l / splní rad i plnou než p l. / Ožere se jako svin , / bu na piv neb na vín . / A do krku se nalije, / dív že se hnedky nezblije.“(InstrLom, s. 173)

V p ípad slova *huba*, objevujícího se v n kolika kapitolách opakovan , nahrazuje velmi nepravideln . Zachovává jej na konci verš , kde mají funkci rýmu, naopak upravuje jej vždy v názvech kapitol. Na po átcích i ve st edu verš slovo *huba* je n kdy m n no, n kdy ponecháváno.⁶⁸

Zm nu obsahu textu si mimo nevhodný obsah i formu pak vyžádalo tehdejšímu tená i neznámé lexikum, tedy slova archaická i p ejetá, p edevším germanismy. Pokud to významový obsah povolil, zm nil Gabriel nesrozumitelná slova bez v tšího zásahu do textu: nap íklad *šanczgrobr* (InstrLom, s. 170) / *nádenník* (InstrGab, s. 148), *rejrati* (InstrLom, s. 19) / *hej iti* (InstrGab, s. 19). V n kterých p ípadech musel být jeden

⁶⁸Slovo „huba“ je m n no na „ústa“ v názvech kapitol (*Úst m v le nedávej* (InstrGab) místo *Hub v le nedávej* (InstrLom), *Ústa se soudí s m šcem* (InstrGab) místo *Huba se soudí s m šcem* (InstrLom)) a v n kolika verších (*Kdyby cht la ústa zhojna, / a jest s m šcem t eba vojna* (InstrGab, str. 13), výjimkou jsou rýmy, kde nahradit dané slovo nešlo (*Neb kdyby povolil hub , / vysál by m šec hrub . / A ty pak na svou záhubu, / nep imlouvej se za hubu.* (InstrGab, str. 13). V dalších verších však slovo *huba* figuruje i mimo rýmy bez náhrady: *Hrub hub pomáhají, / tuším, všickni spolu mají.* (InstrGab, s. 16)

problematický lexém nahrazen r znými ekvivalenty s p ibližn podobným významem, tak nap . sloveso *fresovatia folkovati*:

„N kdo se stará fresuje, / ve dne i v noci pracuje.“ (InstrLom, s. 4)

„N kdo se stará, nuzuje, / Ve dne i v noci pracuje.“ (InstrGab, s. 5)

„Kdo pod lá, popracuje / a drobet se pofresuje.“ (InstrLom, s. 10)

„Kdo pod lá, popracuje, / A drobet se proharcuje.“ (InstrGab, s. 11)

„asto se i to trefuje, / že se nejeden fresuje.“ (InstrLom, s. 205)

„asto to též také bývá, / že mnohý se tím trápívá.“ (InstrGab, s. 178)

„M šec a se zatahuje, / a hub nic nefolkuje.“ (InstrLom, s. 11)

„M šec a se zatahuje, / úst m asem zabra uje.“ (InstrGab, s. 13)

„Až potud jsem hle chlácholil, / ženám folkovati zvolil.“ (InstrLom, s. 156)

„Až potud jsem hle chlácholil, / Ženám v li dát neradil“ (InstrGab, s. 135)

„Protož sob tím folkujem, / den ode dne odtahujem.“ (InstrLom, s. 216)

„Protož sob uvolujem, / den ode dne odtahujem.“ (InstrGab, s. 187)

V n kolika málo p ípadech s problematickým lexikem se pak Gabriel rozhodl vypustit pasáž zcela:

„S nimi nesrovnáváje se, / sn dl by prej ušprachaje se.“ (InstrLom, s. 19)

„Jsouc odchovaní partyky. / a již se živí partyty.“ (InstrLom, s. 29)

„N kdys ne jiné šnorchoval, / k svád k r znicis sm oval.“ (InstrLom, s. 173)

Výjime n , pouze ve dvou p ípadech Gabriel verše upravuje, aniž by obsahem i formou vyzníval daný verš problematicky i nevhodn , a více zasahuje do smyslu:

„Kterýž by šet il sousedu, / jakž ho doma není zv da“ (InstrLom, s. 73)

„Kterýž by svému sousedu, / Vždy jen hled l být na škodu.“ (InstrGab, s. 66)

„Ale sob p ispo uje, / a p kn jej [majetek] shromaž uje.“ (InstrLom, s. 19)

„Ale ádn hospoda í, / A ni ehož neproma í.“ (InstrGab, s. 19)

Další úpravy se již týkají hláskové roviny. Opravy se soust e ují na vokalický vývoj, jenž je sjednocován sm rem k soudobému jazykovému usu. Nadbyte ná kvantita je odstra ována, její absence dopl ována, s výjimkou jsou prefigované odvozeniny sloves od slovesa býti, kde chyb jící délka dopln na není. Starší hláskové varianty jsou nahrazovány jejich nástupnickými tvary pravideln , výjimku tvo í akorát rýmy, kde si využití dané hlásky i dvojhlásky vynutí rýmová shoda. Nepravidelné opravy najdeme v p ípad diftongu *ej* nahrazujícího p vodní *y*, v n kterých p ípadech je ponecháno, v jiných naopak m n no. Rozkolísanost prefix *s/z* editor sjednotil, doplnil také chyb jící m kkost u feminin vzoru *kost zakon ených* na *t/d*, mimo to ji dopl uje i v p ípad sufixu *-ost(spravedlnos)*. Zrušeno je také protetické *v-* a n které hláskové skupiny, v textu z stalo zachováno pouze *-dl-* (*kouzedlník*).

5.4 *Vztah Instrukcí a e í a nau ení hlubokých mudrc*

Srovnáme-li oba texty, nalezneme shody nejen tematické a motivické, ale také totožnou slovní zásobu i celé pasáže, kde dochází de facto k přebásnění prosaického textu. Tento postup se stal jedním z důvodů odsuzování Lomnického v druhé polovině 19. století, ve své době však nešlo o nic neobvyklého, naopak, jak jsme již zmínili, *užívání stejných myšlenkových schémat i formálních prostředků souviselým charakterem literárního života této doby a nebylo pokládáno za projev nepřiměřenosti*. (Voit 2, s. 8)

Míra totožnosti textů není ve všech kapitolách stejná. Nejvyšší míru závislosti na pramenu vykazují kapitoly pojednávající o obecných ctnostech, morálce a neestetech, z nichž Lomnický čerpá celé pasáže, které přebásňuje a rozvádí dalšími verši. Části českých *e í a nau ení* jsou exempla, ilustrativní příběhy, na nichž se naučení prakticky prezentuje i jsou rámcem pro samotný mravoučný výklad, ty však Lomnický nepřejímá⁶⁹. Naprostou totožnost textů vykazuje kapitola *O hrdině*⁷⁰, Lomnický zde pouze přebásňuje prosaický text s využitím stejného lexika. V dalších oddílech již vybírá jen určité části. V kapitole o moudrosti tak tematiku obou autorů:

„Nkte ří domníevají se o moudrosti, že by se jí člověk mohl naučit jako jinému řemeslu. Někter již to v obecném přísloví našlo: Uči se, aby byl moudrý, ježto v tom veliká chyba jest a naprosto skrze žádné učení moudrost nenabývá se. Neb kdyby moudrost skrze učení nabývala se, sami učení byli by moudří, kdež mnohokrát zpětin hájí se, že od vyučným vtipem velicí a divní bludové a mnohá bláznovství vznikají.“ (Češka, s. 117)

„Lidem v domnění to věšlo, / že jest Moudrost co řemeslo. / Toliko kdo bude chtíti, / že se jim že naučit. / Ježto v tom veliká chyba, / nebo Moudrost, vzácná, libá, / ona skrz žádné učení, / v světě nabývána není. / Kdyby se tak nabývala, / a v školách dosahovala. / Sami toliko učení, / byli by moudří, skusení. / Ale přichází mnoho zpětin, / skusená v čase od davních let. / Že pod vtipem vyučným, / a v učení vycvičeným. / Divní bludové bývají, / mnohá bláznovství vznikají. / Jakož jsme toho skusili, / kteří sekty rozmnožili. / Že jsou vrostrovní byli, / bludů podstatně hájili. / A přes plíš mudrovali, / by se hloupí v to nedali. / I tedy to pravda není, / že jsou moudří jen učení.“ (InstrLom, s. 50)

⁶⁹Naproti Instrukcím, kde exempla zůstávají nevyužita, v mravoučných prosách pracuje s tímto žánrem velmi často. Na tuto skutečnost poukázal ve své monografii Petr Voit.

⁷⁰InstrLom, s. 160, Češka, s. 160

Dále pokračuje Lomnický pasáž o vztahu knih a moudrosti:

„A že ne z knih múdrost, ale z múdrosti knihy pocházejí, to duvod zjevný jest, že vickni ti, kte iž sú najprvé múdrost spisovali, ne z knih jim li, pon važ ješt tehdaž žádných knih nebylo. (...) Protož v tomu všeliký lov k, že múdrost samého boha dar jest.“ (eška, s. 117n)

„Neb by tak musilo jíti, / Moudrost v samých knihách býti. / To se domní poráží, / neb ne z knih moudro pochází. / Rad jí knihy z Moudrosti, / pocházejí nám k platnosti. / A kdož Moudrost spisovali, / ti z žádných knih jim nebrali. / Nebo knih tehdaž nebylo, / i tedy je ozdobilo. / Pírození tou Moudrostí, / a oni s mnohou vd ností. / Od Boha jim nabývali, / potom teprv v knihy psali. / Od Boha jim nabývali, / potom teprv v knihy psali. / Protož má lov k v íti, / v tom se stále upevniti. / Že Moudrost jesti dar Boží, / dražší nade všecka zboží.“ (InstrLom, s. 50)

Zde pak eška ilustruje teoretické ponau ení p íb hem o otci, toužící po moudrém synu, toto exemplum však Lomnický vynechává, pouze si vybírá jednu pasáž o v ku a moudrosti:

„Moudrost a jest všechn m v dá, / však nechce býti bezd ná. / A žádný moudrý nebude, / le kdo jim milovat bude. / A jest jim poznati snadné, / na tom kdo sám sebou vládne. / Neb kdo jest v moci jiného, / ten vše íní k v í jeho. / Jak on chce a neb libuje, / n kdy blázní, zamudruje“ (InstrLom, s. 51)

„Takové povahy jest múdrost, že nechce bezd ná býti. Žádný múdrý nebude, le kto z vuole svobodné múdrost milovati bude. Nepoznáš jie na žádném lépe než na tom, ktož sám sebu vládne. Bude-li chtieti, musí na oko mudrovati, bude-li chtieti, musí blázniti, by pak v n m n tco múdrého bylo.“ (eška, s. 119);

a také podobenství o stromu bez kv t a plod : „Proto, neb z mladosti a v v ku mužstvie múdí nebyli, aniž se k tomu vedli, aby múdrost v n šla. Jakož št p, kterýž z jara kv tu nemá, na podzim jablek mieti nebude, tak kto za v ku mladého múdrosti nenabude, na stará kolena jí mieti nemuož.“ (eška, s. 120)

„A Moudrosti se nevedli, / tím se sami škodn svedli. / Neb št p když z jara nekvete, / všeliké stromoví letné. / Na podzim jablek nemívá, / tak tež tím spusobem bývá. / Kdo z mládí nem l Moudrosti, / nenabude jim v starosti.“ (InstrLom, s. 52n)

Dále se pak již texty rozcházejí, Lomnický zakon uje výklad záv re ným nau ením, eška rozebírá vztah moudrosti a duše.

Podobn parafrasuje r zn dlouhé pasáže v dalších kapitolách⁷¹, nap íklad:

⁷¹ Uvádíme vždy jen výb rov jednu z pasáží pro ilustraci.

Ješt o svobod >O svobod :

„Ješt nep estáváš se pochluvovati svobodú, za to mám z té píiny, že pána žádného nemáš. Ale slyš, co praví Seneka: Dosti asu jest, snad mieti budeš. (...) Zaneťbám starých páduov rozli ných králuov, za našich let n kterí z královské stolice do žalá óv metáni jsú. Protož nenadýmej se svobodú! Nebo v z, že z služebníkuov páni a z pánóv služebníci bývali sú.” (eška, s. 41)

„Mnozí byli slavní králi, / však se v služebnost dostali. / Jiní p išli do v zení, / a k velikému snížení. / Z královských stolic smetáni, / v potupu, a v lehkost dáni. / Pro ež ty se pak protivíš, / s ím se kdy potkáš co ty víš. / S svou se svobodou nadejmáš, / zdaž p ikladuv hojných nemáš. / Že bývali v asy davní, / z služebníkuv páni slavní. / Zase z pánuv, služebníci, / divnou prom nu mající.“ (Lomnický, s. 93n)

O pravém p átelství > O p átelích:

„Nic edšieho pod nebem nenie než pravé p átelství. A za to mám, že ta íedkost pravému p átelství drahost a vážnost u inila. Neb ty v ci musí drahé býti, kterýmž obecnost váhy neodjala. Jakož dva kovy rozdielna jsú, kte íž na barv podobenství nesou zlata, totiž m d a mosaz, a t m obecnost lakocnost dala, tak mnoh jest p átelství mezi lidmi, ale nedokonalého, kteréž k malému v tru št stie pohybuje se trhá.” (eška, s. 49)

„Nic hle pod nebem edšího, / není na sv t dražšího. / Jako jest p átelství pravé, / up ímné, v rné, a zdravé. / A proto jest v drahé cen , / že ho na sv t nejmén . / Jako zlata kovu toho, / ne všickni ho mají mnoho. / Než m di také mosazi, / všudy se dosti nachází. / Tak p átelství falešného, / lichého licom rného. / Dosti se býti poznává, / pravého se nedostává. / Neb k v tru št stí se trhá, / v protivenství hyne, mrhá.” (InstrLom, s. 75)

O ístém sv domí>O dobrém sv domí a ost íhání mysli:

„Kto v hlasu pov sti hledí, ten se nechystá sv domie nepoškrvn ného zachovati. Neb dobré sv domie nepot ebuje mnoho sv dkuov, na dvú dosti má a ti jsú jemu za najhlu n jší zástup. Ptáš-li se na n , poviem : sv dek jeden jest buoh a ty druhý...” (eška, s. 55)

„Kdo v hlasu pov sti hledí, / dobrého jména nezd dí. / Neb se nechystá sv domí, / kteréž jest vnit a soukromí. / Nevinného ost íhati, / bez poškrvny zachovati. / Dobré sv domí to sluje, / jenž sv dk v nepot ebuje. / Na dvou toliko má dosti, / ti jsou mu za velké množství. / Jeden jest B h, a ty druhý, / mají oba právo tuhý.” (InstrLom, s. 97)

O užívání e i > O požívání e i:

„Praví Salustius, že lov k ni ímž se hovada ned lí než rozumem a e í. Esiodus také mezi nejvlastn jšími dary lov ími e za výborný poklad vypisuje. A ten za pravého lov ka má jmien býti, ktož e i umie požívati, hled nap ed k tomu, k emu jemu e dána jest a k jakému požívání.“ (eška, s. 62)

„ lov k ni ímž v rná pravda, / ned lí se od hovada. / Nežli rozumem, a e í, / o tom tak mudrci sv d í. / e jest poklad nejvzactn jší, / lov ku nejpot ebn jší. / Ten za lov ka jmín bývá, / kdož e i dobré požívá. / Hled p edkem k tomu všemu, / k emu jest e dána jemu. / Aby se od hovad d lil, / jako v jinou formu p elil.“ (InstrLom, s. 110)

O majetku > O bohatství z chudoby:

„Vohe zlata zkušuje a zlato lov ka. Nenie dostate n jšieho duvodu, jaký lov k jest, než když chudý jsa, zbožie nabude. To ukáže z etedln , ne jaký nyní jsi, ale jaký ji dávno m l býti, kdyby zbožie m l byl.“ (eška, s. 67)

„Promluvila usta svatá, / že ohe skušuje zlata. / A zlato lov ka zase, / v každém v ku, v každém ase. / Není d vodu lepšího, / ani dostate n jšího. / Kdo který lov k, jaký jest, / jako když se na vzloží est. / Že z chudoby ponížení, / p íjde ke cti povýšení. / Když zboží statku nabude, / chudoby, nouze pozbude. / To všem lidem ho okáže, / z etedln toho dokáže. / Jaký on cht l dávno býti, / kdyby byl mohl tu est míti.“ (InstrLom, s. 27n)

O polepšení a jeho odkládání > O odkládání asu k lepšímu:

„Cicero praví, že veliká strana lidí podvádí se, že na smrt zdaleka hledí a nad jí života zklamání bývají. A to jest tém všech nás p irozený oby ej, abychom o konci svém jako o daleké v ci mysli. Protož se tak nad jen. I vždycky sob opravenie života odtahjem a toho zanetbáváme...“ (eška, s. 155)

„Mnoho se lidí podvádí, / což jim i nemálo škodí. / Že na smrt zdaleka hledí, / jak brzy zemrou nev dí. / Tém jsme všickni takoví, / jako se nám te napoví. / Že vždy daleko hledíme, / na skon ení nemyslíme. / Protož sob tím folkujem, / den ode dne odtahujem. / Svého života napravit, / a všeho se zlého zbavit. / Nedbajíc co v rukou máme, / nejistého se chápáme. / Jestí to zvyklost bláznivá, / a nám všem velmi škodlivá.“ (InstrLom, s. 216)

O nest ídmosti > O st ídmosti:

„ e léka ská jest, že vice lidí hynú od ne ádného jiedla a pitie nežli od ostrého me e. To a t lesní léka i pravie, však proto známo jest i t m, kte íž t lu i duši užite na jest. Ale vy,

jenž rozkoš milujete, astorát žalujete na p irozenie, že vás nemocné a bolestné u inilo, ano na vás všecka vina jest, kte íž sebe obžerstvím a všelikú neskrovností kazíte (...) Nebo tu záplatu má rozkoš, když se dokoná, jiným neumie t lu odplatiti než n jakú nemocí neb mdlobú.“ (eška, s. 138)

„Léka i o tom tak praví, / st ídmost jest nejlepší zdraví. / A kde pak není st ídmosti, / tu bývá nemocí dosti. /A sumou od ne ádného, / jídla, pití, zbyte ného. / Více lidí, mnohém hyne,/ než jich od me e zahyne. / St ídmost jest pak užite ná, / t lu i duši bezpe ná. / Ti však kdož rozkoš milují, / na p irození žalují. / Že v nich bolest vzbudilo, / nemocné je u inilo. / Ješto na nich všecka vinna, / jsou hrubí srkáti vína. /.../ V bídný život upadají, / nemoci se v nich skládají. / Nebo rozkoš, vždycky má tu, / když se dokoná záplatu.“ (InstrLom, s. 68)

Mimo parafraze v tších ástí prosaického textu Lomnický erpá z eškových e í a nau ení jednotlivé motivy, které dále rozpracovává již vlastním zp sobem. Motivы a témata mohou vycházet z více kapitol sou asn í naopak jeden motiv z e í a nau ení je parafrásován u Lomnického vícekrát. Nevyužívá zde již celé pasáže, ale využívá stejnou slovní zásobu i klí ové slovo, propojující oba texty. Tak například v Lomnického výkladu *O ví e manželské* dohledáme motivy z eškových t í po sob jdoucích výklad o žen ní.⁷² Zde si vybírá výklad o nevě e:

„Nemuožeš jie spravedliv z nepoctivosti kárati, le sám prvé poctivý budeš. Nežádej toho na manežlce, ehož sám trp tí nemuožeš.“ (eška, s. 91)

„Ale není to Spravedlnost, / a žádná up ímá v rnost, / chtítí to na žen míti, / eho sám nechceš plniti.“ (InstrLom, s. 149)

V pojednání o pochlebnících pak teme:

„Nemálo poviem n tco o t ch e ech, kteréž pochlebenstvím posmrdají. Periander ekl, že pochlebenstvie jest život v cizím t la duše cizie myslí /.../ A protož od pochlebníka ne ekaj, aby se tomu, komu pochlebuje, pravdú ztratil.“ (eška, s. 65)

„Jako by byl tvým p ítelem, / smrd skrz k ži fortelem. / O tob dob e nepoví, / a jestli n tco málo ví. / Mnohém to více rozší í, / ud lá hned ze dvou ty i.“ (InstrLom, s. 117n)

V pojednání o p átelích pak se inspiruje falešným p átelstvím:

⁷² U ešky jde o p íb h mladíka p ícházejícího k mudrci o radu ohledn manželství v r zných dobách po svatb .

„Nevinné přátelství, kteréž lidé k sobě mají pro užitek, aniž muoží stálé býti.“ (Češka, s. 50)

„Ten jest vždy tvůj přítel lepší, / nežli který sebe dává. / Neb jsou přátelé nenávidí, / že kou, nežli milý zlatí ky. / Však jsem já všecken vždycky tvůj, / tys nejmilejší přítel můj. / Tak tě svými slovy kojím, / pod tím o užitek stojí. / Sám se nedá nic užiti, / umí se ti vymluviti. / A takových přátel mnoho, / že odbydou slovy toho. / Když skutkem nic nedokáží, / za funt koudele neváží.“ (InstrLom, s. 87)

Jako zcela povodní kapitoly, v nichž nenajdeme spojitost s předlohou, se týkají především konkrétních rad ohledně hospodaření i rodinného života, například *O psech*, *O víně*, *O šatstvu*, *O spolicích a koupí*, *O dvořácích*, *O kunštý i*, *O ženě staré frejovné*, *O pokrmu eládce* a na něj navazující spor mezi ševcem a huby. Od oddílů obsahujících parafrasované texty z předlohy se tyto povodní naučení odlišují nejen tématem, soustředěním se na praktické, případně intimní stránky hospodařování života, a jednodušším způsobem výkladu, prostého teoretického rovinu, ale také výrazně kratším rozsahem a použitou slovní zásobou.⁷³ Přesto zapadají do struktury spisu, a doplňují tak celek, zrcadlící veškeré problémy lidského života.

Shrneme-li provedená srovnání obou textů, můžeme říci, že se Šimon Lomnický velmi pevně držel své předlohy a více než pouhé slovní obraty a motivy přepsal celé textové pasáže, které přebásnil, a převekl tak do formy lépe srozumitelné tená skému publiku, jemuž byla publikace určena. Nepracoval však zcela mechanicky, omezením své vlastní kombinace pasáží z různých částí předlohy, jejich krácení i částější rozvedení do nového výkladu a také přidání vlastních, prakticky zaměřených částí.

⁷³ O požívání vína: „Kdo v hlasu povstá hledí, / dobrého jména nezdrdí. / Neb se nechystá své domí, / kteréž jest vnitřní a soukromí. / Nevinného ostýchati, / bez poškvěny zachovati. / Dobré své domí to sluje, / jenž své dky v nepotřebuje. / Na dvou toliko má dosti, / ti jsou mu za velké množství. / Jeden jest Bůh, a ty druhý, / mají oba právo tuhé.“ (InstrLom, s. 97)

O víně: „A v kom není v pití míra / když se co svinou ožírá, / Tenhle nikdá nic dobrého, / nesvede z ožralství svého. / Aniž hoden jaký chvály, / leč tu když se v blátě kálí. / Protož ty máš radu zdravú, / vrazí-li se víno v hlavu. / Ten obyčej zachovávej, / hned toho trunku odspávej. / Cítíš-li víno v kotrbě, / dřív než rozsvítí na krb.“ (InstrLom, s. 172)

6 Závěr

Ve své studii jsem se zaměřila především na analýsu textu *Instrukcí aneb Krátkého naučení hospodá i mladému* ze dvou hledisek, jednak z hlediska vztahu a provázanosti s předlohou, jednak z pohledu vývoje textu v různých edicích. Shrnu-li své poznatky, mohou označit Lomnického veršovaný mravní spis za kompilaci vlastních postehů a zdařilých epických textů z českovy prosaického díla *Že i a naučení hlubokých mudrců*. Spíše než téma a motivy inspirovaly Lomnický celé textové pasáže, které dále rozvádí a vykládá pro lepší porozumění učená (srov. Pražák 3, s. 17). To se odráží i na srovnání prvního a druhého vydání, kapitoly, založené na rozsáhlejší předloze, zůstávají v obou verzích totožné, podobně jako vlastní texty Lomnického, které jsou upravovány minimálně. Rozšíření se do kaly výklady inspirované základní myšlenkou z předlohy, následně však rozváděné vlastními verši autora. Nejmarkantnější je pak rozšíření kapitola *O pátelích*, zde předloží Lomnického text, inspirovaný z české pouze téma, byl v druhém vydání značně rozveden adaptacemi pasáží z kapitoly *O pravém pátelství z Že i a naučení*. Gabrielova edice pak podléhá spíše nutnému cenzuru, odstraňuje nevhodná a zastaralá, nesrozumitelná slova.

Z rešerše studií pojednávajících o Lomnického životě a díle vyplývá především problém nejasnosti a nedostatečné doloženosti historických faktů, z nichž pramenily potě dohady, fámy a legendy, počinaje Lomnického gloriolou mučeníka u historiků předlohu 18. a 19. století a konečně nekompromisním odsouzením Lomnického jako zrádce a bezpátevního chamtivce na předlohu 19. a 20. století. Všechny tyto hypotézy mají svůj předlohu v předloze neověřených dat a jejich nedostatečné analýze, do jisté míry také v nepochopením dobového literárního života.

7 Edice textu

Instrukcí, aneb:

Krátké naučení každému hospodáři mladému, kterak by netoliko sám sebe, manželku svou, i eládku, i své všecko hospodářství užitečně spravovati, a živnost svou vesti, ale také jaký by býti, v Moudrosti a v jiných ctnostech prospívati, a čeho se kdy varovati měl.

V rytmy složená, k žádosti dobrých panů a pánů porozšířená, a nyní opět znovu v tisk vydána

Od Šimona Lomnického z Budče.

Vytištěna v Starém Městě Pražském u Jiřka Nygrina.

M.D.XCVII.

/A2a/

Dedicatoria

Urozenému panu Janovi Štefanovi z Denína, hejtmanu písařskému Nejvyššího purkrabství pražského, panu kmotru a písaři mému zvláště milému, a mně vždy laskavě příznivému. Jakož jsem, mně laskavě příznivý písaři a pane kmotře, rovně nyní když před deseti lety tuto rymovní knížku Instrukcí, aneb Naučení mladému hospodáři, sepsal a v tisk vydal. A já služebník jsem, a písař, Jeho Milosti dobré, a slavné paměti, vysoce urozeného pána, pana Viléma z Rožmberka, atd. pána mého milostivého písal a dedykoval. /A2b/ Mezi nimižto z mých dobrých panů a pánů vy jste byl vždycky můj zvláštní a písař. I že pak knížka tato, tak se v tom tisku v tisk rozešla, že se jí jedny chvíle nelze bylo kde doptati. I požádán jsem byl a nabádán, od těch kterých dobrých panů a pánů, I od vás abych ji poznovu impřymovati dal, a v tisk vydal, zvláště za tou písařskou, že předešle impřymoval, pro uskrovnění trochu papíru, a práce, jak jsem ji v rytmy skládal, a na verše sepsal, tak ji neimpřymoval. Protož aby se to jako ponapravit, a tudy i jejich žádosti zadosti státi mohlo, k tomu jsem snadno povolil. Ale, že mnohým se také zdála příliš skrovná, a na v tiském díle dvorským štrychem špřymovná, I vidělo mi se neto podstatnějšího do ní přiložiti, a drobet jí porozšířiti, jakož jsem tak učinil, a vyprav sobě některá moudrá propovědní, a sentencie, mudrců starých předešlých, z knížky v tisk známe, n kdý Jeho Milosti pánu, pánu Vratislavovi z Pernštejna připsané, o mnohých potěbných, a platných věcech, na kterýchž téma, všecken život mravný, a ctnostný záležit, to jsem vše v rytmy složil, v jistý pořádek uvedl, do této knížky vnesl, a jí obšírněji učinil, tak aby mladý hospodář, a ten každý, komu by se kdy do rukou dostala, netoliko své hospodářství /A3a/, dobře užitečně spravovati, a živnost svou vesti, ale také i v mravích, v Moudrosti, v jiných ctnostech

prospívati, a cvíiti se uml. A mám za to, kdo koli zdravým rozumem, up ímným umyslem jí ísti bude, že nad onu prvň jší, pot ebn jší, a platn jší jí pozná, a usoudí.

A pon vadž pak v t ch tak krátkých letech, veliká se prom na stala, a n kte í z t ch, jimž spolu s vámi, tato knížka byla p ípsaná již odem eli, pry se od nás odebrali, a jiní jinam se obrátili, a rozešli, tak že mi není možné v této Smrtedlnosti pospolu je všechny zase shledati, a uhlidati, nebo jsou (jakž jsem pov d l) /A4a/ mnozí již k konci, a cíli svému dob hli, a život sv j smrtedlný dokonali. On mž svatý eho In registro takto dí:

Život náš plavci podobná se praví,
nebo ten každý kdo se koli plaví.
Bu to že stojí, sedí, aneb leží,
vždycky s nim lodí jde, hybe se, b ží.
Tak i my bu b díme, anebo spíme,
každodenn k cíli svému b žíme.
A rychle jako tém okamžení,
nyní jsme, po malé chvíli nás není.

A protož každý aspo vás Pán B h všemohoucí dosavád z milosti /A4b/ své do t hcto as dochovati, a zachovati mi rá il, já vám tuto práci mou skrovnou, a knížku ve v nov , ale po znovu zase v bec vydanou, porozší enou, a tak spraveou, ne na díle, a spole n , ale samému již, a obzvlaštn , jako svou vlastní práci, svému nejmilejšímu panu kmotru, p ípisuji, ob tuji, up ímným srdcem daruji, odevzdávám, aneb rad ji skrze ruce vaše, a pod jménem vaším, jiným dobrým poctivým lidem, a dobrým pánům, a p átelům našim, do rukou podávám. Jsa té celé duv mnosti, a Nad je, že vy, znajíc mou k vám starodávní up ímnou nachylnost, a kmotrovskou Lásku, i ve všem p átelskou /A5a/ hotovost, ode mne takový chatrný papírový, a rymovní dárek na památku budoucí našeho dobrého p átelství, a kmotrovství, za dar zeleného tvrtka ochotnou myslí, vd n p íjmete, oblíbíte, a mne sob p ítom, starou m rou vždycky kmotrovsky, a laskáv poru ena míti budete.

A Pán B h všemohúcí, ra vám dáti po zarmoucení pot šení. Abyšte mohli zase takové poctivé, a Pána Boha bojící pomocnice, k nám p átel m vašim laskavé dostati, s kterou byšte mohli, pokojný život vésti, v Ví e Lásce p ebývati, dny dobré vid ti, a summou všeho dobrého nejlepšího, podle t la, I duše u astni býti. Toho já vám /A5b/ na Panu Bohu v rn , up ímn žádati nep estávám vždycky. S tím zustávaje vždy váš, povolný, kmotr, p ítel, a sluha, Pánu Bohu vás I s vašimi milými dítkami, a sirotky poru ena íním. Datum v

Šev tín v zelený tvrtek, léta posledního v ku 1597.

/A6a/

Knížka mluví k tená i:

Zda B h laskavý tená i,
zvláš ty mladý hospodá i.
Jsem op t vyslaná k tob ,
chceš-li mne p i ísti sob .
Budem spolu rozmlouvati,
a po esku rymovati.
Musíš mi za pravé dáti,
a n kdy se i zasmáti.
Pod tím nau íš-li se emu,
že se hodí domu tvému.
Neponeseš t žce toho,
neb skoro není co mnoho.
Pon vadž tak jen v skromnosti,
ušet ujíc v tom krátkosti.
Tvé hospodá ství dotýkám,
vtip se co já nedo íkám.
A zvláš co jest p iloženo,
a drobet porozší eno.
O mravích a šlechtnosti,
snad to prosp je k Moudrosti.
A jsem pro známé vydaná,
a pro p átely sepsaná.
Však se nep átel bojím,
že p ed nimi neobstojím.

/A6b/

Neb co se v bec vydává,
mnohým se v ruce dostává.
By pak bylo dosti strojn ,

nep íjmou všickni pokojn .
Aniž se všem všecko zlíbí,
zvláš když se toho nechybí.
Jako já jsouci všete ná,
snad ne všechn m budu vd ná.
Proto že tak dvorským štrychem,
zatrám ledacos smíchem.
Avšak p es to velcí, malí,
nech mne han jí, neb chválí.
Bu to lají, neb d kují,
já mezi všechny vandruji.
A ten pak mne má zastati,
komu mám v moci z stati.
Jsem-li mu vd ná a milá,
i toho kdož mne vysílá.
A te nyní obnovuje,
v tom se mu on d v uje.
Že ho i mne neopustí,
utrhati nedopustí.
Neb jest jeho i já taky,
se všemi kumpany žáky.
Až do lopaty, motyky,
konec bu té retoryky.

/A7a/

A s tím již tená i vale,
A tí p edce po ád dále.
Nebo než mali ko po teš,
n t eho se toho do teš.
Co se m že zalíbíti,
tob k vuli k mysli býti.
Nebudou-li vd ní mnozí,
ty aspo rci bopomozi.
Na tom já chci dosti míti,

tvá v rná Instrukcí býti.

/A7b /Isidorus de Sum : hono.

Vis nunquam esse tristis, semper bene viuc, reus namque, animus non est securus bona vere conscientia, semper gaudium habet.

Chceš-li veselou mysl míti,
nikdá zarmoucen nebyti.
Vždycky dob e živ býti hle ,
ctnostný, šlechetný život ve .
Nebo mysl vinná, a k ivá,
bezpe ná sebou nebývá.
Ale dobré pak sv domí,
vždy radost má i v soukromí.

Žaloba aneb

Toužení na nejednostejné št stí p i všelijakém obchodu a hospodá ství

Skušená v c v tomto sv te,

rovn v zim jako v lét .

Kterak v koupi, neb v prodaji,

ne všickni vždy št stí mají.

Jednomu se dob e da í,

druhému se všecko zma í.

P i všelijakém obchodu,

n kdo má zisk n kdo škodu.

N komu jde slep št stí,

bude se mu ve všem vésti.

Jinému proti tomu pak,

poleze spátkem jako rak.

Nem že nikdá s nic býti,

neb eho se koli chytí.

/B1b/ 2

Jako b eh s nim se utrhne,

všecko se mu stranou vrhne.

Tak také p i hospodá ství,

p i všelijakém vláda ství.

N komu jde co po š e,

a jinému všecko h e.

N kdo má manželku ctmostnou,

v rmou, stydlivou, milostnou.

Jiný se šušou vokydne,

až mu s ní jídlo vostydne.

N kdo má eled poslušnou,

net eba kázní p ílišnou.

Vždycky se s ní hadrovati,

bude p kn poslouchati.

Jiný nech laje, nech tepe,

nikdá nic nebude lépe.

A bude vždycky žehrati,
pekla sob dobejvati.
Však na n j nebudou dbáti,
než t ebas ješt se smáti.
Ano také vlastní d ti,
jak jsou rozdílní vid ti.
Neb n komu k pot šení,
jinému jsou k zarmoucení.
Zase pak p i všem požitku,
p i osení, neb dobytku.

/B2a/

Ne vždy mají jednostejn ,
jedni málo, druzí hojn .
N kdo se stará fresuje,
ve dne i v noci pracuje.
Však mu skoro nic nezbyvá,
tlustou se kytlí odívá.
A k té ke vší jeho práci,
sotva se kola obrací.
N komu pak nic neškodí,
vždycky se mu dob e rodí.
Pod ruku jde všecko všudy,
nelze aby byl kdy chudý.
A koli nevrta v tuhém,
však jest p edce dobrý druhem.
Dobrou se ubou odívá,
za asté na hodech bývá.
Sv tí svatého Martina,
sed u dobrého vína.
Nu, a koli tyto v ci,
Fortun náleží, sv d í.
Takže tomu p eje št stí,
pom že mu na k vsésti.

Avšak pro strach, báze toho,
že nejsme štěstí jednoho.
Nemáme sobě zoufati,
Než v Pána Boha doufati.

/B2b/

Kráčejíc v svém povolání,
ádně vzdcky bez přestání.
Vedle pravidla tohoto,
které jsem tě sepsal proto.
Aby kdož nejsou skušení,
mli toto za naučení.
Jak by se mli živiti,
dmsvej eládku íditi.
Aby potom nepykali,
že jsou se kdy v ten stav dali.
Aneb teprv moudří byli,
když by psemlí vozili.
Protož hospodáři mladý,
užij, poslyš této rady.

O vzývání Pána Boha

Nejprve pře všemi věcmi,
spravuj se Božími věcmi.
Království Božího hledej,
spravedlnosti hynout nedej.
A než za něš co jiného,
vzývej Pana Boha svého.

/B3a/ 5

Vstávaje také léhaje,
eládku svou k tomu maje.
Přinu je k tomu nakrátce,
prve než se dají do práce.

A ten obyčej vždy mají,
modlitbu Pánů kají.
A kou: majic k práci jíti,
Pane Bože rač po íti.
Rá nám síly poskyti,
tento den všecko zdati.
Tak co koli ten den za nou,
budou míti práci šastnou.
Všecko se jim dobře zdatí,
nic se na kratce nezmaí.
A tobě Pán Bůh naspoí,
tudy tvého statku zboží.
Neb jest slíbil že chce dáti,
a jiné věci poskydati.
Tím kdož ho nejprv hledají,
úzkosti míti nemají.

O outrat a zisku

Dále pak posky své outratě,
chovej se jak sluší na tě.
Utratíš-li víc než získáš,
tím se na hlavu potíškáš.

/B3b/ 6

Pakli zároveň obého,
outraty, vejdě lku tvého.
Nešťastí, nenadálý pád,
přijde oheň, neb nemoc snad.
Snadno tě o to poskypraví,
tebe v chudobu postaví.
Protož hleď se ohlídati,
a nepochovávati.
Aby raději vždy zbylo,
co by se potom hodilo.

O pilnosti a rozšafnosti

V tvém obchodu a živnosti,
hle p i initi pilnosti.
Nechceš-li d lat pilníkem,
budeš brzy korábníkem.
Neb kdož koli pilen není,
mívá d m na rozbo ení.
A nepilnost hospodá e,
jest co ohe , škodná zá e.
Kterážto d m brzo spálí,
jeho zdi r zno rozválí.

/B4a/ 7

M j pozor na svou eládku,
stojí-li v jakém po ádku.
Pracují-li ili stojí,
aneb kdy se k emu strojí.
Menší hanba jest klesnouti,
než do konce upadnouti.
V chudobu, neb v jakú ne est,
rozšafnosti pot ebí jest.
A na té záležití mnoho,
aby byl vždy pilen toho.
Jeslti kde eho p ibývá,
anebo zase ubývá.
Opatrný bu vždy ve všem,
dohlídej k tvým v cem ke všem.
Pamatuj na tvá hovádka,
husy, slepice, ku átka.
Ovce, krávy, také kon ,
starej se, m j pé i o n .
Mají-li co jísti, píti,
i musejí hladem m íti.

Neb a koli vždy la n jí,
však prositi neum jí.
Nekažeš-li sám jim dáti,
budeš brzo škodu znáti.
Jakož mnozí zmo íc hladem,
potom vinnu št stí kladem.

/B4b/ 8

Že nechce dobytek státi,
budem kouzelník m láti.
Jsouce sami vini více,
když jim nedáme jich píce.

O nákladu a zisku

Náklad z tvého statku, zboží,
jest nejlepší k chvále boží.
Pakli na svatbu nakládáš,
na n tco marn vydáváš.
Víc než toho pot ebí jest,
máš v t í škodu, nežli est.
Vydání nebývá platné,
když na lidi marnotratné.
Vychází není bez škody,
co by to hodil do vody.
Nebo dáš-li co kejklí um,
hudcum, neb jakým šejdy um.
Bu nev stkám, neb pochlebníkum,
jiným marným služebníkum,
Darmochlebum, povale um,
tulákum, a zahale um.
To jen všecko darmo vydáš,
posily jim k zlému p idáš.

/B5a/ 9

Nebude mítí záduši,
špatn to spom ž tvé duši.
Protož v z komu co dáváš,
a na jakou v c vydáváš.
Aby tvého statku, jm ní,
nem l tedy umenšení.

O pokrmu eládce

Nechovej stkvostn eledi,
nech oni hrach, kroupy jedí.
Dej jim jísti, co jim sluší,
a v tom mírnost býti musí.
Neb dáš-li jim stkvostnou stravu,
hned ponesou vejše hlavu.
Nakrmíš-li je p ílišn ,
postaví se n kdy pyšn .
Budou chtítí toho více,
kouc: Necht psi jedí ty plíce,
Dej nám stravu jako prvé,
zasluhujem jí do krve.
A tak hle emu jí nau íš,
t žce ji potom odu íš.
Neb zvyklost terpv se m ní,
když již duše v t le není.

/B5b/ 10

Pokrm pracovitému chutný

Kdo pod lá, popracuje
a drobet se pofresuje.
Jídlo mu k chuti p ichází,
nic od sebe neodhází.
Když št ká žaludek la ný,
by nebylo dob e mastný.
Všecko sní, ni ímž nezhzí,

ka: nejedl jsem tak v chut brzy.

Obžerství chut tratí

Kdo pak jí, a nic nedlá,
obžerství to jest hnis tla.
An mu se chut vždycky mní,
neb slané neb masné není.
Nebývá chutná vodváka,
le n kdy mladá kucha ka.
Jestli mu jídlo p iraví,
tu je chutné byti praví.
Kucha mu nepistrojí vhod,
ba ani na ten Boží hod.
Kdyby n tco popracoval,
drobet rej em pošermoval,

/B6a/ 11

M l by žaludek zdrav jší,
všecko by bylo chutn jší.

V hody eládce ve strav prosp š

Když pak p íjdou svaté hody,
z toho nebudeš mít škody.
Dej eládce jísti dosti,
a jest radost z té slavnosti.
Avšak se máš varovati,
stkvostných krmí jim dávati.
A mají hojnost rad jí,
jen a nejedí stkvostn jí.

Hub v le nedávej

Kdyby chtěla huba z hojna,
a j[es] s m šcem hnedky vojna.
M šec a se zatahuje,

a hub nic nefolkuje.
Neb kdyby povolil hub ,
vysakl by m šec hrub .
A ty pak na svou záhubu,
nep imlouvej se za hubu.

/B6b/ 12

M šec tv j zastávej

Budou-li se pak souditi,
tebe za soudce voliti.
ast jí i vždy vejpoved,
za m šec dávej odpov d.
Však se toho šet nevždycky,
neb jsou chytráci neni ky.
ekli by že tebe skupce,
m šec t má za zástupce.
Jej z lákomství že zastáváš,
neb se chudoby obáváš.

Huba se soudí s m šcem a jest p vodem.

Huba vede takto p i svou,
ka: Sv dkové moji kde jsou.
Kte í o všem dob e v dí,
a v rnou pravdu pov dí.
Chtíc hrdlo, žaludek, b icho,
to ídka kdy bývá ticho.
Jak se z jednoho vyprázní,
nedám-li mu hned se zblázní.

/B7a/ 13

An se bou í an se vst ká,
n kdy jako liška št ká.
Dokud ho zase neukojím,
jídlem, pitím nespokojím.

Protož soudce m žeš znáti,
pon vadž já musím dáti.
Medle kde mám jinde bráti,
než s m šcem se zase dráti.
Aby b icho pokoj dalo,
by v m šci nic nez stalo.
Již já na to dost málo dbám,
Že jest mi k iv, tak zato mám.

M šec odporem

Ale m šec tím ji honí,
když jest prázdný že nezvoní.
Svou v c dob e vyvozuje,
dostate n odporuje.
Otvírá všecky truhlice,
sklepy, komory, pivnice.
Ano všecko pusto v domu,
ka: p ihlídni soudce k tomu.
Co chce na mn hubu míti,
a já nemám kde co vzíti.

/B7b/ 14

Protož musí k iva býti,
k tomu ist hladem m íti.
Neb jest vše prv vyvlá ela,
majic vždy co jen rá ila.

Uvážení té p e

Ty pak slyšel-lis bedliv ,
uvážíš to spravedliv .
Poznáš kterak mlsná huba,
sob natahuje zhruba.
Cht je sama práva byti,
všeho všudy fulouf.

Na sv dky se odvolává,
an se s ní každý srovnává.
Nemajíc žádné p ísahy,
jsou jednostejné povahy.
Nebo chtí , co se zechce,
hub se také toho chce.
Huba to do hrdla podá,
hrdlo pak žaludku dodá.
Žaludek v b íše to schová,
a po chvíli hned chce znova.
Tak do t ch sv dk nic není,
neb jsou všickni v podez ení.

/B8a/ 15

Hrub hub pomáhají,
tuším všickni spolu mají.

Nález

Protož u í tento nález,
aby m šec n kam zalez.
Hub p ed o ima nestál,
aby se prvn jším trestal.
N kam se do truhly zav el,
že ho doma není zap el.
Neb se huba t žce zdrží,
tak ji hlad, a žíze mrzí.
Aby maje n tco málo,
snad potom nic nez stalo.
Pohroz mu k tomu ještě pak,
jestli se nezachová tak,
že nad láš dršt k z n ho,
vyvržeš jej z domu svého.
Hubu taky hnedky uru ,
pod pokutou p ístn poru .

A nemá m šec skrácení,
by nebrals kde nic není.
emení mu netrhala,
na prázdný nešturmovala.

/B8b/ 16

Jestli utratí a propí,
sedmdsat grošu z kopy.
Že ji kážeš ztlouci dob e,
až n kdy snad i nos vod e.
Když spolu nejlépe budou,
víno dobré s mlsnou hubou.
K tomu též pokutu míti,
musí tak trestána býti.
Kurky jísti, vodu píti,
když nebude kde co vzíti.
A tak hle m šec ochráníš,
od nasilé jej obráníš.
Že huba nebude sm lá,
aby vždycky hody m la.
Ale jsouc živa v skrovnosti,
bude v m šci pen z dosti.

O lakomství

Avšak ten as také hub ,
ubližuješ velmi hrub .
Když lakomství zlé panuje,
tuze m šec zatahuje.
Všemu t lu ubližuje,
m šci ruku nadržuje.

/C1a/ 17

Nepovolávej ho k soudu,
nep eje žádnému oudu.

A jest velmi v podezření,
že má s stranou srozumění.
A tak se soudu od něho,
nenadává spravedlivého.
A jestli že chceš slyšeti,
co jest lakomství v dítě?
I buď v bec všech nám známo,
jest mordy em sebe samo.
K tomu také každé doby,
jest báze, nouze, chudoby.
Nesmí jísti, nesmí píti,
žadné dobré v le mítí.
Svého vlastního vžití,
muselo by mu ubyti.
Nesmí též lakomec spáti,
od sebe svých klíčů dáti.
Bojí se v každém pokoji,
zdali tu kde zloděj stojí.
Aby mu nepobral statku,
a on neměl nedostatku.
Hrdlem svým bezpečně není,
neb na něj vždy mají zření.
Zda by ho kde podskočili,
nějak k němu přikročili.

/C1b/ 18

Sebrali mu z hnízda říčky,
a měli jeho penížky.
Na kteréž on pozdě, ráno,
myslí, co jest mu kdy dáno.
Ustaví ně vždy rozmítá,
kudy chodí vždy po útě.
Na koliké sto, již klade,
ně kdy sam před sebou krade.

A čím víc má, jen víc honí,
peníze mu všudy voní.
Nemůže se jich nasytiti,
jako vodou uhasiti.
Shání, lichví, shromažduje,
a své duši ubližuje.
Svých bližních nic nešahuje,
a potom se to trefuje.
Co nachová pracně stejskal,
to utratí marně vejskal.
Avšak toto máš v dle ti,
ten rozdíl znáti uměti.
Že ten sám lakomec není,
kdo má dosti statku jmění.
Kterýž svého opatruje,
o tom v marně usiluje.
Aby mu nic nehynulo,
a zbytek nenečinulo.

/C2a/ 19

Svému štěstí klesnout nedá,
pilně vždy svůj obchod veda.
Jakož se tomu naučili,
kdož své statky utratili.
Propili, nebo prohráli,
jiná marně promrhali.
Naši milí kurevnici,
chtěl jsem říci korábnici.
Vidouc že nikdo nic nemá,
co mu Pan Bůh z milosti dá.
Jestli že tak nerejrá s tím,
a neplejtvá s statečkem svým.
Ale sobě přispěje,
a přikonejš se shromažďuje.

Ned lá tak jako oni,
hned ho stíhají, tím honí.
Že je lakomec houževný,
a jejich nep ítel zjevný.
S nimi nesrovnává se,
sn dl by prej ušprachaje se.
V emž jsou velice zmejení,
neb to žádná pravda není.
Než ten pravý lakomec jest,
kterýž skrz faleš, také lest.
Zbohatnouti nejvíc hledí,
jako na íhadle sedí.

/C2b/ 20

Koho by mohl oklamati,
zisku jakého dostati.
Bu práv , nebo nepráv ,
rovn tak jako žid práv .
Myslí, nespí, cht nabyti,
eho nemá, žádá míti.
Lakomec jest té povahy,
by byl n kdo chudý, nahý.
P edce co má, smí mu vzíti,
T ebas z hrdla chleb vyd íti.
Když eho žádá dosáhne,
hned ho mysl k jinému táhne.
Op t zase hledí dále,
bu na mnoze, neb namále.
Aby mu vždycky p íbylo,
a nikdá nic nebylo.
Lakomec krk kamenný má,
jeho žádost, lakomá, zlá.
Ta se spátkem neohlédá,
co má toho již nehledá.

Než vždycky jen hledí před se,
bral by až se všecken t ese.
Lakomec, vožralec, ta dva,
jeden chtí trpí oba dva.
Tento se ist napije,
má dnes dosti až se zblije.

/C3a/ 21

Zítř se mu víc chce píti,
nem ž na tom dosti míti.
Neb nevím jakým osudem,
dnes by zas vyžral i s sudem.
Tak lakomec když n tco dnes,
pen z do pokladnice vnes.
Zítř se mu jich chce více,
by mohl míti na tisíce.
A tak po rovni nechodí,
než po stupních nohy zvodí.
Jestli že dnes jeden groš má,
na zejť í, hned chce míti dva.
Vždy na horu vykra uje,
m šce, truhly napl uje.
A toto jest pak nejh e,
že nasycen bejt nem že.
Frej, aneb jiní h íchové,
ti jsou povahy takové.
Že se jen za mládí rodí,
lakomství pak starým škodí.
Neb jiné všecky zvyklosti,
pominou s lety mladosti.
Samo lakomství vždy mládne,
a nejvíc starými vládne.
A im lov k bývá starší,
tím lakomství bývá mladší.

/C3b/ 22

Zkušeno na lidech množství,
podagra, také lakomství,
že jedných let potebují,
dítko mladé obtěžují.

Než teprv když mladost mine,
lakomství se hned pívine.

A na ta stará kolena,
dva bývají obyčejná.

Jiní hříškové jací jsou,
ti všickni nesou mrzkost svou.

Samo to lakomství škodné,
zdá se mít vejmluvy hodné.

Buď to že má dítí mnoho,
aneb že se bojí toho,
aby nebyl lidem dlužen,
aneb k své starosti nuzen.

Ale nic to neprospívá,
neb kdo tak statku nabývá.

Dítko se dítím dostává,
ledva s jedním v kázstává.

Dle propovídaní toho,
slavného muže onoho.

Trválnější veselctností,
jenž nabytá, s Spravedlností,
než veliké množství s hříchem,
to nebude žádnému s smíchem.

/C4a/ 23

Neb co se sctností dobude,
mnoho v kázstvat bude.

Ale co se zle nabyde,
hane se toho odbyde.

*A protož lakomství zlého,
vždycky piln var j se ho.
A podlé tohoto r ení,
m j dost na svém statku, jm ní.
A Pan B h tob pošť stí,
že budeš mít ve všem št stí.
Dítky tvé tv j statek zd dí,
sic jiná mine než zv dí.
Nep ijde jim ani k duhu,
to jsem ti oznámil z dluhu.
Z p átelské mé povinnosti,
protož zanechej lakomství.*

O chudob

Kdož pak v chudob p ebývá,
nejlepší z v le užívá.
Neb jest živ vždycky v pokoji,
žadné se stráty nebojí.
Spívá, veselý, dobré myslí,
by pak i zlod ji p išli.

/C4b/ 24

Nemají mu co pobrati,
spíše se ho budou báti.
Když nemá, že sam vezme rád,
tak dob e jako oni snad.
Na on nebude mysliti,
aby m l komu škoditi.
Neb jest chudoba poctivá,
svého vlastního užívá.
Natom dosti má, p estává,
co se jí od Boha dává.
A v strhaných šatech chodí,
však žádnému nic neškodí.

Jeho d m jest odev ený,
nikdá nebývá zav ený.
Neb v n m nap ed málo jest sic,
a nazad pak hned zhola nic.
K truhlám zámk není t eba,
neb v nich nemá le kus chleba.
A ten sní vesele s chutí,
potom má líbé usnutí.
Bezpe en jsa ve dne v noci,
nebojí se žádné moci.
Nechodí ani s tesákem,
potká se sm le s vojákem.
Když mu nemá, kdo co vzíti,
spívaje smí cestou jíti.

/C5a/ 25

ka: hojsa, chudobo milá,
tys se se mnou narodila.
A já tebe ctnou chudobu,
ponesu s sebou do hrobu.
Vesel jsa každého asu,
p jde mezi dobrou chasu.
Káže sob piva dáti,
kdo mu pak to m ž smazati.
Kolik jich má ty utopí,
kterých nemá t ch nepropí.
A rovn tak peníz jeho,
platí, jako bohatého.
Jestli jen cizýho nechá,
chudoba jeho ut cha.
Projde s ní t ebas kraj sv ta,
a když dojdou jeho léta.
Um e s chudobou vesele,
neb ví, že jeho p átelé.

Nebudou ho potom klíti,
o jeho se nouzi bítí.
Neb na rathauze souditi,
zanepřážd ní initi.
Ale v dobrém spomínáti,
za n j requiem spívati.
Spomenou na takového,
spíše než na bohatého.

/C5b/ 26

iníc o n m astou zmínku,
zvláš ten kdož ho m l v rejst íku.
ka: nebožtík byl mi dlužen,
nezaplatil mi jsa nuzen.
Pon vadž pak již z sv ta s at,
nemá mi kdo co za n j dát.
Odpouštím mu dluhy všecky,
odpust mu Pán B h nebeský.
I še ký ka tím spusobem,
stojic tu nad jeho hrobem.
Dluhy jeho p ipomíná,
za piva, nebo za vína.
A porou í Bohu duší,
praví že odpustit musí.
Když nic po n m nez stalo,
co by za p t bílejch stálo.
Odpouštinutí žádá mu,
co byl dlužen, smaže z trámu.
A tak hle chudoba milá,
toho sob zasloužila.
Že ji po smrti neklejí,
ale summou všickni p ejí.
Odpouštinutí lehkého,
v nebesích bydla v něho.

Na bohá e pak nevraží,
ti kterým nic neodkáží.

/C6a/ 27

Tu je klnou, tu jim lají,
a toho vždycky žádají.
Aby je tam ertí vzali,
po pekle nimi smejkali.
Na rathauze se shán jí,
a jedni druhým nep ejí.
Mrtvým pokoje nedají,
ani jim též nežádají.
Pro jich statek, pro jich zboží,
po smrti milosti Boží.
*Protož ty drž se chudoby,
radím tob každé doby.
Nezhrzej ní, bu jí vd en,
a budeš sebou bezpe en.
V život také po smrti,
nic t na mysli nezvrtí.*

O bohatství z chudoby

Promluvila usta svatá,
že ohe skušuje zlata.
A zlato lov ka zase,
v každém v ku, v každém ase.
Není d vodu lepšího,
ani dostate n jšího.

/C6b/ 28

Kdo který lov k, jaký jest,
jako když se na vzloží est.
Že z chudoby ponížení,
p íjde ke cti povýšení.

Když zboží statku nabude,
chudoby, nouze pozbude.
To všem lidem ho okáže,
z etedln toho dokáže.
Jaký on cht l dávno býti,
kdyby byl mohl tu est míti.
V které jest nyní postaven,
jsa nad jinými vystaven.
Známe, že mnozí dob í jsou,
ale však za p í inou tou.
Nebo zlí býti nemohou,
majíc bídu, psotu mnohou.
Jako jsme mnohé vídali,
že jsou mnoho mluvíváli.
Bu to o milostivosti,
neb št drosti, ochotnosti.
I také o jiných ctnostech,
vlidnosti, a šlechetnostech.
Však když pozbyli své bídy,
vy esali školské hnídy.
Velmi jsou se prom nili,
jako by již ti nebyli.

/C7a/ 29

Jsouc jako prv p edce troupi,
u in ní p íliš stoupí.
Pyšní, nadutí, nádherní,
a svým p átel m nev rní.
Za n jsou se stydívali,
a svých krajan neznali.
Budiž on pak ten kdožkoli,
nechválí se to nikoli.
Toto ješt neslýchané,
u in ni i tyranné.

Jsouc odchovaní partyky.
a již se živí partyty.
Jiné mnohé nesp soby,
o nichž ml ím této doby.
P i nich jsou se nacházeli,
když cti, statku docházeli.
Neb n jakého ou adu,
dopoušt li se ne ádu.
Co medle, jakés nad je,
zm nilo jich oby eje:
Povím m j p íteli sm le,
neb se to již dávno mele.
Že Honores mutant mores,
Sed rato in meliores.
est, povinnost, mravy m ní,
ale ídko k polepšení.

/C7b/ 30

Snáze chudoba se snáší,
nepne se a nevynáší.
Nebo lov ka snižuje,
vnit také zevnit sužuje.
Zlato pak na opak ryzí,
když se to jsou n kdy cizý.
Do chudého m šce vbe e,
Hrub se ven z n ho de e.
Nem ů se nijakž tajiti,
musí najevo vyjítí.
Vydírá se rozši uje,
bliští se a okazuje.
Neb chudý v nov bohatý,
má-li tu n který zlatý.
Zdaž s nim m že poml eti,
neb s pokojem posed ti.

Ale už iš ho hrdého,
a velmi nepokojného.
Ano také nezbedného,
a mnohým lidem t žkého.
P íkladové toho mnozí,
že kdož bývali nebozí.
Když statku, zboží dostali,
kdo jsou, sami se neznali.
Vždycky se spíš pohoršili,
nežli se v em polepšili.

/C8a/ 31

Například tэм padali,
své dobroty pozbývali.
Když jim byla jich it sytá,
hned pak mn li že z nich svítá.
A že jsou knížata páni,
jsouce v bec dobre známi.
Ješt astokrát bohatí,
jimž št stí necht lo státi.
Když jsou v chudobu upadli,
potrativše to ímž vládli.
Byli ctnostní u in ní,
poznali se v ponížení.
Neb p i inu potratili,
b emeno s sebou složili,
kteréž jim odporné bylo,
tím dobroty jim p íbylo.
*Protož ty dá-li Buoh št stí,
že se budeš moci vznést.
Nad jiné, vstana z chudoby,
jako te z n jaké mdloby.
Bu dostaneš-li ou adu,
pocivosti, dávám radu.*

*Nehonos se, a nepejchej,
vší nádhernosti zanechej.
A neměj se v své dobrotě,
ve všelikém svém životě.*

/C8b/ 32

*Jednostejně vždy se chovej,
a buď k pátelům takovej.
Jakýs před tím prvé býval,
když jsi se kytlí odíval.
Neb k němu jest to dobré jen,
jsa rovně jak prv, týž a ten.
Když se v úbě býti vidíš,
že se za pátely stydíš.
Však se jen každý zasměje,
pro ty také obyčejě.
Pakli budeš v dobrém státi,
bude každý té cti předáti.
Pátelsky tě milovati,
všeho dobrého žádati.
Vějíst toto naučení,
že nejposlednější není.
Chceš-li to následovati,
budeš sobě dkovati.*

O prodaji obilí

*Jestli se zdaří obroda,
mine od pivalu škoda.
A ty máš na obrovníci,
žito, je men, neb pšenici.*

/D1a/ 33

*Nadraho toho nechovej,
neb každý lově k takovej.*

Jest nep ítelem chudého,
ano vražedníkem jeho.
Prodávej ten as obilí,
když by je slušn platili.
A neteprv asu toho,
když zvejšeno ceny mnoho.
Chudý s n býti nem že,
div že na n m hladem k že.
Dítky plá í, matko chleba,
milí d ti, mnoho t eba.
Bohá i se zatvrdili,
obilí ko zadražili.
Nem žeme dosta iti,
a vas chlebem opat iti.
A tak hle, chudí nebozí,
zem ou tudy hladem mnozí.
Tob mušky žito sn dí,
Buoh ví, kdo tv j statek zd dí.
Protož chudým v jich chudob ,
ud l, odplatí Buoh tob .
Prodej když koupiti cht jí,
zvláš soused m lacin jí.
I také nep átel m tvým,
a kone n vždy bu jist tím.

/D1b/ 34

Že je tak spíše p em žeš,
když jim v pot eb pom žeš.
Než by s nimi v kordy chodil,
aneb n kdy v n em škodil.
Naší pak bohá i milí,
již se hle tomu nau ili.
Aby jen bohatli tudy,
by m l hned scepem t chudý.

Obilí ko zadražují,
tém všickni v něm ladují.
Za hotové neprodají,
radě na svatě čekají.
Jen aby dražší prodali,
trhu slušného nedali.
U sedláka že chléb vzácen,
chudinka jsa velmi lačen.
K tomu nemaje co syti,
musí p edce draho vzíti.
By pak tuplem všecko bylo
Semeno se nevrátilo.
Prve mu to sám vše dones,
bu je men, hrách, nebo voves.
Již zas do něho kupuje,
dostatek n zarukuje.
Potom p íjde svatý Havel,
hledíž an Kuba neb Pavel.

/D2a/ 35

V šaší, neb v v ží v zejí,
za strych, dva, tři, dát musejí.
Pakli smlouva na peníze,
tu jim bývá ještě tíže.
Jestli málo pomeškají,
na určitý den nedají.
Hned jim na sumnu p ibývá,
roste drá m lichva k ivá.
N kte í oby ej mají,
a na to se pilně ptají.
Jak draho obilí platí,
aby jim to dali znáti.
Bu v echách, nebo v Moravě,
zvlášť p i Labi, neb Vltavě.

Dí-li kdo že draho není,
tu jsou oni zarmoučení.
Ok iknou ho, ka nevíš nic,
jdi jen dále svou cestou pry .
Pakli poví že je draho,
oni majíce na sta ho.
Z takového oznámení,
tu jsou velmi pot šení.
A kouc: da-li Pán B h v Praze,
p es as bude ještě dráže.
A tak na draho chovají,
a z drahoty radost mají.

/D2b/ 36

Jaké pak mají záduší,
mn toho soudit nesluší.
Ale duch Pán to praví,
nech se takoví tím spraví.
Že ten kdož oblí skrývá,
od lidí zlo e en bývá.
Požehnání pak nad hlavu,
kte í mají lítost pravú.
Totižto prodávajícím,
lásku k svým bližním majícím.
*Protož mladý hospodá í,
jestli se tob poda í.
Tvé obili ko osení,
nech pro tebe draho není.
Co p es tvou pot ebu zbyde,
a mají chléb chudí lidé.
Podej, smluv se, trh slušný dej,
lásku k es anskú k bližnímu m j.
Neprodávej na ty roky,
poru jiným ty šantroky.*

*Nech se oni nimi živí,
tebe Pán B h těž užíví.
A dá ti živnost pokojnou,
a k tomu stodolu hojnou.
Všeho rá í požehnati,
nebudeš chleba žebrati.*

/D3a/ 37

*Ty, ani těž tvé semeno,
od Boha máš zaslíbeno.
A tak svou duši zachováš,
jestli se v tom tak uchováš.*

O obecním dobrém

Budeš-li vsazen do rady,
by prospíval obci tady.
V z že jsou chvály hodní,
kte í jsou obci pohodlní.
Zvláš jenž k dobrému p ivodí,
že se i potomk m hodí.
Ti mají bejt milováni,
neb jejich dobré jednání.
Všech ctných áduv po átek jest,
že ta obec má slávu, est.
Avšak jist to b emeno,
nemá bejt lehce váženo.
Neb kdo chce pamatovati,
v tom up ímn vracovati.
Musí sám sob um íti,
živ jiným k užitku býti.
Mnohokrát tvou v rnou práci,
Ti kte í ve zlé obrácí.

/D3b/ 38

Nesmíš se nad nimi mstíti,
a chceš Spravedlnost míti.
Musíš rovně nepřítele,
opatřit jako přítel.
Jinák by rušil Spravedlnost,
pro tvou přízeň aneb zvláštnost.
Svých vůlí musíš nechati,
obecní opatrovati.
Nebyť je zcela opouštíš,
než toho se nedopouštíš.
Aby pro své vlastní vůle,
neměl na obecní péči.
Nebo když obecní zle jdou,
tvé vlastní též na zmatku jsou.
Když obec trpí násilím,
ty také nižádné chvíle.
Bezpečně nejsi s vlastními,
s nižádnými vůlemi svými.
Poněvadž co koliv máš,
to sám dobře víš také znáš.
Že nemůžeš oddělit,
od obce, kam uchejliti.
Každý pak jest podezřelý,
že není upřímný celý.
Kdo své škody chtít ujíti,
dopouští jí obci míti.

/D4a/ 39

*A protož půjde-li k tomu,
že těž budeš v radním domu.
Jedním z panův senátor v
beze všech všudy odpor v.
Musíš vždycky milovati,*

*a více opatrovati.
Obecní dobré, nežli své,
šet e vždy povinnosti tvé.
A znaje že tu na krátce,
nem ž bejt bez velké práce.
Ne hrub se do toho de ,
nebo kone n tomu v .
Že jest velmi nebezpe né,
zvlášt na lidi všete né.
To takové povolání,
p inášejíc pe ování.
A nemá jiné odplaty,
by byl t ebas ou ad svatý.
Než jen pomluvu, han ní,
neb v lidech vd nosti není.
Protož by to kte í znali,
ne tak by se hned v to drali.
Jako mnozí stojíc z zadu,
aby p išli do ou adu.
Vezmou na se ubu liš í,
aby jen tím byli jistší.*

/D4b/ 40

*Budou se naskytovati,
a na p ed vystavovati.
Neb do toho vkupovati,
halafance darovati.
Aby jen byli volení,
do ou adu dosazení.
Za takových jak se d je,
až se tomu sám ert sm je.
Takový ád v m st bývá,
že toho potom užívá.
Ta obec na v né asy,*

*a všechno jí zlé p ináší.
Ty pak necht j se v to t íti,
pakli nem ž jiná býti.
Sprav j se touto Instrukcí,
m j ji za pravidlo vudcí..
Zachovej dobré sv domí,
a na svou povinnost pomni.
Nebudeš toho pykati,
máš v nou est tím získati.*

O pomst , k ivd , a ukrutenství

Dávám ještě jinou radu,
jestli jsi v jakém ou adu.

/D5a/ 41

Neb v n jakém povolání,
an jsou jiní v moc poddání.
Nebudeš k pomst kvapiti,
neb na to musíš mysliti.
Že i ty těž nejsi sám sv j,
neb má moc nad tebou pán tv j.
By pak byl kdo nejvyšší pán,
jestli na to spomene an:
Pán B h s Nebe všechno vidí,
tomu nejmenšímu z lidí.
Nebude nikterakž smíti,
žádný k ivdy u initi.
V da že sám též pána má,
rovn jako ty nebo já.
By se mu pak k ivda stala,
t ebas i dosti nemalá.
Nemá on své k ivdy mstíti,
ale milostivým býti.

Ukrutenství zanechati,
od pomsty se zdržovati.
Neb a jest ta v c odporná,
však pomsta jesti výborná.
Odpusti svému vinnému,
sluší lov ku každému.
Protož budeš-li moc míti.
necht j se nad žádným mstítí.

/D5b/ 42

Svého hn vu vylévati,
n komu k ivdu d lati.
Jako n kte í d lají,
jestli že nad kým moc mají.
Kterýž jim n tco p ešt rbil,
by pak pon kud i žert byl.
Hned se hledí vymstívati,
a zlým mu to spomínati.
Majíc srdce zakatilé,
v tom jest jejich kratochvile.
Mstítí se, k ivdu initi,
ukrutenství provoditi.
Aniž zapomenou prve,
k ivdy své le až se krve,
nahltají, a nasytí,
nemohouc ani pat iti.
Na toho nikdá vesele,
než vždy kozmicí kysele,
kdo jim dost málo zavinił,
n tco z necht ní u inil.
A tak hle ti tyrannové,
jsou mstitedlní nedv dové.
A ukrutnosti takové,
jako pekelní áblové.

Ješto srdce zakatilé,
tvrdé a tak urputné.

/D6a/ 43

Písmo svaté o tom sv d í,
a to vše k vejstraže n t í.
Že se v nejposledn jší as,
zle míti bude také zas.
Št stí, moc, d lá jim rohy,
že mnohý lov k nebohý.
Bude s nimi dosti míti,
tak se budou nad nim mstíti.
Sob ho podma ovati,
ukrutenstvím sužovati.
Kteréžto vždycky škodilo,
žádného neprovodilo,
do hrobu nikda v pokoji,
o tom v bec psáno stojí.
Že žádný ukrutník proto,
z bídného sv ta tohoto.
Dobrou smrtí jest nesešel,
na onen sv t neodešel.
A protož ty toho trého,
st ež se medle piln všeho.
By t rá il milovati,
nežli se t strachovati.
A budeš-li tak initi
o to se piln snažiti.
Cht ode všech bejt milován,
budeš také zas šanován.

/D6b/ 44

By t št stí opustilo,
a nešt stí obklí ilo.

*Neupadneš, nestratíš se,
by upadl, neurazíš se.
Neb dobrovolnost zajisto,
sama iní m kke místo.
Že nebude k ourazu pád,
a tak se tímto sprav j rád.*

O p íjmaní dar v

Dary o i zaslepují,
Spravedlnost porušují.
Zvlášt p i soudu a p i práv ,
kdo toho pováží zdráv .
Pozná, všelící darové,
že jsou vždy moci takové.
By pak mysl z voceli byla,
p edce by se obm k ila.
Že by ji vždy prom nili,
zaslepili, porušili.
Snáze jest dar v nebrati,
než tomu místa nedati.
eho žádá a chce mítí,
od tebe obm nu vzítí.

/D7a/ 45

Ten kdož ti palce pomazal,
jest rovn , co by t svázal.
A tak se to v pravd stává,
za halafanc se prodává.
Každý, kdož dary p íjímá,
z moci se mu nevynímá.
Jest na n j tu pole eno,
osidlo mu položeno.
Aby nebyl v žádné dob ,

již více živ nikdá sob .
Ale tomu vždy pov li,
í jsou ho dary osuli.
By ho vid l, znal k ivého,
teda pro ty dary jeho.
Musí mu vždy pomáhati,
k ivdy a lži zastávati.
Pakli by cht l slevovati,
sv domí své zachovati.
Tedy ale p i nejmenším,
musí ml eti s tím se vším.
Nespravedlnost zastávati,
ml ením obhajovati.
Také zas na drnou stranu,
bera dary od svých pan .
Svobodu svou prodávají,
tudy se jim v moc dávají.

/D7b/ 46

i pán zle, anebo dobre,
bu vesel aneb m j ho e.
Ve všem se musí srovnati,
nic naproti ne íkati.
ekne-li pán že jest bílý,
jako mléko pane milý.
Dí-li zase že jest erný,
odpoví mu slouha v rný.
Jako kavka, jako vrána,
pravá jest e mého pána.
Tu hle milej dar v brá i,
co koli tv j pán íct rá í.
Pochlebuj, laho , lísej, sv d ,
potvrzuj panu každou e .
A v ni emž se neprotiv hned,

ke všemu pománati hle .
A na vuli pána svého,
 nechaje odporu všeho.
Všecky iny, skutky zavaž,
 i ve všem se dále zakaž.
 Jak se jen m žeš líbiti,
 že se snažíš tak initi.
O nuzná, bídná, svoboda,
není-liž hanba, h ích, škoda.
 Sebe nikdá nešet iti,
 než jinému k v li býti.

/D8a/ 47

Jestli vesel, bu s nim vesel,
 by pak ani zna nevesel.
 Pakli plá e, nebo ská e,
 ty tež ne i nic jiná e.
Než bu mu vždy ve všem rovnej,
v každou chvíli s nim se srovnej.
 P etvo í-li t dary hle,
 bu ono dob e, nebo zle.
 Musíš ím nejsi tak býti,
 jak chce t ten tv j pán míti.
Ta v c jest podobná k smíchu,
 a nem ž býti bez h íchu.
Když k vuli koho jiného,
 tají tajnost srdce svého.
A pro dary dosti špatné,
 zanedbává v ci platné.
 Protož p íteli jedinej,
 nebývej ty tak lacinej.
Nech tebe žádní darové,
 k podobné v ci takové,
 nikdá naklonit nemohou,

neb zhola nic nespomohou.

*Ale drž se up ímnosti,
a zastávej Spravedlnosti.
Aby nebyl těž prodaný,
k cizý v li zavázaný.*

/D8b/ 48

*Tak jako bývali jiní,
snad po h íchu jsou i nyní.
Že dostavše n tco dar ,
za svou dávní službu starú.
Nemohou svobodní býti,
té své pracné služby zbýti.
Ale musí vždy sloužiti,
dokud se bude líbiti.
Své dobré obmeškávati,
a v ku ukracovati.
Ješt k tomu budou š astní,
jestli nebudou u astní.
T ch kte í vždy pochlebují,
všeho všudy potvrzují.
K louži bláta p ílívají,
tu odm nu vždy dávají.
Svému dárci dobrodinci,
odplacují se tou mincí.
Pochlebenstvím a lísáním,
a nevinných utiskáním.
Až je potom Pán B h zkaží,
na hlavu spolu porazí.
Ty pak hospoda i mladý,
poslechní této mé rady.
Bu vždycky, i v as nyn jší,
tob Spravedlnost milejší.*

/E1a/ 49

*Nežli ty v ci takové,
peníze jiní darové.
Tak sob volen vždy budeš,
h íchu, i pomluvy ujdeš.*

O Moudrosti

Lidem v domn ní to vešlo,
že jest Moudrost co emeslo.
Toliko kdo bíd chtíti,
že se ji m že nau iti.
Ješto v tom veliká chyba,
nebo Moudrost, vzácná, libá,
ona skrz žádné u ení,
v sv t nabývána není.
Kdyby se tak nabývala,
a v školách dosahovala.
Sami toliko u ení,
byli by moud í, skušení.
Ale p ichází mnoho zp t,
skušená v c od davních let.
Že pod vtipem vyu eným,
a v um ní vycvi eným.
Divní bludové bývají,
mnohá bláznoství vznikají.

/E1b/ 50

Jakož jsme toho skusili,
kte í sekty rozmnožili.
Že jsou vostrovtipní byli,
blud podstatn hájili.
A p es p íliš mudrovali,
by se hloupí v to nedali.
I tedy to pravda není,

že jsou moudří jen uení.
Neb by tak musilo jíti,
Moudrost v samých knihách býti.
To se domnívá poráží,
neb ne z knih moudro pochází.
Raději knihy z Moudrosti,
pocházejí nám k platnosti.
A kdož Moudrost spisovali,
ti z žádných knih ji nebrali.
Nebo knih tehdež nebylo,
i tedy je ozdobilo.
Přirození tou Moudrostí,
a oni s mnohou vděčností.
Od Boha ji nabývali,
potom teprv v knihy psali.
Protož málovk viti,
v tom se stále upevniti.
Že Moudrost jesti dar Boží,
dražší nade všecka zboží.

/E2a/ 51

Kdo ji v jakých knihách hledá,
tam se mu najíti nedá.
Proež se tedy učíme,
když ji tām nenacházíme.
Proto, abychom množili,
sobě vtipy a vosti.
Rozumy, písmo dávními,
od mudrců vydanými.
Nádoby Moudrosti lepší,
není, než rozumloví.
Tu ten poklad máš chovati,
bedlivě opatrovati.
Moudrost jest poklad velebný,

a ode všech chvalitebný.
Ídsko pichází bez práce,
a jest ji sám Pán Bůh dárce.
Moudrost a jest všechno moudrý ná,
však nechce býti bezdůlný.
A žádný moudrý nebude,
le kdo ji milovat bude.
A jest ji poznati snadné,
na tom kdo sám sebou vládne.
Neb kdo jest v moci jiného,
ten vše činí k vůli jeho.
Jak on chce, aneb libuje,
ne kdy blázní, zamudruje.

/E2b/ 52

Moudrého činí skůšení,
víc nežli jaké umění.
Ještě tomu odpírají,
mnozí místa nedávají.
Aby skrz skůšení a vzkůšení,
mohl nabyt Moudrosti člověk.
Že by tudy stáli sami,
byli moudří mezi námi.
Ale že mnohé vídáme,
mládence, a moudré známe.
Proti tomu starce blázní,
teda jest ten důvod prázný.
A pak moudrých všudy málo,
však by v světě lépe stálo.
By aspo více v lidech starých,
bylo Moudrosti než v mladých.
Než že mnohé píiny jsou,
že i stáli moudří nejsou.
Proto že z mládí nebyli,

moudří, ale jen t eštili.
Snad jim v koupeli p ih eli,
na uzd jich nedrželi.
A Moudrosti se nevedli,
tím se sami škodn svedli.
Neb št p když z jara nekvetne,
všeliké stromoví letné.

/E3a/ 53

Na podzim jablek nemívá,
tak těž tím spůsobem bývá.
Kdo z mládí nem l Moudrosti,
nenabude ji v starosti.
Le n tco falše, chytrosti,
ale té jest všudy dosti.
By ji kdo m l velké množství,
není Moudrost, než bláznoství.
A tak bývá po n m veta,
kdo svá mladá první léta.
V rozkošech a smilstvu strávil,
vzáctné Moudrosti se zbavil.
P íjde na starost tesklivá,
div v n m duše bude živa.
*Protož hospoda i mladý,
užij také této rady.*
*Nech chytrosti, hle Moudrosti,
pros za ni Boží milosti.
Jako onen Šalomún král,
aby ji tob Pán B h dal.*
*K tomu v asu tvé mladosti,
obvykej všeliké ctnosti.*
*Potom když p íjdeš k starosti,
pozbudeš mnohé tesknosti.*
Moudrost neopustí tebe,

až t p ivede do nebe.

/E3b/ 54

Moudrý lov k, po em se poznává

Cht l by snad dále se ptáti,
abych tob dal to znáti.
Po em se moudrý poznává,
a komu se ta est dává.
I povím i o tom ší e,
a to takto v této mí e.
Mezi lidmi bývá hádka,
a velmi tuhá pohádka.
Zda lov k života zlého,
u ení však vysokého.
M že o vzáctné Moudrosti,
rozpráv ti co s platností:
n kte í praví že m že,
že asem i to spom že.
Když blázen moud e propoví,
a trefn n tco vypoví.
To co se i moudrým hodí,
že ho poslechnout neškodí.
Jiní tomu odpírají,
nijakž místa nedávají.
Aby mohl lov k u ený,
když jest nemravný ni emný.

/E4a/ 55

Prosp šn co promluvíti,
o Moudrosti pov díti.
Neb jest velmi cos divného,
kdo jest života nectného.
Byl m l mluvit o Moudrosti,
Zvlášt s n jakou platností.

Jest rovn jako by bloudil,
slepý, a o barvách soudil.
V pravd Moudrost, má tu zvláštnost,
nad všelijakou jinou ctnost.
Že nebývá nijakž jemná,
a od žádného p íjemná.
Le kdo ji má spolu s ctnostmi,
a s t mito p ípadnostmi.
Kteréž jsou mysli dobrota,
a k tomu srdce istota.
Tedy jestli nejsi ctnostný,
ale nemravný a zlostný.
By pak mluvil moud e dosti,
a vykládal své Moudrosti.
Tím ty žádného nevzd láš,
neb jen s sebe posm ch d láš.
Blázen by pak co cht l mluvil,
zdali by koho namluvil.
Aby ho nem l za blázna.
pon vadž jeho e prázdná.

/E4b/ 56

Tak i ty jsi lov k sm šný,
nejsa žádnému prosp šný.
Chceš jmín za moudrého býti,
slovy Moudrosti odbyti.
Však zvuk Moudrosti vznešený,
jest skutek ctn u in ný.
Nebudeš-li tím zvu eti,
musíš dost tuze v ešt ti.
By pak najal všecky trouby,
ani hle, p i inou tou by,
tak neprovedl své Moudrosti,
nerozhlásil ješt dosti.

Nebo skutek dobrý jeden,
když jest najevo vyveden.
Ten ukáže Moudrosti víc,
než t ebas slov krásnýc tisíc.

Lidé povahy takové,
jsou rovn co papouškové.
Toliko že mluví lidsky,
ale živi jsou hovadsky.
e všem lidem vlastn sluší,
Moudrost jen dobrým p ísluší.
Neb ona p ebývá v v cech,
a ne v samých slovích e ech.
Toho jest tato jistota,
neb Moudrost také dobrota.

/E5a/ 57

Jedno z druhého pochází,
a obé se velmi váží.
Kdo moudrý ten také dobrý,
a kdo dobrý ten tež moudrý.
Ty pak mníš býti každého,
lov ka velmi moudrého.
Kdo jedné blekotat umí,
jako ty, tolik rozumí.
Po kej, ne tak se to stává,
neb se po jiným poznává.
Moudrost, ne po tvém mluvení,
totiž po ctnostném in ní.
Co pak tomu rozumíš-li,
n kdy jestli on míš-li.
Musíš za blázna z stati,
hanbou toho odbejvati.
Na pomoc pýro vezmeš-li,
a v tom potom oslepneš-li.

Kam se tvá Moudrost pod je,
a jaké budeš nad je.
I tedy hle kdož po ctnostech,
dobrých mravích šlechtnostech.
Té pravé Moudrosti hledá,
tomu jí nic odjít nedá.
*Protož se hle tím spraviti,
chceš-li moudrý poznán býti.*

/E5b/ 58

*Aby dobrý a ctnostný byl,
a všech zlých nesp sob zbyl.
Více skutkem dokazoval,
nežli by slovy mudroval.
Neb po e i a mluvení,
ani také poml ení,
nepoznávám Moudrosti,
než po dobrotu a ctnosti.
A tak když ty ctnostný budeš,
za moudrého také projdeš.*

O Ctnosti

Ctnost jest p ítel t lu duší,
neb to íní což ji sluší.
Dob e živi býti ctnostn ,
a ne íniti nic zlostn .
Jeden léka o tom praví,
hodí se obému k zdraví.
Ve všem všudy mírná jest ctnost,
d je se skrz ní v dobrém zrost.
V mysli, v duši, i na t le,
že všecko má, zdravé celé.
Kdo jest ctnostného života,
nesníži ho žádná psota.

/E6a/ 59

Neb ctnost pod št stí nesluší,

protivná v c ji nezruší.

A kdo ji oblíbí sob ,

ten jist vždy v každé dob ,

bude ct n také milován,

a náležit šanován.

Ne proto že jest bohatý,

výmluvný, na slovo vzatý,

ale proto že jest ctnostný,

na skrze bude milostný.

Kdož milovnící jeho jsou,

jestli sami ctnostní nejsou.

Ti ho v rn nemilují,

nech se jak chtí okazují.

Lahodn ho slovy kojí,

o jeho jen v ci stojí.

Ale kdož pro ctnost miluje,

ten pravým p ítelem sluje.

I také stálým z stane,

nikda býti nep estane.

Opatrnost jest ctnost jedna,

znamenitá a pot ebná.

Ta jelsti že k t lu více,

náchylná než k duši sice.

Jíž ctnost se býti nev í,

neb k jinému konci m í.

/E6b/ 60

Ctnost nic nemá ínit s t lem,

než jest jeho nep ítelem.

Ctnost, ta se s žádným nerodí,

z p írození nepochodí.

Než musí se nabývati,

velmi pracn dobývati.
Teprva v tomto život ,
ode všech lidí v jistot .
Kdo chtí dob e živi býti,
pravou pochvalu z ní míti.
A jest k ní cesta nesnadná,
práce usilná, nákladná.
Musí se lov k snažiti,
jestli že ji chce nabyti.
Co p ichází bez t žkosti,
již to nem Ź býti ctností.
Ten jest pak dobrý a ctnostný,
bu on u ený, neb sprostný.
Kterémuž a zlé žádosti,
panují, trápí ho dosti.
A však on proti nim elí,
iní to což rozum velí.
Ctnost, bez protivníka vadne,
když tebou zlá žádost vládne.
I tedy, žádný svých ctností,
nezkusí le v odpornosti.

/E7a/ 61

Toho p íklad opravdový,
jsi-li v bohatství takový.
Jaký jsi byl prv v chudob ,
již jest ctnost známá na tob .
Dokudž pak nezkusíš sebe,
neprav toho, prosím tebe.
Aby ty m l ctnostným býti,
musíš protivenství míti.
Tak aby tebe zkusilo,
a ctnostného u inilo.
Tento pak p íklad platí víc,

kdybych já tebe nikdá sic.
 Nevidí nežli sedí ti,
 kterak bych mohl v dít ti.
 Zdali ty mlužíš choditi,
 aneb své nohy zvoditi.
Tak těž nevím co chváliti,
 a o tvé ctnosti praviti.
Když jsem tě neská nevidí, l,
 zdali jsi se za hřích stydí l.
 Proč tědy jiné užíš,
 k životu ctnostnému nutíš.
Když sám nejsi svádóm sebe,
 všecko to jen vinní tebe.
 Musíš hle nejprve iníti,
 jemu chceš jiné užíti.

/E7b/ 62

Na tvé řeči nemá dosti,
le vlastním skutkem v rychlosti.
 Toho dokážeš, potvrdíš,
 co koli mluvíš, nebo dříš.
 Neuvíím ani toho,
pravdivod jak chceš mnoho.
 Že ohe studený jesti,
 neučiní mi bolesti.
 Le se ho sám prve dotkneš,
 toho dokážeš co ukneš.
 Mluv těž řečí ozdobenou,
 že jest moudro do kolenou.
 uknu že jdeš vukol se mnou,
 le budeš bítí pade mnou.
 Tak se domnívej o ctnostech,
kdo chce v nich mít šťastný prospěch.
 Trpílivost mi hle chválíš,

pro ež se sám od ní zdálíš.
A nechceš slova strp ti,
i m jž se sám na pam ti.
Chválíš mi stud, zdrželivost,
že jest veliká poctivost.
Sám se s ženani obíráš,
tudy mi dve e otvíráš.
Abych já také frejoval,
a mladé paní miloval.

/E8a/ 63

I kterak mohu v iti,
a slov m tvým povoliti.
Ty tak mluvíš, jinak iníš,
tudy jen sám sebe vinníš.
Tvá slova zhola neváží,
neb je skutkové poráží.
Lidé moud í, i já sice.
prostý, p ivykli jsem více.
Skutk m, než slov m v iti,
nedáme se v tom p ep íti.
Neb marná jalová slova,
jsou jako vítr taková.
Ale skutkové podstata,
na nich záleží, v c svatá.
A na prosto, lidé všickni,
mají ten oby ej vždycky.
Že se skutky vésti dají,
a na slova málo dbají.
Neb se jim odmíná vážnost,
kdež není skute ná snažnost.
Protož z toho nau ení,
m j na ctnost vždycky tvé z ení.
Neb bez ctnosti, urození,

*žádnýmu platno nic není.
Ctnost t ve všem všudy spraví,
budeš mít št stí, i zdraví.*

/E8b/ 64

*Lásku od Boha, od lidí,
všecko se dobře poklidí.
Jak v dom p i tvé d eládce,
i jiných budeš-li správce.
Skrz ctnost všecko dobře z ídíš,
a za nic se nezastydíš.
Toho jedné hle šet iti,
budeš-li jiné íditi.
A k ctnostem, p ívesti chtíti,
že musíš sám ctnostný býti.
eho by sám ne inil pak,
nemilostivým místrem tak,
nebývej, by m l nutiti,
k tomu jiné to initi.
Neb by prosp l velmi málo,
za práci by to nestálo.*

O žádání d stojenství

*Staré jest p ísloví, heslo,
že všelijaké emeslo.
Nese svou bídu a psotu,
ve všelikém svém životu
Ale m ž se to zm niti,
a takto zas obrátiti.*

/F1a/ 65

*Že stav zde v sv t všeliký,
má bídy, psoty, veliký.
A že lidé stavu svého,*

a povolání ádného.
Zapomn vše, jinam hledí,
nebo o tom snad nev dí.
Že posvícení makový,
rovn v jiných takový.
Tato v c neznámá není,
kterak lidé povyšení.
Kte íž první místa m li,
a jaké správy drželi.
Že jich cht li rádi zbýti,
a nižší stav podstoupiti,
Stejskajíc sob s ou ady,
a zvláš s lidskými ne ády.
S nimiž bývá, v každou chvíli,
dosti práce, a usilí.
Žádajíc když jsou to shlédli,
by pokojný život vedli.
Svých ou ad v prázni byli,
toho d stoženství zbyli.
Protož lepší rady není,
kterou komu p irození.
Živnost hodnost uložilo,
a k emu ho u inilo.

/F1b/ 66

Spusobného, a hodného,
nechaje všeho jiného,
Na tom má vd n p estati,
vejš se všete n nedrati.
Neb to jest mé prosté zdání,
nemohou bejt všecko páni.
A prvního místa míti,
musí n kdo nižším býti.
Ale t chto let již mnozí,

jsouc nesmylní nebozí.
Vždy se k vyšším v cem táhnou,
když pak i toho dosáhnou,
o jsou stáli pracovali,
ješt na tom nep estali.
Než op t hled li vejše,
snad se nim to p i te k pejše.
Neb se ona každého dne,
nadejmá a vždy vzh ru pne.
Sedlák jestli dnes m š anem,
zítra chce býti zemanem.
Pozejt í cht l by bejt pánem,
n jakým zemským hejtmanem.
A snad i králem h ebíkem,
neb v dustojenství velikém.
Ale ty se pak tímto sprav,
že zde v sv t všeliká stav,

/F2a/ 67

Vysoký, prost ední, nižší,
i ten pak ze všech nejvyšší.
Má dosti co žalovati,
má sob , co st žovati.
Na své práce nedostatky,
vše-li jaké jiné zmatky.
Kterýchžto jest všudy dosti,
i v té nejv tší hojnosti.
I v jiném a v jiné stavu,
v každém najdeš dosti davu.
Neb v jiném a v jiném stavu,
v každém najdeš dosti davu.
Všudy práce, a všudy k íž,
neb n jaká rozdílná tíž.
Nemá-li onenno toho,

nedostatku, zlého mnoho.

Ale má n tco jiného,

odporného a t žkého.

ehož by ty snad nesnesl,

alebrž pod tím by klesl.

Toto jest pravda na krátce,

vyšší-li stav, vyšší práce.

A vyšší nedostatkové,

a jiné v ci takové.

Ba ani berla biskupská,

aneb koruna královská.

V tomu, lehká nebývá,

dosti pod ní tíže bývá.

/F2b/ 68

Kdo by tomu rozum l snad,

na zemi by ji nezvedl rád.

Protož, mladý hospodá i,

chceš-li a se do b e da í:

St j v svém stavu, povolání,

dá Pán B h své požehnání.

Net i se, nede k vyššímu,

důstojenství vzáctn jšímu.

Ale p esta na své št stí,

ono t nedá zavesti.

Neb kdož vysoko sedají,

tíže také upadají.

Ty jsa Fortuny prost ední,

ne první, ani poslední.

Jsi sebou nejbezpe en jší,

máš živo nejpokojn jší.

Na tom jestli že p estaneš,

hojného št stí dostaneš.

O st ídmosti

Léka i o tom tak praví,
st ídmost jest nejlepší zdraví.
A kde pak není st ídmosti,
tu bývá nemocí dosti.

/F3a/ 69

A summou od ne ádného,
jídla, pití, zbyte ného.
Více lidí, mnohém hyne,
než jich od me em zahyne.
St ídmost jest pak užite ná,
t lu i duši bezpe ná.
Ti však kdož rozkoš milují,
na p irození žalují.
Že v nich bolesti vzbudilo,
nemocné je u inilo.
Ješto na nich všecka vinna,
jsou hrubí srkáti vína.
Obžerstvím, a neskromností,
jedouc, pijíc bez mírnosti.
Pokazí sob žaloudek,
b icho bude jako soudek.
Chtíc n jakou zv li míti,
a rozkošn živi býti.
V bídný život upadají,
nemocí se v nich skládají.
Nebo rozkoš, vždycky má tu,
když se dokoná záplatu.
Jiným neumí platiti,
než nemocí obda iti.
Ješto prv nevelmi dávno,
nebylo o tom slejcháno.

/F3b/ 70

Aby takové nemoci,
m li v lidech jaké moci.
Jako nyní zhusta mají,
den po dni se rozmáhají.
Proto že rozkoše hledí,
stkvostn pijí, také jedí.
Pon kud máme d vody,
domáci, takové škody.
Když se p ežerou bohá i,
majíc co jen hrdlo rá í.
An je podagra napadnou,
a nemoci nimi vládnou.
Že byla ve e e hrdá,
mnohý dost t žce poprdá.
Zmítá sebou, divn válí,
toho pangetu nechválí.
P[r]o doktora hned poslali,
aby ten zbytek vyhnali.
P ijda doktor Sra ka sp šn ,
poradí pánu prosp šn .
Dá mu v nápoji piluli,
bude po té dobré v li.
Že vyžene z n ho duši,
tak hle na nest ídmost sluší.
Chudý pak lov k pod lá,
nemaje pohodlí t la.

/F4a/ 71

Vym e se hladem, vysuší,
pojí potom jako sluší.
Jsa z toho zdráv jako ryba,
všelická ho nemoc chybá.
Protož i ty sprav se tudy,

*a bu tak živ jako chudý.
Chceš-li zdraví, erstvost míti,
hle st ídm , skrovn živ býti.
Nech jiní st l hojný mají,
po vlasku krm jídají.
Ty po esku mírn , skrovn ,
jak maší p edkové rovn .
Cibularum pe enarum,
Salatu a jest per parum.
Vyt i sob hov zinou,
ne vždycky ob d s vyzinou.
A tak když skrovn živ budeš,
všeliké nemoci zbudeš.
Zvláš zanech silného píti,
dna t nebudou trápití.
Nebude t eba léka e,
žádného apatyká e.
Budeš erstvý jako jelen,
t eba jako který jeden.
P e káš mnohý a dlouhý v k,
bude-li tato rada vd k.*

/F4b/ 72

O sousedech

Soused m svým pyšný býti,
jest s ními válku za íti.
ekej vždy hurtu na sebe
jako hromobití z nebe.
Aneb nenadále st ely,
kteráž t rychle post elí.
Neb soused tv j n tco zv da,
hned na tebe mrzce vzhledá.
Tebe špehuje, a šet í,
a jak se zbou í pov t í.

Tak z mra činka dost malého,
n kdý z voblaku jasného.
Bude velké hromobití,
až tu bude teskno býti.
Protož s nimi bu živ svorn ,
podlom se n kdý pokorn .
Nehryz se, nesu , a neva ,
a plotem se od nich nehra .
Ale rad jí p átelstvím,
ohra se dobrým sousedstvím.
Nebu houžkou neužilým,
sobíkem, a zadržilem.
Dej se jim n kdý užítí,
u teba v nouzi objítí.

/F5a/ 73

Aby m li lásku k tob ,
nevšecko sám táhni k sob .
A m j vždy rad jí svého,
souseda blízko dobrého.
Než p ítele dalekého,
nebo uživeš spíše ho.
Však nemíním takového
nezbedného urvalého.
Kterýž by šet il souseda,
jakž ho doma není zv da.
Aby navštívil soused ,
k ve e i, nebo k vob du.
Aneb n kdý na svitání,
budil jí z tvrdého spaní.
Maje skrz plot blízko dosti,
zvlaš v jeho nep ítomnosti.
Býval u ho astým hostem,
a u il mu ženu ctnostem.

Jsa emeslník jako který,
podšil ji troje neb tvery.
Prve nežli jiní vstali,
oni se z verštatů brali.
Potom mu pry ujel na ní,
že byla dost hladká paní.
A své nechal na vopatky,
kradený vody jsou sladký.

/F5b/ 74

Sousedá hle takového ,
nechválím já zoufalého.
Neb kdyby po uhlí p išel,
zvlaš kdyby muž n kam pry šel.
Vzal by t ebas i s popelem,
a by by brzy p ítelem.
Doma by páral a kazil,
jinde dob e hospoda il.
Že by potom vlastní žena,
n která jsouc psice, fena.
By jinde oujedí m la,
na muže hledet necht la.
*Protož se p ed takovým st ež,
a jak se ohraditi v z.
Psali o tom prv n kte í,
aby znal ptáka po pe í.
Ale vlka pak po srsti
totiž v mu drže v hrsti.
Sice souseda dobrého,
pocivého, pokojného.
Hle sob ve všem vážiti,
o to se v rn snažiti.
Byšte spolu dob e byli,
tak jako p átelé milí.*

*Jist toho nepyknete,
jestli mne v tom poslechnete.*

/F6a/ 75

O přátelích

Nich pod nebem edšího,
není na sv t dražšího.
Jako jest přátelství pravé,
up ímné, v rné a zdravé.
A proto jest v drahé cen ,
že ho na sv t nejmén .
Jako zlata kovu toho,
ne všickni ho mají mnoho.
Než m di také mosazi,
všudy se dosti nachází.
Tak přátelství falešného,
lichého licom rného.
Dosti se býti poznává,
pravého se nedostává.
Neb k v tru št stí se trhá,
v protivenství hyne, mrhá.
Pravé pak v rné přátelství,
ani v žádném protivenství.
Nepohne se a nezm ní,
neb má pevné utvrzení.
A to nikdéz nem ž býti,
a stále se upevniti.
Než mezi lidmi moudrými,
dobrými a šlechetnými.

/F6b/ 76

Zlí pak, a se n kdy zdají,
dob í přátelé d lají.
Však jedno slovo protivné,

což jest jist dost divné.
Z toho přátelství je srazí,
všecku dobrou v li zkazí.
Neb lehce a bez vážnosti,
nejsouce zkušené dosti.
V to přátelství jdou, vstupují,
zase pak též odstupují.
Od něho z lehké příiny,
rozdilné majíce příiny.
Před tím přátelstvím utíkej,
a přítel tomu neříkej.
Komuž nesmíš v každé době,
v životě jako sám sobě.
Již jest tu nedokonalé,
přatelství dosti na mále.
Komu se nesmíš svěřiti,
a s ním odkryt mluvíti
Tak jako i ty sám s sebou,
a on tolikéž zas s tebou.
A chceš-li v dít zacele,
odkud by pak pochazelo.
Přatelství, pravé upřímé,
ze dvou věcí o tom víme.

/F7a/ 77

Z milosti také z zkušené,
ale první stále není.
Neb milost jest věc vrkavá,
nestálá, a utíkavá.
Ale zkušené má vážnost,
rozum také dokonalost.
I tedy se zbezpečím le,
na zkušeného příitele.
Ten muž trvanlivý býti,

tob se platn hoditi.
A dokudž ho pak neskusíš,
po ítati ho nemusíš.
Za p ítele, neb muž tebe,
milovat jako sám sebe.
Ale p ítelem nebyti,
aneb se brzy zm níti.
Až pak milost m že mnoho,
ale jist v mi toho.
Víc v rné p átelství m že,
neb ho hned nic nep em že.
Mudrce vznešeného e ,
že jest to ut šná v c,
takého p ítele míti,
s nimž by mohl vždy vesel býti.
Raduje se z toho hosti,
jako sám z p ítomnosti.

/F7b/ 78

Dob e pov dína e ta,
že p ítel on jest druhý já.
A p átelství duše jedna,
jenž se ve dvou t lích sjedná.
A protož pon vadž v pravém,
v tom ctném p átelství laskavém.
Jednota myslí p ebývá,
také toto z toho bývá.
Takoví dob í p átelí,
že se nesnadno rozd lí.
Neprom ní jich nešt stí,
ani nižádné ne esti.
Vždy jsou p edce svoji oni,
jak p šky tak i na koni.
Až na páry až do hrobu,

nepohnou se v žádnou dobu.
Než to p áteství spole né,
které jest všudy obecné.
S št stím zniká a nastává,
s nešt stím mjí p estává.
Nechlub se tedy p íteli,
s svými mnohými p áteli.
Poshov j zda v asu krátkém,
obráti se št stí spátkem.
T zviš mnoho-li p átel máš,
snad mi teprv za pravé dáš.

/F8a/ 79

Když se se všemi neshledáš,
a v tom prom nu uhlídáš.
Žádná v c lépe nesoudí,
o p átelích, jenž nezbloudí.
Jako nešt stí, to zjeví,
jací jsou kdo prvé neví.
Mnohým se to p ihodilo,
dokudž jim št stí sloužilo.
Že mívali p átel dosti,
v zástupích a v houfích množství.
A když je poopustilo,
a zpátkem se obrátilo.
Sotví ka jsme je poznali,
že sami druzí z stali.
I m jž toto za nau ení,
že p átelství stálé není.
Které pro užitek bývá
velmi se brzy tratívá.
Dobrovolná v c býti má
p átelství tak se moudrým zdá.
Za odplatu sob samo,

Což i tob budiž známo.
Kdož jest dobrým p ítelem tvým,
Sm le za ho slíbiti smím.
By pak ty nic nem l statku,
Z stane vždy tv j bez zmatku.

/F8b/ 80

Pakli jest kdo pod fortelem,
pro zboží tob p ítelem.
Aneb pro tvou mladou ženu,
ty proto rozum j všemu.
Jestli statku brz zbudeš,
ženu mrzkou míti budeš.
Hned tob ten p ítel zmizí,
ani k tob nep íblíží.
Neb emu on p ítelem byl,
jižs ty to ztratil, toho zbyl.
P átelství to odešlo s ním,
s ženou, statkem, a zbožím tvým.
A protož ím jsi vzáctn jší,
a ím máš ženu p kn jší.
Tím mén m žeš v d ti,
tomu práv rozum ti.
Kdo jsou, aneb kte í cele,
up ímní tvoji p átelé.
Ješt chci víc pov díti,
o p átelství oznámiti.
Jestliže by se p ítel tv j,
skrz n Jakej vejstupek sv j.
Neslušné v ci dopustil,
nesluší by ho opustil.
Nemáš se proto horšiti,
ani v p átelství m niti.

/G1a/ 81

Ale máš ho litovati,
jak m žeš mu pomáhati.
Bu radou, nebo nákladem,
maje lítost nad tím pádem.
Neb kdož koli pro cizý pád,
opouští tak p átelství rád.
Podobný jest také k tomu,
nadepsanému onomu,
kterýž v št stí jest p ítelem,
a v nešt stí nep ítelem.
Nejvyšší pak, nejv rn jší,
a tv j p ítel nejmilejší.
Má snesen a strpín býti,
nemáš mu v tom za zlé míti.
By pak také proti tob ,
proti tvé vlastní osob .
N tco u inil p es summu,
z necht ní, neb z nerozumu.
Toho považ v každou chvíli,
že jest on tv j p ítel milý.
Snad nev d l, zato nem l,
aby ty mu tak za zlé m l.
By to proti mysli bylo,
a tebe tak urazilo.
A tak z t chto ze všech e í,
rozum j, že všechny v ci.

/G1b/ 82

Mezi p átely milými,
jsou up ímé mezi nimi.
Nic není, což by škodilo,
oklamalo, urazilo.
P ítel tebe šet í více,

nežli ty sám sebe sice.
Nehledí t uraziti,
a z oumysla zarmoutiti.
Pakli že t kdy za žádá,
však to p edn vždy p edkládá.
Co by beze škody bylo,
k lehkosti se nechejlilo.
Sám by to cht l rad i nésti,
než t k n t emu p ivesti.
Myslí jak by se zachoval,
to p átelství ob erstvoval.
N kdy dary, n kdy listy,
jsa tv j p ítel vždycky jistý.
Ne tak jak mnozí d lají,
t ch vejminek užívají.
ka: žádej co chceš jiného,
krom prej tohoto trého,
neslíbím, nepuj ím, nedám,
všecko pro tebe ud lám.
Ti se tuším omejlili,
p átelství sob zleh ili.

/G2a/ 83

Když sob vejminy kladou,
a n které v ci kradou.
Škodu, hanbu, vymí ujic,
a na to nepamatujíc.
Žádá-li kdo tebe za to,
hodná pam ti v c tato.
Co by, škodu, hanbu neslo,
již by tu p átelství kleslo.
A m j na to pilné z ení,
že tv j žádný p ítel není,
u iní-li v které dob ,

co z oumysla proti tob .
Op t není p ítel žádný,
toho rozum velmi snadný.
Když za neslušnou v c žádá,
nemožnou v c na t vzkládá.
Nebo v up ímném p átelství,
vždy se jednota mysli stkví.
Protož kdož se duv ůješ,
vejminek nepot ebuješ.
Máš li v rného p ítele,
spustiž se na n bo sm le.
Neb on o to má vždy pé i,
což k tvému dobrému sv d í.
Aby se ti dob e zvedlo,
zle nestalo a nesedlo.

/G2b/ 84

Pakli kdo tomu odpíráš,
tím sám na sebe otvíráš,
žes ješt sám falše nezbyl,
žádnému p ítelem nebyl.
A snad pomíjíš i ádu,
a máš do sebe tu vadu.
Že chceš mnoho p átel mítí,
sám nechceš p ítelem býti.
Dobrym, up ímným žádnému,
než meceš kli ky každému.
Toto také povím tob ,
na jedné samé o sob .
Že p átelství nezáleží,
než ke dvoum, a vejše m í.
Komuž ty nejsi p ítel však,
aniž on tob jesti pak.
Protož prosím tebe za to,

pomysliž a spomej na to.
Jsi-li sám jménem přítel,
jiní podobným fortelem.
Tebe také odbejvají,
slušnou odměnu dávají.
Než kdy by ty v rny bejt chtěl,
vrné by zas přátely měl.
Neb nikdá víry rušitel,
nebývá příteli přítel.

/G3a/ 85

Přítelství vždy v dobrém stojí,
a nic se zlého nebojí.
Kdyby se v tomto zlého,
vmísilo neupřímného.
Již není přítelství žádné,
ale pokrytectví neádné.
Také mezi nesmyslnými,
bláznými lidmi nemoudrými.
Přítelství místa nemívá,
než mezi ctnými přebývá.
Kteřížto na strany obě,
rozum jí vždycky sobě.
I to co jest Láska, Víra,
aneb co v sobě zavírá:
přítel, to přítel jméno,
bývá od nich vždy váženo.
Z toho se také rozumí,
kdo jen co vážiti umí.
Že jest pravých přátel málo,
z řádků jich vždycky bývalo.
Ale přítelství oustního,
a zvlášť toho listovního.
Toho jest přídosti všudy,

a toho dokáži tudy.
Že hned žádná epištola,
nem že již bejtí zhola,

/G3b/ 86

bez p átelského tytule,
a podle této notule.
Mému vždy zvlášt milému,
celému, a up ínnému.
Pánu a p íteli bu dán,
nech jest komu koliv psán.
Tytul se nikdá nem ní,
žádný p ítel menší není.
A tak hle epištol kolik,
zvlášt milých p átel tolik.
Bopomozi m j p íteli,
žes tak zbohat na p átely.
Ješto to nem že býti,
aby jich mohl tolik míti.
Než toliko jediného,
nad jiné zvlašt milého.
*Protož tímto již zavírám,
a tob rozum otvírám.*
*Aby um l rozdíl míti,
kdo má zvlášt p ítel býti.*
*Jak ho po em máš poznati,
kterak se k n mu chovati.*
*A v em se mu duv íti,
k jakému konci m íti.*
*Aby to p átelství stálé,
Pánu Bohu ke cti, chvale.*

/G4a/ 87

Mezi vámi vždy trvalo,

*žádné prom ny nebralo.
Až do motyky, lopaty,
to žádá p átelství svatý.
To chceš-li míti v pam ti,
budeš se chovat um ti.
K tvým milým p átel m ke všem,
v tomto také v jiném ve všem.
Chceš-li se pak jich doptati,
po tomto je máš poznati.
Ten jest vždy tv j p ítel lepší,
m j k n mu náchylnost v tší.
Který svých v cí podává,
nežli který sebe dává.
Neb jsou p átelé není ky,
že kou, m j milý zlati kyý.
Však jsem já všečen vždycky tv j,
tys nejmilejší p ítel m j.
Tak t svými slovy kojí,
pod tím o užitek stojí.
Sám se nedá nic užiti,
umí se ti vymluviti.
A takových p átel mnoho,
že odbydou slovy toho.
Když skutkem nic nedokáží,
za funt koudele neváží.*

/G4b/ 88

O nep átelích

Máš-li nep ítele koho,
st ež se velmi piln toho.
Netovaryš s neznámými,
neb jest snad punt mezi nimi.
Ty by je rád sob zvolil,
v tom by t n který zholil.

Když již práv k cuku pujde,
kdo ví, jak kdo tu s kým bude.
Šet se svého nep ítele,
aby neužil fortele.
Neb on myslí na ty cesty,
kudy by t mohl podmesti.
Jestli jest nep ítel tv j mdel,
ty by již snad tak za to m l.
Že on na t nemá pé e,
a že p ed tebou ute e.
On pak k tomu vždycky m í,
dotud drží to p ím í.
Až bude mít moc nad tebou,
tu pak zahrá tím léps tebou.
A pakli se tím troštujes,
že o ty vždy p emyšlujes.
Nep ítel tv j nezná toho,
mejliš se tu jist mnoho.

/G5a/ 89

Sam v nebezpe enství dáváš,
a o své hrdlo pohráváš.
Tyto všecky ouskoky hle,
forte, zrady, kusy zlé.
Nep ítel náš ustavi ný,
Turek ouhlavní, dedi ný.
Zjevn provozuje páse,
tím p emáhá vojska naše.
A jest v c jist pravdivá,
že t ch fortel užívá,
t mi kusy a štrychy jde,
jakž máš poznamenáno zde.
Zvlaš když se zdá že utíká,
hlediž an naším vyffíká.

Jakož jsou mnozí skusili,
hrdla svá tudy stratili.
Když se na pé i nem li,
jeho lsti nerozum li.
Protož nep ítele tvého,
všech ouklad , a lstí jeho.
Hle se piln varovati,
p ed nim se opatrovati.
Znáti jeho chytré le i,
míti se vždycky na pé i.
Neb což Turek iní zjevn ,
on vše tím spůsobem tejn .

/G5b/ 90

Jestli že neopat íš,
snad est, hrdlo, statek stratíš.

O vrchnosti

Vrchnost pak svou, hle vždy ctíti,
jí poslušen v ren býti.
Slouže se vší ochotností,
rád pánu jeho milosti.
Ne tak na oko bezd n ,
jako up ím , a vd n .
Kde pak pán, nem ž sám býti,
rá í na svém míst míti.
Regenty a ou edníky,
jiné v rné služebníky.
Kterýchž ty nezhle j sob ,
By postavil h lku tob .
Ale m j je v poctivosti,
vždy vedle náležitosti.
Neb v nich tak pána svého ctíš,
když k pánu jejich v rnost víš.

Máš-li co p i nich initi,
nehleď se jich štítiti.
Zvlášt jestli jsi jist s sebou,
nepov d se zle s tebou.

/G6a/ 91

Mluv up ímn a svobodn ,
nep íhodí se nic škodn .
Neb vrchnost není k škod ctným,
než toliko k strestání zlým.
Z na ízení Boha Pána,
každá duše má poddána.
Býti, se vším ochotností,
jak dobré, tak zlé vrchnosti.
Protož poddanost zachovej,
vždycky se ctn , v rn chovej.
Povinnosti vykonávej,
ten dluh tv j, býti poznávej.
Dan , platy, i roboty,
s nimiž bývá dosti psoty.
By se pak n kdy zhouštili,
n tco drobet obtoužili.
Poddanost to všecko snese,
za vrchnost Bohu modle se.
A kdo bude láti, klíti,
nebude odplaty míti.
Jakž jeden svatý pov d l,
rád bych, by to každý v d l.
Kdo (prej) nebude bi ován,
ten nebude korunován.
Jestli že pak vrchnost ona,
n tco víc než sluší koná.

/G6b/ 92

*Jakož jsou vrchnosti mnohé,
že své sedláky ubohé.
Ženou přes pílíš přes míru,
a jest pravda na mou víru.
K robotám, ke všemu dílu,
aby mli koskou sílu.
Že již víc býti nemže,
divže na nebohých kže.
Budou zato odbejvati,
Bohu po et vydávati.
Ty jim poddán bu na krátce,
cti též školy, církve správce.
Ou ad a všechny konšely,
kdož by jakou správu mli.
Potom sám také ct n budeš,
všeliké ouhony ujdeš.*

O svobod

Pochloubáš se svobodou snad,
vytáhneš z toho jako had.
ka: nemám pána žádného,
ani nestojím o n ho.
Málo i na regenty dbám,
neb jsem já sob volen sám.

/G7a/ 93

Co mi po jakých těch správcích,
co po na ízených starcích.
Co po ou ednicích taky,
nech oni ídí sedláky.
Já jsem svobodným m š anem,
a k tomu ještě zemanem.
Ale slyš p íteli milý,

nevíš ještě o svém cíli.
Co tebe do smrti potká,
dávej medle slova krotká.
Nemáš-li snad budeš míti,
necht j se odpov díti.
Dosti ještě času k tomu,
že m žeš sloužit n komu.
Nesluší pejchat lov ku,
zdaliž nevíš, v kterém v ku,
Hekuba sloužit po ala,
a jiným se v moc dostala.
Co je se stalo Kresovi,
aneb Dyogenesovi.
Onomu Attyliovi,
aneb Valeryanovi,
Také ještě mnohým jiným.
o nichž te zmínky ne iním,
Št stí je dol sstr ilo.
v bídnou službu podrobilo.

/G7b/ 94

Mnozí byli slavní králi,
však se v služebnost dostali.
Jiní p išli do v zení,
a k velikému snížení.
Z královských stolic smetáni,
v potupu a v lehkost dáni.
Pro ež ty se pak protivíš,
s ím se kdy potkáš co ty víš.
S svou se svobodou nadejmáš,
zdaž p ikladuv hojných nemáš.
Že bývali v asy davní,
z služebníkuv páni slavní.
Zase z pánuv, služebníci,

divnou promnu mají.
Neb jak se asové m ní,
a žádná v nich stálost není,
tak také lidé tou mrou,
promnu svou často berou.
An se ta v c p iházela,
že chudoba p icházela,
na ty také služba pracná,
kdož mívali jména vzáctná.
Svobodou se bezpe ili,
a nad jinými p ed ili.
Nemajíce na pam ti,
a nechtíce rozum ti.

/G8a/ 95

Odkud jim svoboda p išla,
a hojnost od koho vyšla.
Že od téhož hospodá e,
všeho mocného vláda e.
Také nouze, i pot eba,
pochází, a vše což t eba.
T mi dve mi nejinými,
dobré, i zlé, jde vše nimi.
Ten pak jest nejsvobodn jší,
frajher nad jiné vzáctn jší.
Kdo jen sám sob neslouží,
a po zlých vášních netouží.
Nevím pak pro to d láme,
že my kladem, toho máme,
jako za nesvobodného,
kdo má pána smrtného,
samému slouží jednomu,
chlap, votrok íkáme tomu.
Kdo pak slouží tisíc pán m,

a nesmrtelným tyrranum.
Toho my býti pravíme,
za svobodného soudíme.
Ptáš-li se kdo jsou ti páni,
a tyrrané nadepsaní,
jsou hle zlé nešlechetsoti,
h ichy, bludy, nepravosti.

/G8b/ 96

Jenž mají sluh p iliš dosti,
a jsou sv tu v poctivosti.
Neb t m pán m jiní páni,
podle moudrých lidí zdání.
Slouží jim na v tším díle,
skoro vždycyk každé chvíle.
A za jisté nižádného,
neu iní svobodného.
Št stí, ale šlechetná ctnost,
skrz níž mnozí mívají zrost.
P ichazejí k u astenství ,
velikého dustojentsví.
*Protož i ty dobrý muži,
nech se jiní jak chtějí tuží.*
*Ty nevejskej s svou svobodou,
než st ež se vždy p ed p íhodou.*
*By pak byly vyhošt ný,
majestatem obda ený.*
*Nic ty na to nespolihej,
tím se nepni, nepozdvíhej.*
*By byl odkud kdo cht l rodem,
byl sob vždycyk svoboden.*
*Nemá svobodou pejchati,
na ní tuze spolíhati.*
Nebo m že se trefiti,

že teprv musí ssloužiti.

/H1a/ 97

*V své starosti, pána míti,
v velké nesvobod býti.
Ta jest svoboda nejlepší,
kdo jest ctn živ a neh eší.
P idrží se dobrých ctností,
varuje se každé zlosti.
Tomu bývá est veliká,
bývá pánem z služebníka.
Kdož se té svobody drží,
v nou pochvalu obdrží.*

O dobrém sv domí a ost íhání mysli

Kdo v hlasu pov sti hledí,
dobrého jména nezd dí.
Neb se nechystá sv domí,
kteréž jest vnit a soukromí.
Nevinného ost íhati,
bez poškrvny zachovati.
Dobré sv domí to sluje,
jenž sv dk v nepot ebuje.
Na dvou toliko má dosti,
ti jsou mu za velké množství.
Jeden jest B h, a ty druhý,
mají oba právo tuhý.

/H1b/ 98

Hned jich nižádný nep ep í,
ani jim též nic nezap í.
S tebou majíc p ebývání,
nemohou bejt oklamání.
Nelze se p ed nimi skrýti,

všudy jako slunce svítí.
Máš je vždycky všudy s sebou,
chodí i na lože s tebou.
Znají úmy, i myšlení,
před nimi nic tajno není.
Protož pověz, prosím tebe,
a netaj pravdy na sebe.
Hrubě-li se ty jich stydíš,
zdali je před sebou vidíš.
Také-li kdy na péči máš,
o tom že mi svou správu dáš.
Za to mám, jestli tvé v úci,
úiníš, jako by ti svůdci.
Před tebou tu vždycky stáli,
na tvé úiny se dívali.
Netežba se zavírali,
ani úeho strachovali.
Neb což koliv úmysliti,
před nimi smíš u úiniti.
Pro úby se nezjevil se vším,
s tím i před svůtem p ede vším?

/H2a/ 99

Pakli co úiníš před nimi,
za se stydíš před jinými.
Teda tvé vlastní osoby,
svůdectví, vždy každé doby,
má tobě býti vážn ější,
a mnohonásob v d ěn ější.
Nežli všech lidí hlasové,
by pak také i Bohové.
O skutcích tvých nev d ěli,
a to p ehlidnouti cht ěli.
Jestli pak kterou v c ě iníš,

a takto v sebe míníš.
Spáchaje skutek ne ádný,
že o tom nezví hned žádný.
Co jest platno že ty tak díš,
když ty to sám do sebe víš.
Ó, neš astnýs lov k jist ,
povím pravdu p edce ist .
Když zamítáš sv dka toho,
na n mž záleží tak mnoho.
Nedrším hned nic o tob ,
neb sám nejvíc škodíš sob .
Protož ten oby ej mívej,
a této rady užívej.
Když t lidé, zvlaš zlí chválí,
jest rovn co by ti láli.

/H2b/ 100

Ty ne hned vysoce smejšlej,
o sob , ale p emejšlej.
Srovnává-li se sv domí,
tvé, s tím sv dectvím v soukromí.
Neb lidmi oklamán býti,
m žeš, marnou chválu míti.
Ale tvé sv domí ísté,
nepodvede tebe jist .
Tedy povím o tom levn ,
jak jsi živ p ed lidmi zjevn .
Tak bu v soukromí p ed Bohem,
i vejš šlechetn ji mnohém.
Ale blaznoství jest naše,
styd ti se každém ase.
N tco p ed lidmi páchatí,
a p ed Bohem nic nedbati.
Není žádný Boží ctitel,

a p íjemný jemu p ítel.
Kdož jinák tamto, jinák zde,
s lidmi a Bohem vukol jde.
Povím dále, jsa vždy v ren,
že na tomto hle veškeren,
život ctný dobrý záleží,
nech jsou sv tští, nebo kn ží.
Tak p ed lidmi živu býti,
jako p ed Bohem se míti.

/H3a/ 101

Aneb, tak živ bu sám s sebou,
jako když jsou mnozí s tebou.
Jiná v mi dobrý nejsi,
ale holá lichota jsi.
Máš-li rozdíl soukromního,
života a všem zjevného.
Nic nemáš poctiv jšího,
a p i sob vzáctn jšího,
jako svou vlastní osobu,
m jž ji ve cti v každou dobu.
Co pak dále k tomu ty díš,
jestli že se sám nestydíš.
Nemáš v poctivosti sebe,
když též jiní nectí tebe.
I nehn vejž se hle na n ,
takto odpovídm za n .
Kdo sám sob hanbu iní,
není hoden, aby jiní,
jemu poctivost inili,
v n t em ho sob šet ili.
Mrzké pak každé mluvení,
to také bez hanby není.
Ale n kte í k es ané,

zvlášt pak páni dvo ané.
Tihle p ed osobou ženskou,
a p ítomností panenskou.

/H3b/ 102

Mimo jiné všecky lidi,
zato se p ed nimi stydí,
oplzlé v ci mluviti,
a nadto vejše íniti.
To za velkou mrzkost mají,
všickni plijí, také lají.
Ale p ed mužskou osobou,
a když kvasí sami s sebou.
Toho nezapovídají,
za hanbu nepokládají.
Ty pak kdož tak zlé tlachnuješ,
n tco špinav , šprymuješ.
Pro na pannu ukazuješ,
ženské pohlaví spat uješ.
V z že panna nejpkn jší,
mysl tvá jest nejpoctiv jší.
Nad jiné t lesné všecky,
panny, ženy, neb d ve ky.
Jestli že té neuctí kdo,
již hle není žádný div to,
že ve cti míti nem že,
ervené, neb bílé k že.
Totiž t la ozdobného,
panenského, neb ženského.
Divná v c kudy to pošlo,
a v oby ej lidem vešlo.

/H4a/ 103

Že muží, v v tší vážnosti,

mají ženy v poctivosti.
Nežli sami sebe, a tím,
sob , sm le to íci smím,
hanbu, lehkost, velkou iní,
nevím co pak pod tím miní,
že stav ženský zvelebují,
a sebe nic nešanjí.
Mají ženy své v vážností,
p edchazejí uctivostí.
Kterěž jim mají sloužiti,
a ve všem poddaný býti.
in tudy stavu svému,
k ivdu pohlaví mužskému.
Nemyl se na tom žádný však,
abych já byl nemoudrý tak.
A m l tuto tím u iti,
špinavé v ci mluvíti.
Bu p ed panenkami ctnými,
neb ženami poctivými.
A jich se nic nestyd ti,
budeš-li s nimi sed ti.
Než toto chci oznámiti.
tím tebe dále spraviti.
Že hodná jest mysl lov í,
cti, poctivosti nejv tší.

/H4b/ 104

Potom pak pohlaví mužské,
naposledy také ženské.
Kdož svou mysl má v poctivosti,
ten beze vší pochybnosti,
obojímu vždy pohlaví,
est iní, slušn je slaví.
Aniž m ž ten zle iníti,

a nepoctiv žít.
Kdo svou mysl v poctivosti má,
chce aby byla ve všem ctná.
Nižádných kout nehledá,
a nikam se neohlédá.
Nechť tu kdo chce koho sedí,
on všechno ctné jen hledí.
Nic v mysli také v mluvení,
přítel nemravného není.
Mudrci jsou slova tato,
jenž řekl, styděl bych se za to.
Abych pohlídl každému,
aneb stavu všelikému.
Muži, ženy, nebo pann,
nemysle na nic zlostranné.
Nesměl toho povídati,
co smím v mém srdci mysliti.
Ještě více řekl mudrlec ten,
já bych přej směl na každý den.

/H5a/ 105

Mezi všechny lidi jíti,
jim se ukázat zjevíti.
Aby byli na mém místě,
o pravdu, zouplně, celé,
všichni skutkové napsání,
a na něm poznamenání.
e i také, i myšlení,
beze všeho vyminění,
aby každý v každé době,
mohl to všechno říci sobě.
Co jsem kdy s mou volí činil,
mluvil, myslil, aneb minil.
Od té doby, od té chvíle,

od toho času a cíle.
Jakž se k životu ctnostnému,
přinávám, a šlechetnému.
Kdož by té smilstvi neměl,
toho uiniti nesmí.
Neprav aby dobře živ byl,
by pak svobodní, jak chtěl kryl.
Ještě pravím to z jistoty,
daleko jsi do dobroty.
Neb neměj že dobrým býti,
ani toho jména míti.
Kdož života šlechetného,
a obcování mravného,

/H5b/ 106

od své mysli nepočiná,
ta jest nejvšestí příná.
Na niž všecka věc záleží,
tudy k ctnostem cesta bývá.
A žádný hříchu, hříchem není,
le od mysli usouzení.
Aneb potvrzení vezme,
a protož hle všickni v zme:
že jest velmi krásná milá,
mysl panna ušlechtilá.
Na nižto stud, i poestnost,
dívod má a i všeliká ctnost.
By pak kohožkoli tlo,
hříchu žádného nemlo.
Přede dívod žádný není,
že jest čist od poškvrnění.
Jestli jest mysl nakažená,
zlým myšlením poškvrněná.
Tedy kdož chceš dobrým býti,

od myslí máš to za íti.
Odkudkoli jinud za neš,
vždycky pokrytcem z staneš.
A nic dobrého nebudeš,
zlého sv domí nezbudeš.
Neb grunt, dobroty studnice,
nakažený jest velice.

/H6a/ 107

A což jest nakaženého,
ne ekej odtud dobrého.
Ó, mysl jak jsi klénot drahý,
beze vší ceny a váhy.
To sm le pov díť mohu,
vzáctná lidem také Bohu.
Kdož tebe nemá na pé i,
tomu dobrota nesv d í.
Spravedlivá bejt nem že,
škodí sv domí nejh e.
*Protož sluší na každého,
ost ihat sv domí svého
Neslouti, než dobrým býti,
sv domí za sv dka míti.
Na n se vždy bezpe iti,
neb m že nejlép sv d iti.
By t pak lidé chválili,
a že jsi dobrý pravili.
Kdyby t sv domí hryzlo,
jako šíp v tob uvízlo.
Nic by to platno nebylo,
ale jen více škodilo.
I tedy se nevyvínej,
než od myslí vždy po ínej.
Dob e, šlechtn živ býti*

jí hle šanovati, ctíti.

/H6b/ 108

*Neb ona grunt dobrého jest,
na ní záleží, stud i est.
A tak zachováš dobrotu,
ve všelikém svém životu.
Sv domí svého nezprzníš,
a tudy se s Bohem sp ízníš.
Také i s lidmi dobrými,
obdržíš plac mezi nimi.
Co se dotej e panen ctných,
žen poctivých, važ sob jich.
Klobou ek p ed nimi smýkej,
nic špinavého ne íkej.
Aby odtud neutekly,
že jsi hrubej troupanekly.
Než já tomu nerozumím,
dedkovati mnoho neumím.
Nehodím se k fraucimeru,
a to pravím pod svú v rú.
Že bych rad i pasl svin ,
nežli bych sedl mezi n .
Neb jsou mnohé desperátky,
p et esou tu i tvé šátky.
P evrhou t brzy než zviš,
šet í kterak jíš, nebo píš.
Co mluvíš aneb jak sedíš,
na koho a kterak hledíš.*

/H7a/ 109

*Nejspíše tu hanby dojdeš,
a bez pířka neodejdeš.
Mn se kolikrat trefilo,*

zvlášť když víno hlavu zbiló.
Že jsem hned něco problekl,
až jsem se sám toho lekl.
Když jsem se upamatoval,
toho jsem sobě vinšoval.
N kde v pouhém lese býti,
nežli s nimi jísti píti.
P edkem klobouek smykati,
ve všem se tu ostejchati.
Ty pak mluv všecko okolkem,
jsa vždy zdvořilým pacholkem.
Neb a oni slyší rády,
asem i mnohé neády.
Však se předce zardivají,
na sobě znáti nedají,
aby jim to k myslí bylo,
mluv tedy co by tčtilo.
Šaně j Boha, dobré lidi,
zvlášť za se panny stydí.
Toho nechtěj mluvíti k nim,
ale polož stráž ušm svým.
Nad to mysl svou více šanuj,
a v každý čas nad ní panuj

/H7b/ 110

Budeš-li ji ostřhati,
nebudeš se obávati.
Aby v něm koho urazil,
v dobrých ctnostech mu překazil.
A tak hle o této vci,
nech jest již konec této e i.

O požívání e i

lov k ní čímž vrná pravda,

ned lí se od hovada.
Nežli rozumem a e í,
o tom tak mudrci sv d í.
e jest poklad nejvzactn jší,
lov ku nejpot ebn jší.
Ten za lov ka jmín bývá,
kdož e i dobré požívá.
Hled p edkem k tomu všemu,
k emu jest e dána jemu.
Aby se od hovad d lil,
jako v jinou formu p elil.
Ale my jakž daruv jiných,
od Boha nám propuj ených.
Zle, nedob e požíváme,
tak také e í mrháme.

/H8a/ 111

Kteráž jest nám proto dána,
od svrchovaného Pána.
Abychom my lidé sob ,
rozum li v každé dob .
Pot eby své p sobili,
k platným v cem obrátili.
Jeden mud ec dost vznešený,
ctným životem ozdobený.
Otázán jsa, pro by on pak,
nikda nic takového však,
nemluvil kratochvilného?
Odpov d l: z Boha mého,
nechci žerté e d lati,
a jemu se posmívati.
Neb on mi neproto e dal,
abych ní plejtval, aneb hral,
ale abych ji ke všemu,

požíval svému dobrému.
Jestli vy jí příliš máte,
hojnost, nazbyt poznáváte.
Mně v te, že mi se e i,
t ebas v pot eb nejv tší.
astokráte to se stává,
velmi mnoho nedostává.
Kdo rád mluví lehké v ci,
to samo hned na n j sv d í.

/H8b/ 112

Že jest velmi nesmyslný,
a k tomu lehkomylný.
Neb e a písmo na krátce,
jsou dva poslové, neb zrádce.
Vše což jest v lov ku adí,
bu zjevn anebo kradí.
Co bych já p íteli v d l,
kdyby ty tu ml e sed l.
Jsi-li moudrý, ili blázen,
dobrého, neb zlého prázen.
Kdyby vždycky ml el v domu,
a nikdá nic nepsal k tomu.
Ale že mluvíš a píšeš,
dokud jsi živ zdrav a dýšeš.
Dostate ná dva sv dky mám,
a z toho co v tob jest znám.
Jaká o tob m ž jíti,
rozprávka, a pov st býti.
A z té takové p í iny,
v mi p íteli jediný.
Že hned o žádném ne teme,
a v d ti nem žeme.
Aby toho drbati sm li,

a za blázna lidé m li.
Kdo rád ml el, nemudroval,
od psaní se těž zdržoval.

/J1a/ 113

Ale proti tomu máme,
a houfy veliké známe.
Nemoudrých lidí písemn ,
jenž nic nepíše p íjemn .
Vlastní jejich e a ruka,
to na n odkrývá vnuká.
Že jsou zbavení Moudrosti,
plní bláznovství, lehkosti.
Nebo žádný o své e i,
co samo v sob nesv d í.
Než jiní lepší soud mají,
lépe to rozeznávají.
A asem mužů u ení,
nemajíc na sebe z ení.
I v tom škodliv klesají,
když e i zle požívají.
Místem a asem k Moudrosti,
zas proti tomu v rychlosti,
k lehkostem jí obracejí,
okamžení, kdy jen cht jí.
K žert m, a k bláznomluvení,
a což chvály hodné není.
Ješto nic mrzut jšího,
nem ž být hanebn jšího.
Jako lov ku vážnému,
rozumnému a moudrému.

/J1b/ 114

Jedn mi usty mudrovat,

a zase t mi bláznovat.
Nebo kde jest Moudrost pravá,
ta od toho zachovává.
S lehkostmi tovaryšiti,
a s žerty společnost míti.
Jsouci ona v každou chvíli,
sama sob kratohchvilí.
Toho ty neprav moudrého,
nevychvaluj na krátce ho,
kdož v e i nemá mírnosti,
nezachovává, vážnosti.
V d tinské se žerty dává,
šprýmky oplzlé vydává.
A s e í tak se to stává,
co svin s v chten pohrává.
S usty hotov jsa každému,
mluví vše k líbosti jemu.
Takto sta í íkávali,
by lidé e kupovali.
Ne tak by mnoho mluvili,
e i by sob vážili.
Ale že jí nekupují,
nic jí sob nešanují.
Mluví v ci nepot ebné,
a mnohé nechvalitebné.

/J2a/ 115

Leda žvali a tlachali,
e í, co vodou plejtvali.
Tím spůsobem jsme slejchali,
by ze lži mejto dávali.
Nemalo by se ho se tlo,
hojn a na mnoze sešlo.
Ale že ho nedávají,

protož svobodn klamají.
Sprostá e srdce pronáší,
jest sv dek vnit nosti naší.
*Protož hospodá i mladý,
chop se také této rady.*
*Jestli že chceš moudrým slouti,
nedej e i prudce plouti.*
*Nevypoušt j ji tak z husta,
p ivírej za asty usta.*
*Zanech mluvení lehkého,
šprymování oplzlého.*
*A toto m j vždy na pé i,
by se mysl, srovnala s e í.*
*Budeš-li jinak mysliti,
a zase jinak mluvíti.*
*Živ jsa proti p irození,
p ijdeš brzy k zošklivení.*
*Pod tím se pak také nyní,
pochlebenství tuto miní.*

/J2b/ 116

*Aby se ho vždy varoval,
žádnému nepochleboval.*
*Nenádejmal jiným uší,
což na dobrého nesluší.*
*Nep isahal, nehromoval,
na jiné nep isoloval.*
*Neklamal, nekotšentoval,
nelál, nesakramenstoval.*
*Jiným také neutrhal,
daremné e i nemrhal.*
*A špinav nešprymoval,
s posm chem též nekunštoval.*
Nebyl jazyku bujného,

*prudkého, nestydatého.
Neb jazyk což tak provodí,
to všecko jen duši škodí.
Obzvláštní pak jakž slejcháme,
o tom v bec píse máme.
Že pochlebníky a lháře,
přivede sám Pán Bůh k skáze.
Neb de-li letos mrazem
přes rok konopným provazem.
Protož ty se toho varuj,
touto se Instrukcí spravuj.
Mluv vždycky poctivě a s
jakž na dobrého sv. d. í.*

/J3a/ 117

*Milován jsa od každého,
ujdeš hanby, všeho zlého.*

O pochlebnících

Dále o pochlebnících slyš,
ještě víc než o nich zviš.
Aniž klapí ústa sobě,
který pochlebuje tobě.
A v o i t p k n chválí,
rovná t císaři, králi.
Klobouček před tebou smyká,
v mnohém se i st za íká.
Mluví skrze usta svatá,
co by ukrajoval zlata.
A jakž od tebe odejde,
v jiném se s p sob najde.
Podá t ebas i vidli ek,
jsa převrhlý pochlební ek.
Ještě se bude i smáti,

že se dal p ed tebou znáti.
Jako by byl tvým p ítelem,
smrd skrz k ži fortelem.
O tob dob e nepoví,
a jestli n tco málo ví.

/J3b/ 118

Mnohém to více rozší í,
ud lá hned ze dvou ty i.
*Protož ty nev každému,
le již práv zkušenému.
Sám nepochlebuj žádnému,
mluv pravdu bližnímu tvému.
Neb každý lov k pochlebník,
jest potajemný vražedník.*

O kunštý i

Kunštý jestli co žertuje,
a s tebou n tco šprymuje.
D lej se že ty neslyšíš,
než n tco jiného myslíš.
Sezná-li že se to líbí,
podruhé se t nechybí.
Budeš-li se tomu smáti,
z jeho slov veselý zdáti.
Tak jako by ho daroval,
hned by víc s tebou šprymoval.
A kdyby mu nic ne íkal,
snad by t hrub dotýkal.
Až by se ti nelíbilo,
k posledku s posm chem bylo.

/J4a/ 119

Protož kunštý i takoví,

o t ch se te toto poví.
Kte í jiné dotýkají,
pod žertem vyšším tykají.
Bližním posm chu hledají,
na jejich cti utrhnají.
A nic nedím k tomu více,
ti jsou hodni šibenice.
Co medle jest taký kunštý ,
jediné dobré cti mordý .
Kterýž morduje oukladn ,
hryze, kouše, co pes zrádn .
Takové jejich emeslo,
nikdá jest po Bohu nešlo.
Neb B h nedá utrhati,
než všem cti ud lovati.
*A protož st ež se toho,
a nemudruj p íliš mnoho.*
*Zanech žert u všech ert ,
kdes nepoložil nebe tu.*
*A s kým pak nerost, s tím nehrej,
nežertuj, na ho nežehrej.*
*Pod kunštem mu neutrhej,
p átelství sob nemrhej.*
*Neb nekaždý rád p íjímá,
zvlášt když se mu cti ujímá.*

/J4b/ 120

*Mohl by ty tak žertovati,
dotud s n kým kunštovati.*
*Až by t proto zmaloval,
a jako erta zklofoval.*
*A dotud by snad vždycky šťval,
až by vlka z lesa vyšťval.*
Odbejval by dotud smíchem,

*a trhal za kápi mníchem,
až by se potom rozhn val,
a tob zase neprodléval.
Hlavi kou ist zat ásti,
že by snad nebyl bez strasti.
Utržil by na bábu tak,
že by tomu nebyl rád pak.
Jest mé tedy toto zdání,
zanech toho kunštování.
A bez eho m žeš býti,
poml , a hle pokoj míti.
Budeš sob d kovati,
chci se s tebou vetovati.*

O spisování kn h

Chceš-li slavnou pov st míti,
potomk m v pam ti býti.

/J5a/ 121

Památku svou zachovati,
i musíš se ctn chovati.
Na ctnostech založit iny,
a na žádné v ci jiný.
Však pro takové iny ctné,
ne ekej aby ucho tvé.
Pochvalu jakou slyšelo,
pocivé hlásání m lo.
Jediné od pochlebník v
tvého m šce milovník v.
Jichtžo soud o tvé dobrot ,
trvati bude v jistot .
Dotud, dokudž jim ruka tvá,
sypati bude, dary dá.
A když pak ruka ustane,

hnedky ta povstane.
Obrátí na ruby usta,
že budou nímá, a pustá.
Než budeš-li toho hoden,
zvlášt nejse žádnému škoden,
aby na te spomínali,
potomci pamatovali.
Teda teprva když hniješ,
a když již toho nevíješ.
Chválu slušnou budeš mítí,
po něš zas jako živ býti.

/J5b/ 122

Neumíš-li sám co psátí,
moudrého naučení dáti.
Ale buď, moudrý, dobře živ,
ke všemu ctnostnému vždy chtiv.
A jiní o tobě píší,
když to o tobě uslyší.
Neb každý kdo dobře živ jest,
moudrý živ jest, má věnou est.
A kdo zle, v skutku, i v slově,
ten jistě živ jest bláznov.
Protož hodná věc každému,
zvlášt muži ctnému dobrému.
A všelikému člověku,
jestli chce po mnohém věku,
aby na něj spomínali,
v dobrém ho připomínali.
Teda on má o to státi,
pilně, v ruce se starati.
Aby jména, a skutků svých,
i všelijakých věcí ctných,
paměť písemní zůstavil,

jak jest zde sv j život strávil.

Nebo rozprávka pomine,
i všeliké v ci jiné,
totiž stav ní se zbo í,
d m nákladný, t ebas sho í.

/J6a/ 123

Ale písmo vždy z stane,
nikdá býti nep estane.
Jedno zv tší, v dlouhém ase,
druhé se napíše zase.
Jist té povahy není,
písmo, jako jest stavení.
Aby tu na míst stálo,
jméno, chválu odjívalo.
Totiž poslední prvnímu,
p edešlému, a davnímu.
Ale hle jde ke všem všudy,
dostane ho také chudý.
Stavení kdo chce sp[a]t iti,
aby v d l co chváliti.
Jak jest ozdobeno draze,
bu v ím anebo v Praze.
Musí k n mu blízko jíti,
spodál ho nem ž spat iti.
Kníhy ty pak k n mu p íjdou,
a do tvého domu vejdou.
Jen zacvi kej m šcem na n ,
a dej n který groš za n .
Hned je budeš mít u sebe,
nikdá nepujdou od tebe.
Le je n kdo zase mocí,
odnese ve dne, neb v noci.

/J6b/ 124

By pak p ešla mnohá léta,
písmo vždy p edce rozkvétá.

Co ty pak sob ustavíš,
a tvým domem býti pravíš.

Hle, to d íví a kamení,
dotud slove tvé stavení.

Dokud v n m bydlíš šafuješ,
a pry se neodst huješ.

Ale jakž odejdeš brzy,
hnedky to jiného zmrzí.

Nebude se mu líbiti,
nep estane ho bo iti.

Až sob jiná p estaví,
a tvé památky t zbaví.

Již tvé stavení nebude,
než jiného slouti bude.

Kníhy pak netakový jsou,
mají ony vždy pam t svou.

By je i obnovovali,
kolikrát p episovali.

Vždyt památka jeho jména,
bývá slavná u in ná.

Kdo takové kníhy složil,
jako by z mrtvých vstal, ožil.

Co bychom medle v d li,
o t ch jenž dávno zem eli.

/J7a/ 125

Kdo jsou to za lidi byli,
kdy, kde, aneb v kterou chvíli,

m sta, zámky zakládali,
a rytí sky se chovali.

Kdyby o tom nic nepsali,

aneb byli tak nedbalí,
jako my, naši předkové,
kteří jsou v celi takové.
Nám v ruce poznamenali,
paměť co ho nechali.
Divná v celi, lidé nyní jší,
jsou tak nato nedbalejší.
Neb za báseň písmo mají,
a na knihy málo dbají.
Jistě v celi truhlá, žalostná,
grobianská a nectnostná.
Zvláště pánu velikému,
aneb lovu ku vzactnému.
Bez paměti s svatou sjetí,
nikdá spomínán nebyti.
Le od smrtedlných paměti,
bu to otec v aneb dítí.
Kteréžto brzy zmizí,
a v nepaměti přicházejí.
Ve stě, neb ve dvou stech letech,
jsou jako mšice na větech.

/J7b/ 126

Ctnost pak má stránku nejlepší,
neb se sama sobě těší.
Že nemůže zahynouti,
přijíti v zapomenutí.
A že pak knih spisování,
vedle moudrých lidí zdání.
Pomní se na věčné věci,
a nesmrtedlnost přináší.
*Protož i ty nezáhálej,
za kamny se vždy neválej.*
Ale předně živ jsa ctnostně,

*potom piš, by bylo sprostn .
Vydávej kníhy, a rým j,
budeš také tovaryš m j.
Tudy zachováš své jméno,
že nebude zachlazenno.
Nybrž v pam ti z stane,
dokud toho v ku stane.
Pakli sám neumíš psáti,
aneb se v to nechceš dáti.
Fedruj ale k tomu jiné,
a tvá památka nezhyne.
Co n kdy p ipíší tob ,
ty to p íjmi vd n k sob .
A hle se jim odplatiti,
nedej jim na tom stratiti.*

/J8a/ 127

*A aspo ti dob í muží,
kte í tím tak jiným slouží.
Sob více nestejskají,
tak velmi nena íkají.
Že není žádné vd nosti,
nybrž k práci škody dosti.
Ty pak což tak vd n p ijmeš,
tudy z té pomluvy vyjdeš.
Dobrým lidem v známost vejdeš,
dobré slovo získáš, najdeš.
By pak um el živ vždy budeš,
v né cti, památky dojdeš.*

O rad

*Radíš-li p íteli tvému,
nehle se líbiti jemu.
Ale co tv j rozum radí,*

pov z smle a ne kradí.
Avšak i tuto vejmníku,
než by to píšlo k uínku.
Ka: že se tak vidí tob ,
nech on z toho volí sob .
U iníti co chce potom,
maje v rnou radu o tom.

/J8b/ 128

A ne íkej tak má býti,
nakrátce já to chci míti.
Ani též zato neslibuj,
a své rady neoblibuj.
Neb kdyby se mu nezvedlo
n jak potom jiná sedlo.
Št stí spátkem obrátilo,
podvrtlo se, nezda ilo.
Dle tvé neustupné rady,
v mi jist že by tady,
m l ty na sebe reptání,
velmi ásté domlouvání.
Že jsi ty to tak cht l míti,
a že mohlo lépe býti.
Neb spíš z zlého domlouvají,
než z dobrého vd nost mají.
A zda í-li se to krásn ,
o s ty radil dob e, š astn .
Jest v c jistá že hned spíše,
on sám sob to p ípíše.
A ka: co se mi líbilo,
hned jest mne nic nechybilo.
A ty za tu dobrou radu,
Musíš míti vždy pozadu.
Také i v tomto radu dám,

Nera moudřejším než jsi sám.

/K1a/ 129

Zvlaš tomu komuž se vidí,
že jest nejmudřejší z lidí.
Ten a koli t skušuje,
však rady nepotěbuje.
By t k n t emu potáhal,
lépe bude by se zdráhal.
S rozumy se nevykládal,
do všeho se hned nevkládal.
Neb jestli že co vypeštíš,
hnedky ekne že ty t eštíš.
On jsa rozumu sám prázen,
mní že jsi ty také blázen.
Ale ty m žeš ml eti,
zase tak o n m smejšleti.
Že jest sám ex a famfarum,
a má rozumu per parum.
Musil jej n kde propiti,
neb nemaje ho stratiti.
*Protož se st ež takovéhoho,
nikdá nemudruj p es n ho.*
*Sob rovným radu dáti,
m žeš, i ji od nich bráti.*
*Up ímn se v tom chovati,
p evrhých se vyst íhati.*
*Neb ra ty dob e nebo zle,
Vždycky jejich a nap ed jde.*

/K1b/ 130

*Ty pak budeš-li ml eti,
nebudou mít ím zhrzet[i].
Jestli sob zle poradí,*

*nech se oni o to vadí.
Pakli také zase dobře,
mine jich škoda, i ho e.
Budou toho užívati,
sami sob d kovati.*

O dvo ácích

Chodí-li k tob dvo áci,
anebo ze školy žáci.
Aneb n jací kunštý i,
ti jsou tvé ženy špehý i.
Jestli že jim dáš svobodu,
pujdou ti jist na škodu.
A seznámí-li se s ženou,
již jich s kordy neodženou.
M j ty toho jak chceš ho e,
kolibej dít v komo e.
Žena p edce svého hledí,
do své v le s ními sedí.
Tu teprva pijí jedí,
když o tom že ty spíš v dí.

/K2a/ 131

A ty potom milý muži,
ekej ji s radostí k l ži.
Když paní rá í p ijíti,
musíš toho vd en býti.
Ješt se na t vofuká,
dob e ti tomu p ikuká.
kouc, ty tu m žeš ležeti,
já musím s hostmi sed ti.
Než je tomu vd na ráda,
však ho zandalem obkládá.
Jako by neráda byla,

že ho v plénky obalila.
Dobrá krmí strojí-li se,
ku e, prase pe e-li se.
Bude jiný hned na placu,
nejez ani těch koláčů .
Kteréž tvoje žena pe e,
jiný se prvé ute e.
Ani nepí toho vína,
na ne se pro tebe jiná.
Be ka, s tím trpkým vínem,
hodens muži, nebs sám vinen.
Potom žena brzké doby,
tak ti pomuž do chudoby.
Syna, neb dceru porodí,
tob posmích, hanbu splodí.

/K2b/ 132

Neb když nic nebudeš míti,
musíš všem za posmích býti.
Tak hle jsi sobě zle radil,
dvořáky do domu vnadil.
Písa e, nedělné žáky,
jiné jim podobné taky.
Oni tě h e rádi chtějí,
a jiného neumějí.
Jsou k tomu pacholci hladcí,
nezmohli se žádnou práci.
Pkně, slušně, piodně,
a žádný bez peněz není.
A k tomu vyobrovení,
a v muzice vycvičení.
An by nevím co svábili,
i skály by ulomili.
Ty jsa hrubě vohrošilý,

aby ji tak nebyl milý.
Také již Havel mouky syt,
rovně mu párat, jako šít.
Žena pak a zvláště mladá,
ta dle níka toho žádá.
Který by stravy zasloužil,
na těžkou práci netoužil.
*Protož máš-li ženu mladou,
že zapáchá touto vadou.*

/K3a/ 133

*Prve než by p išel k tomu
nevna jich sob do domu.
Dej jim n kdy vypadias
a ka: již as jdi každý zas.
Chci již pokoje užiti.
a d m sv j sob zav íti.
O vás na ten as nestojím,
neb se již spat s ženou strojím.
Když jim hle v tom folku nedáš,
dvakrát, t ikrát to ud láš.
Nenecháš s nimi tu ženy,
aby v kout etli st ny.
Nebudou k tob chodit víc,
a ty o n nest j hned nic.
Však poctivé vždycky rád vi ,
neb má, Pán B h všudy sv j lid.
Mezi pány, i zemaný
i mezi všemi dvo any
Jsou mnozí lidé poctiví,
šlechtní, dob í, stydliví.
Ti se nebudou hn vati,
že tak není odpírati.
Než kterého pravda stíhne,*

ten se nejspíše proto zdvihne.

*Neb lidé obyčejně mají,
že se pro pravdu hned vají.*

/K3b/ 134

*Ale kdož koli tím není,
dvojsky to v kunšt a v žert zmaní.*

*Však pod žertem co se vetce,
hle každý své ženy předce.*

*A nedávej jí peníze,
ke zlému žádnému hodiny.
Nebo jest žena k ehký oud,
chytí se hned, tak jako troud.*

*Le jest již prvé skúšená,
a od Boha obdařená.*

*Studem také poctivostí,
vírou, láskou, pobožností.*

*Tu se již netěba báti,
by ji viděl s jiným státi.*

*Neb ona nic neučiní,
když jest bázě boží před ní.*

*Což by její cti škodilo,
proti Pánu Bohu bylo.*

*Dále pak te budu psáti,
aby uměl rozdíl znáti.*

*Mezi ženami, nebo zlých,
v světě jest dosti také ctných.*

*Z toho poznáš jakou ty máš,
snad mi i v tom za právé dáš.*

/K4a/ 135

O ženě podezřelé

*Máš-li ženu podezřenou,
an má žádost nezíženou.*

Neptej se kde jest, co d lá,
a co by na práci m la.
Nebo zviš-li do ní vadu,
že nem že trp t hladu.
Jsouc obtížená nemocí,
an hledá jinde pomoci.
Žádný léka v sv t není,
a nemá toho um ní,
aby tu nemoc uzdravil,
A ji ten neduh zastavil.
Uskrovnít se ten as ho e,
kterěž trpíš pro své lože.
Když n kam ven z domu vyjdeš,
mezi dobrou chasu p íjdeš.
Slyše o divných p íb zích,
i také o ženách cizích.
Že jsou dvo ky opravdové,
jako tvá, rovn takové.
Protož srdce ušlechtilé,
mužské, udatné, spanilé.

/K4b/ 136

Nebude se potom ptáti,
na tom neustupn státi.
Jaké iny ženy, mají,
co v kterém kout d lají.
A ty pak máš-li ženu tvou,
tvrdošijnou, a sprosta zlou.
Nechce-li eho p estati,
hle ji rad ji trestati.
Smíchem, žertem, nežli holí,
nebo po ní co ert bolí.
By v ní zmlátil, hnaty, kosti,
však z ní nevyženeš zlosti.

Musíš mrzáka chovati,
do smrti s ní b dovati.

O žen staré frejovné

Když jest kurvou stará žena,
nestydatá psice fena.
Ta všecken statek rozptýlí,
rozdá, aby se s ní psili.
Není v tší ohavnosti,
mrzuté nešlechtnosti.
Jako když ta baba shnilá.
chtíc býti tež ješt milá.

/K5a/ 137

Jelena za rohy drží,
an to erta v pekle mrzí.
Neb jednou když p itom ert byl,
pffi, pffi, pffi, tak hle, na to plil.
Kdyby pravím pruchod dali,
živou by ji zahrabali.

O žen dobré

Dobrá pak poctivá žena,
má býti velmi vážena.
Nade všecken statek, zboží,
neb jí dává milost Boží.
Mládenci Bohabojnému,
muži ctnému a dobrému.
Ta s nim jsouci jedno t lo,
p idrží se ho zacelo.
Jako v rná pomocnice,
všeho všudy, u astnice.
Jestli kdy co B h na vzkládá,
všecko to s nim trpí ráda.

Neopouští ho v ne esti,
jsou u astna jeho št stí.
A když z domu ven vychází,
míle jej vo kem provází.

/K5b/ 138

Žádajíc s nim všudy byti,
kdež koliv on má jíti.
By byl t ebas i na poušti,
hned se ho nikdá nespouští.

Tu jest ji nejveselejí,
kdež spolu oba bydlejí.

A kde se koli obrátí,
myslí brzy-li se vrátí.

P íhody zlé vždy se leká,
zas ho s pot šením eká .

Potom p emíle p ivítá,
jsouc k n mu ochotná hbitá.

Dokazuje s tou radostí,
že jest vd na toho hosti.

On pak zase proti tomu,
vida dobrý ád v svém domu.

Ano p kn uklizeno,
všecko všudy opat eno.

Nic není zmrháno co má,
tak jako by sám byl doma.

T ší se z její v mosti,
a má radost nad radostí.

Miluje jí z up ímnosti,
bydlí s ní v lásce svornosti.

*Protož není nic dražšího,
na všem sv t milejšího.*

/K6a/ 139

*Jako manželka poctivá,
ctná, v rná, dobrá, stydlivá.
Blaze tomu hospodá i,
komu se žena poda í.*

O navedení dítek

A taková manželka ctná,
ten dar od Pána Boha má.
Manželu svému milému,
k pot šení velikému.
Bude mu dítky roditi,
ctným plodem svým sv t množiti.
By p átelstvo jeho jméno,
zde nebylo vyhlazeno.
Protož když Pán B h dá d ti,
hospodá i máš pomn ti.
Aby je vedl vždycky stále,
Panu Bohu ke cti k chvále.
Tak aby rostli pod bázní,
m j je k tomu, mírnou kázní.
Starších aby poslouchali,
Pána Boha se vždy báli.
Hned se u ili v mladosti,
sloužiti jeho milosti.

/K6b/ 140

Jej na pam ti své majíc,
vstavajíc, také léhajíc.
A nejsou dítky pohanské,
vynau je ví e k es anské.
A když koli jísti mají,
aneb od stolu vstávají.
Pana Boha a vzývají,
modlitbu Pán íkají.

Ve všem se mravně chovají,
v důstinství ctnostem zvykají.
Neběmu z mládí přivyknou,
potom toho neodvyknou.

O synu

A zvláště pak máš-li syna,
an rozum máti požádáš.
Nedej mu sem tam bůhati,
a po ulicích tůhati.
Ale dej ho hned do školy,
a se přidrží eholy.
Svého mistru učenímu,
pobožnému, a pilnému.
Kterýž by ho přiknučil,
ne tak jako by kat mučil.

/K7a/ 141

Než více slovy lahodnými,
nežli ranami mnohými.
A nejprve čísti, psátí,
potom grammatiky znátí.
I také dialektiky,
retoriky a muziky.
Toho sedmera umění,
nad něž v světě žádné není.
Přítom mravného chování,
a božských věcí poznání.
Aby se mohl živiti,
církvě, neb obci hoditi.
A tobě byl k poctivosti,
k potěšení, i radosti.
A v pravdě když tak mravného,
Tobě ve všem podobného,

syna zde necháš po sob ,
by ty um el, ležal v hrob .
Budeš vždy živ tvým p átel m,
a odep eš nep átel m.
Protož nelit j náklad ,
žádného tvého pokladu.
Neb jej tu dob e schováváš,
když jej na syna vydáváš.
Jest mu v hlav bezpečn ější,
nežli v truhle nejpevn ější.

/K7b/ 142

Nebo necháš-li mu statku,
m že mu p ijítí k zmatku.
Ale hle, um ní jeho,
nevezme le smrt od n ho.
Pakli smrdí lotrem hrub ,
chodí v šibalov ub .
Že mu nic nevoní škola,
jen a nezahálí zhola.
Dej jej ale na emeslo,
by mu z mládí v hlavu vešlo.
A zvyká n jaké práci,
nemohou bejt všecko žáci.
Však také lidé poctiví,
svým emeslem ctn se živí.
A kdo jest jakého zmatku,
nemá místa p i po ádku.
Kdyby se pak cht l ženiti,
a sv j stav také zm ěniti.
Než bude hrušky esati,
musí do asu ekati.
Nebo kyselé bývají,
když se zelené esají.

Tak když se z mládí ožení,
nemaje v ni em skušení.
Zle hospodá ství spravuje,
sebe i své zavozuje.

/K8a/ 143

Protož nech se provandruje,
nejprv n tco pokoštjuje.
Skusí zlého, i dobrého,
vezme p íklad od jiného.
V jakou jest starost podroben,
a jestli tež k ni spusoben.
Potom jsa v letech dosp lý,
k tomu zkušený, um lý.
Pána Boha v tom vzývaje,
radu od svých starších maje.
Bude také moci spíše,
pohledati tovaryše.
Sob rovného, v rného,
jenž by byly rodu dobrého.
Jsouce oba jedné v le,
nejprv ho dovede k št le.
U iní tím uru ení,
který v chrám spívá tení.
Potom s nim ctn jíti m že,
s pot šením na své l že.
Medu toho zaku iti,
kterýž musil zaru iti.
Že chce v studu v uctivosti,
míti lásky doma dosti.

/K8b/ 144

O dce i

Dcera iní starost otci,

m j nad ní stráž ve dne v noci,
a nechodí na besedu,
a nebývá u soused .
Nech rad jí doma sedí,
p eslice neb jehly hledí.
Neb která ven ráda chodí,
p ichází v to což ji škodí.
Mládenci jsou desperati,
o vínek s ní budou hráti.
Vsadí proti n mu duši,
vyloudíc jej pry ukluší.
Protož chceš-li ji zvésti dráž,
m j nad ni pozor, pilnou stráž.
A nech pobejvá v kuchyni,
když bude svou hospodyní.
Bude um t kucha iti,
hráchu, zelí, nava iti.
N kdy napeci i chleba,
ud lati co pot eba.
Neb která se nic neu í,
potom ji m ž dává tlu í.
Rodi m vinu p i ítá,
a to ji pak vždy vy ítá.

/L1a/ 145

Že jest dobrá hospodyn ,
rovn jako jiná svin .
Protož ji v tom navesti hle ,
k hospodynství piln ji ve .
A když n tco bude znáti,
teprv nebra se ji vdáti.
Koho sob ona zvolí,
a však a jest to s tvou volí.
Dej ji muži u enému,

dobrému a zkušenému.
A ne tomu neznalému,
troupu, bloudu nemilému.
Kterémuž jest p t jako šest,
není p i n m stud ani est.
Co Havel caltu obírá,
nezná co jest Láska, Víra.
By pak on m l groše zlatý,
k tomu drahé p kné šaty.
Statku t ebas na tisíce,
t ikrát nežli jiní více.
Jestli doma válený troup,
není než jako jiný sloup.
Anebo srše bez medu,
podoben k vlku nedv du.
Nic neznaje, nic nev da,
vždycky jen tluma hledá.

/L1b/ 146

Aby za n j odmlouvali,
kdo co praví vykládali.
Když nebude sám nic znáti,
rychle ten statek utratí.
S ženou se bude vaditi,
n kdy ji kyjem chladiti.
Z toho potom velmi brzy,
rád ji takový omrzí.
Zvlášt jestli on sstaralý
mrzký, šedivý, zvraskalý.
Ona mladá a nádherná,
t žce mu z stane v rná.
T ebas mu z glejchu vystoupí,
sama se ze cti obloupí.
Potom bude-li na dlouze,

upadne do těžké nouze.
Díky jí bude jako smetí,
třebaš tvero v letech pět ti.
Po koutech budou v ešit ti,
až bude hlava t ešit ti.
Z té tak nádherné d ve ky,
an s ni spadnou šátky všechny.
Mantlík, živ tek, již jest pry ,
roušky kusa, rukávec nic.
Hle n kdy pyšn chodila,
již nyní hlavu sklopila.

/L2a/ 147

Nep říš se dávno vdala,
a již se velmi p esrala.
A jaks všecka voškap la.
co by v nemoci ležela,
Sotví ka že nohy zvodí.
jako jiná perchta chodí.
Z toho bude na íkati,
a teprva spomínati.
U matky na dobré bydlo,
stkvostné pití také jídlo.
Na rozmazanost všelikou,
a na svou rozkoš velikou.
Kteréž doma užívala,
a kouc: Ach co jsem p ebrala.
Ale muž dobrý, u ený,
zná dob e povahu ženy.
Ve všem jí ist vyhoví,
n kdy to pod žertem poví.
Co chce mítí, neb nemítí,
že se ona m ž vtípiti.
P kn ji sob navede,

ist pod ruku p ivede.
Jsouc mu pomocná k živnosti,
budou míti všeho dosti.
Bydle s ní v lásce svornosti,
bude rodi m k radosti.

/L2b/ 148

Pánu Bohu k zaslíbení,
všem p átel m k pot šení.
Tak hle, když ty svou dceru vdáš,
jistou te v rnou pravdu máš.
Že mnohé starosti zbudeš,
potom ist spáti budeš.
D kuje Bohu a sob ,
a tvá dcerka také tob .
Že jsi ji dal za písá e,
u eného bakalá e.
Ne tomu troupu chlastoni,
v kterémž samo jako v koni.
An by mohl psa vomrzeti,
když po ne potem smrd ti.

O ví e manželské

Touží na to mnozí muži,
kterak trpí k ivdu v l ži.
asto na ženy žalují,
s nimi se o to hadrují.
Že manželskou víru ruší,
ehož jim trp t nesluší.
Ale na to zapomn li,
že jim cestu otev eli.
A k tomu p í inu dali,
když sami též v tom bejvali.

/L3a/ 149

A v té peci sedávali,
kde svých manželek hledali.
Jest tak že se k dluhu znají,
než oplácet ho nedají.
Ale není to Spravedlnost,
a žádná up ímá v rnost,
chtíti to na žen míti,
eho sám nechceš plniti.
Chceš-li pak o tom v d ti,
nebeskou Moudrost slyšeti.
Boh v Spravedlnost tuto znej,
a ji vždy v své pam ti m j.
Všeliký manžel své ženy,
tak jest právo p irozený.
eho by necht l snášeti,
nemá se sám dopoušt ti,
A dále pak dobrým ádem,
má ji býti ctným p íkladem.
Aby ona p íklad majíc,
jeho Víru, a Lásku znajíc.
Nesm la mu se skartiti,
na nev u pomysliti.
Jinak pravím toto tob ,
nem j za zlé její mdlob .
Pon vadž ty jsa siln jší,
p irození máš zdárn jší.

/L3b/ 150

Však nedrželivý býváš,
a rád pomlsk užíváš.
Jestli i ona tou m rou,
bude prosmrdat nev rou.
Nebo mnohým ženám víme,

a to v pravd íci smíme.
Jejich vlastní m ží milí,
a dím rad i rozpustilí.
Bývali jsou cizoložství,
p í ina a zlého množství.
Nybrž hodni i trestání,
proto ženské nechování.
Zvlaš když ženy o tom v dí,
že ti jejich muži hledí.
U soused kokrhati,
doma nechtí pobejvati.
Kdos koli vinen tím h íchem,
neodbejvej toho smíchem.
Pro chceš istoty od ženy,
sám jsa ne istý zprzn ý.
Jediné že p evrácené,
p irození máš, skrácené.
Že ty toho smíš žádati,
eho sám nechceš nechati.
Aby tvá žena p estala,
a toho se varovala.

/L4a/ 151

Ty když vidíš manželku tvou,
jakžkoli šlechetnou, a ctnou.
An by kam oko zpustila,
a jinám je obrátila.
Tu kdež tob k mysli není,
hnedky ji máš v podez ení.
Ale ona by vid la,
i to za by se styd la.
A ty kejveš na lu áka,
a paseš kuranta ptáka.
U iní se hle nevidouc,

a k tomu ml í odtud jdouc.
To pak muži v našem kraji,
do sebe nejhorší mají,
že se domnívají sob ,
víc slušeti v každé dob .
Než jejich ženám, manželkám,
div, proto srde n nelkám.
Jako by hned oni páni,
byli v manželství uznáni.
A netovaryší s nimi,
totiž s manželkami svými.
Ješto jest rozdíl veliký,
važ to muž moudrý všeliký.
Mezi panstvím, a manželstvím,
všeho spolu u astenstvím.

/L4b/ 152

Proto že se vejstraha dává,
nev tomu vedlé práva,
božského a nebeského,
aneb ádu k es anského.
Aby tob víc slušelo,
než tvé žen , náleželo.
Aniž ona tob více,
než ty ji povinna sice.
Neb rovná jest tu povinnost,
rovná má býti milost.
Rovná i manželská víra,
všeho jednostejná míra.
Nezastávám touto e í,
žen zlých, zvlášt k v li n t í.
Ale jen zlé muže tresci,
a folku jim dáti nechci.
V tší vinu na n vzkládám,

nežli na ženy, tak hádám,
kdo up ímn soudit umí,
že tomu všemu srozumí.
A tato jest pak v c pravá,
když jest ned živá hlava.
Že všecko t lo umdlivá,
a také zdravé nebývá.
Tedy pro uvarování,
chlipných žádostí, kochání.

/L5a/ 153

Smilstva také cizoložstva,
rufianského lotrovstva.
Manželství jest nalezeno,
ano tudy vymezeno.
Pokud by jak se hodilo,
a kudy zase škodilo.
Anebo léka ství bylo,
žádnému se nebránilo.
Ale od nás muž ten med,
obracuje se asto v jed.
A odtud pochází všeho,
po átek, neb ko en zlého.
Odkudž by všeliké t lo,
léka ství p ijíti m lo.
Pomn te na tuto mou e ,
má bejt žen stud vlastní v c.
A muži pak opatrnost,
k tomu stálost, také v rnost.
Stratí-li pak muž svou stálost,
prom ní-li Víry vážnost.
Pro v tom své žen za zlé má,
že stratila stud cti nemá.
Ba, tovaryši slyšíš-li,

a tomu há rozumíš-li.
Nem žeš ty spravedliv ,
své ženy trestat horliv .

/L5b/ 154

Z nepoctivosti kárati,
aneb se na ní hn vati.
Le sám prv poctivý budeš,
co na ní hyzdíš pozbudeš.
Aniž žádej od ni toho,
zdržovati se tak mnoho.
eho sám trp t nem žeš,
pro pak sebe nep em žeš,
Již jsem hle tob pov d l,
o emžs snad prve nev d l.
Že nic víc nesluší tob ,
než jako jí v každé dob .
Domníváš-li se pak toho,
že tob více o mnoho,
svobody než žen sluší,
pravda se pov dít musí.
Pro takový soud nepravý,
že ty nejsi manžel pravý.
A koli nad v cmi svými,
ano také nad jejími.
Jest tak, že ty máš pln jší,
svobodu dostate n jší.
I také máš ty p ední hlas,
neb jsi ty hlava v každý as.
Však což se skutkuv dotý e,
manželských, nemáš nic více.

/L6a/ 155

Tu svoboda oby ejná,

tob i jí jednostejná.
Co tvé manželce v té v ci,
nesluší, aneb nesv d í.
Tež ani tob nesluší,
toho se šet iti musí.
Muž mužem, a žena ženou,
ženy ženou až doženou.
Že asem mnohá má vadu,
až b icho bude pod bradu.
Podnese se svému muži,
když jí nebyl v ren v l ži.
A tak hle proto sluje muž,
že se on snáz zdržeti m ž.
Cizím krovem nehejbati,
žen ctný p íklad dávatí.
Dále chci tebe spraviti,
také toho oznámiti.
Tv j plod nem ž ádný býti,
budeš-li jinam straniti.
By se manželka chovala,
myším chleba jíst nedala.
Jestlis sám víru manželskú,
p estoupil chlipností peskú.
Tím ty škodíš své rodin ,
víc nežli tvá hospodyn .

/L6b/ 156

Neb p vod rodu dobrého,
každého splození ctného.
P edkem od otce bé e,
potom teprve od mate e.
I jestli jsi ty v tom asu,
co u inil jsa p i kvasu.
Proti stavu manželskému,

slibu, a závazku tvému.
I kterak vejstr ky ujdou,
aneb jaké míti budou.
D ti tvoji vysv d ení,
svého ádného splození,
pon vadž hlava duvodu,
uvedla na n tu škodu.
A mrzce se poškvnila,
tím svým d tem uškodila.
Až potud jsem hle chlácholil,
ženám folkovati zvolil.
Jim nadržoval Šimona,
ale již se te dokoná.
M l bych pak na druhou stranu,
dobrým muž m pro obranu.
O zlých ženách dále psáti,
o nich také rymovati.
Co o nich muží smejšlejší,
zvlášt kdož moud í býti cht jí.

/L7a/ 157

Kterak žena v rná, milá
jest divná co vrána bílá.
Kdo neví co jest trp ti,
že bude dob e um ti.
Jen aby sob v zal ženu,
že ho ona nau í všemu.
A která má krásu v tší,
že mívá poctivost menší.
K tomu pší o nich i to,
že žena zlá podobných sto,
spíš sob najde dobu svou,
než jedna dobrá, jednu ctnou.
A tak jest vrtkavé zví e,

nestojíc nikdá v své míře.
Když nejvíc pláče, nejméně,
aby tehdaž včil ženě.
Co ona haní nejvíce,
bývá toho milovnice.
Jsouc vždycky nadutá pyšná,
trápí ji žádost přílišná.
By muž nemohl, vždy chce přece,
a když on chce, ona nechce.
Vždycky jen na opak šije,
nechť sedne kotr, neb dryje.
A kohož neztresce jedna,
ta zlá žena a nezbedná.

/L7b/ 158

Že hoden aby jich měl víc,
trpí kříž spící, i také bdící.
Tak skrze zasté ženění,
aby pak přišel k skrocení.
Toto, ono, velmi mnoho,
píší hle o ženách toho.
Ti kteří se moudří zdají,
snad k nim malou lásku mají.
Ale já toho nejistím
a pomlím raději s tím.
Neb kteréž listi umíjí,
a k mým knížkám přicházejí.
Hnedky se proto hnívají,
a mne v nenávisti mají.
Jako bych myslil zlostranně,
aneb nebyl laskav na ně.
Ješto toho jistě není,
nebo jest toto mé rčení.
Kde bílé kousky nesedí,

žádná tu radost nedělá.
Tuto pak obranu kladou,
dotkneš-li je jakou vadou,
že je muž m snadno psátí,
o ženách ledacos žvátí.
By ony tolik uměly,
aneb takový folk měly.

/L8a/ 159

Že by mnohém více psaly,
slušnou jim odpověd daly.
K tomu více nepravostí,
podvodu, falše, chytrosti.
Že by na muže shledaly,
v němž jim napřed nedaly.
*Tedy nešnorchujíc na ně,
nechaje toho na straně.
Pravím hospoda i mladý,
ty se varuj této vady.*
*A skrze svou marnou pejchu,
nevycházej žene z glejchu.*
*Aby ona zase tobě,
zoufajíc snad tudy sobě.*
*Toho se neodmínila,
zříž za eš neoplatila.*
*A tobě nenasadila,
kdyby se s tebou svadila.*
*Rybníku cizý násadou,
sám by byl vinen tou vadou.*
*Nebo v z čeho ji nesluší,
i tobě slušet nemusí.*
*Co ji škodí, tobě škodí,
toto se Nauení hodí,
Kdokoli koho sklamává,*

podle všelikého práva.

/L8b/ 160

*Sám má také sklamán býti,
hodné za podobné vzíti.
Aniž ty se tímto trošt j,
nevíš-li pak pokoštuj.
Že máš hloupou, prostou ženu,
že nedává jísti k enu.
Snad také ani horice,
toto hle v z nad to více.
Nech jest žena nejprostjší,
a muž pak nejzchytralejší,
Předce ho ona ošídí,
toho se všudy dost vidí.
Že i moudré sklamávají,
a za nos je vodívají.
An Aristoteles onen,
byl moudrý, a te se o něm:
Že ho žena vošídila,
vokro ně na něm jezdila.
Ud lala z něho koně,
kdo se pak pokusy o ně,
aby je měl štrafovati,
musil by hanby dostati.
Tedy ty hle rad i míru,
zachovej své ženě víru.
A ji se nespronevuj,
apak se zase dívuj.*

/M1a/ 161

*Že i ona lásku k tobě,
bude míti v každé době.
Ve cti se spolu staráte,*

*v k pokojn dokonáte.
Jsou milí lidem, i Bohu,
zato já vám slíbit mohu.*

O stavení

A pakli chceš co stav ti,
d m sv j sob oprav ti.
Ne i to z pejchy omylné,
než z mírné pot eby pilné.
Ani pro chloubu pro chválu,
neb ji získáš jist malú.
Jestli že co z pychu stavíš,
víc zbo íš nežli opravíš.
Žádost nového stavení,
nemívá nikdá skon ení.
Neb nežli jedno dostavíš,
hned se jiné najde to zvíš.
Náramná chtí nez ízená,
mysl k stavení obrácená.
Ta puosobí o ekává,
že to stavení prodává.

/M1b/ 162

N kdy pak lacino prodá,
že toho jen bude škoda.
Oso í jej jeho soci,
vezmou mu to všechno mocí.
N kdy také ohn m sho í,
anebo se samo zbo í.
Když se stavení dostaví,
truhla se prázdná postaví.
An za živnost pen z není,
tu teprve mrzí stavení.
Po ne pozd rozum míti,

chtěl by v špatném domě býti.

Aby jen měl jísti, pít,
a kde co na živnost vzíti.
Nebo co jest do stavení,
jestli že živnosti není.
Nenajíš se žádné stěny,
byť pak bylo třeba zděný.
Z toho ty syt nebudeš nic,
musíš k tomu mít něco víc.
Protož když budeš stavěti,
hle na živnost též pomni ti.
A rozvrci nejprv náklad,
než položíš svého základ.
Aby díla za něho,
s posměchem nenechal všeho.

/M2a/ 163

O prodání díků

Chceš-li pak kdy co prodati,
toho se máš varovati.
Aby díl díků svého,
kteréžs vzal od otce tvého.
Mocnějšímu neprodával,
a s ním se v jakém trž dával.
Ale nižšímu raději,
prodej rád, dej laciněji.
Nebude-li chtít dostáti,
můžeš na něj žalovati.
Musí dobře plátce býti,
že nebudeš škody míti.
Nechceš-li pak držet toho,
máš víc kupce než jednoho.
Prodej tomu kdo dráž platí,
a kdo chce víc zato dáti.

Neb kdož by tob schvaloval,
co by svévoln škodoval,
toto také m j v pam ti,
že jest lépe hlad trp ti.
N kdy dob e nouzi mítí,
a režným sob vyt íti.
Nežli d dictví pozbyti,
a tak lecjaks ho odbyti.

/M2b/ 164

Neb a ho odbudeš lehce,
však ho zas dostaneš t žce.
Rovn jako ptáka z kletce,
když ho pustíš, letí p edce.

O lichv

Avšak lépe díl prodati,
nežli se lichv poddati.
Živiti se zlým obchodem,
lichvou, neb jakým podvodem.
Aniž pen z na lichvu be ,
neb tomu ty do konce v .
Že ti tvé d dictví zže e,
jako jed víc se rozže e.
A nikdá ji neubude,
ale jen víc dluhu bude.
Lichva jest velmi neskrovná,
brzi ko se s summou rovná.
A ti kdož tob puj ují,
asto tebe navšt vují.
Tu na tebe žerou, tráví,
až t o všecko p ipraví.
Co jest pak lichva ouro ní,
lotr horší než ten no ní.

/M3a/ 165

Který nesmí krásti ve dne,
lichv p edce rovn sedne.
Neb se nebojí žádného,
obloupí též i mocného.
Zžírá cizý lidský statek,
rovn v pátek, jako v svátek.
Lichva jest horší než peklo,
co by se toho uleklo,
srdce všechn ch lichevník v,
v sv t nejhorších h íšník v.
Neb peklo, to jest v c jistá,
p i vzk íšení Pána Krista.
Všecko což jeho nebylo,
zase mu hnedky vrátilo.
Lichva pak zas nic nevrátí,
spíš svého Pána zatratí.
Item i to se spat uje,
peklo jen zlé pokutuje.
Kte í toho zasloužili,
a dob e živi nebyli.
Ale lichva bez rozdílu,
takovou má moc a sílu.
Loupí zlé, i dobré spolu,
má tužší nežli ert školu.
A jakž jest vždy otev ené,
peklo, a nenasycené.

/M3b/ 166

A nebude napln né,
do dne soudného zav ené.
Tak lichva sytá nebývá,
a nikdá dosti nemívá.
Pen z ale vždy víc žádá,

summu na summu p ikládá.
Lichva jest horší nežli Žid,
neb a jest ten falešný lid.
Avšak jeden od druhého,
lichvy, ouroku žádného.
Nebe e a nep ijímá,
a v ni emž ho nep ejímá.
Ale lichva od k es ana,
k es anu zas bývá dána.
By m l k es an kde cht l vzítí,
musí p edce lichva jítí.
By pak byli také svoji,
h íchu se tu nic nebojí.
Lichva nad smrt íasnú horší,
každého ona pohorší.
Neb smrt jen zabíjí t lo
a to což by um ít m lo.
Ale lichva také duši,
že ob zahynout musí.
Horší jest nežli i Jidáš,
za pravé tomu každý dáš.

/M4a/ 167

Jidáš Krista jednou prodal,
za t idcet st íbrných ho dal.
Ale lichva vždy astokrát,
a za den t ebas mnohokrat.
Pro jeden peniz v c jistá,
prodá, zradí, Pána Krista.
Summou lichva h ích nejt žší,
a ti velmi hrub h eší.
Kte í se s ní obírají,
statku skrz ní nabývají.
Jestli že ji nep estanou,

zv dí pak kde se dostanou.
*Protož ty se jí st íci hle ,
maje tuto vejstrahu te .
Cos vylichvil zase vracuj,
svých d dic nezatracuj.
Manželky milé, i sebe,
zato prosím v rné tebe.
Neb co jim z lichvy z stavíš,
tím je do pekla p ipravíš.
A toto pak v z na krátce,
že tvé v rné, a ctné práce.
Jest jeden peníz lepší hle,
nežli tisíc z té lichvy zlé.
Teda se ji piln varuj
a touto se radou stravuj,*

/M4b/ 168

*Zanech té lichvy proklaté
prosím t pro všechny svaté.*

O koupi a spolcích

Chceš-li pak co kupovati,
hle se spolku varovati.
Zvlášt mocn jšího sebe,
aby neutiskl tebe.
Nebo jest staré p ísloví,
nech se p edce tuto poví.
B h stvo il volky, ert spolky,
hle každý sám své tobolky.
Menšího pak spole níka,
p íjmi rád za u astníka.
Aby nemusel mocného,
p ijíti do spolku svého.

O dluzích

Opadneš-li pak kdy v dluhy,
to jest jist zákon tuhý.
Ať ať se to trefuje,
tomu kdo ve všem handluje.

/M5a/ 169

A chce p' íliš mnoho míti,
a nad jiné bohat býti.
Že ten bude spíše chudý,
nev' da kam z dluh' v kudy.
Maje než dlužen málo víc,
pojede do Drbalovic.
Zap' áhne všemi desíti,
bude se v'ždycky d' sítí.
Jakž jen kdo otvírá dvě e,
zdali se v' ítel bé e.
Aby mu dluh jeho spravil,
p' ed rychtá' em se postavil.
N' kdy pak i ty šejdý ky,
mám' íci ale še ký ky.
Jakž jen do kají ned' le,
jedna za druhou jdou sm' le.
Budou mu ob' d' žehnati,
za vína upomínati.
kouc: kdyžs um' l' ist' pítí,
um' j' též' ist' platiti.
Pakli že nám nezaplatíš,
podruhé plášť, sukni stratíš.
Nebudem' v' íti více,
pošlem po pána bi' ice.
Musíš dob' e zaplatiti,
neb u' n' ho hospodu míti.

/M5b / 170

Protož na skrovném p estávej,

a do dluhuv se nedávej.

Hle piln živnosti jedné,

spíše n kdy n tco sedne.

Co vyzískáš, p ichovávej,

peníz k penížku p idávej.

A nevždycky válej hody,

napí se též n kdy vody.

A ne všecko na pídlo že ,

nem ž býti vždy dobrý den.

Aby nemusil na koráb,

jsa vod ní lehkého dráb.

I také šanczgrobr jeden,

k tomu pak tudy p iveden.

Že by ty musil sovího,

užívat asu no ního.

Tak jako mnozí pitali,

by jich neupomínali.

Še ký ky, nebo dlužníci,

hledí se jich piln st íci.

N kam pry z o í ujíti,

a záhy z kostela jíti.

Jakož mnohý z cechu toho,

z íká pate nemnoho.

Ne eká na p ižehnání,

Až by bylo po kázání.

/M6a/ 171

Ale pospíší k snídání,

ka: dejte mi bez meškání.

S voctem s cibulí vodvá ku,

musím jíti na procházku.

Potom se bude toulati,

lečkams sem i tam šoulati.
V erejšího dne hledati,
a teprv se dom vrátí.
Když usednou všecky vrány,
co by jen nezmeškal brány.
Tak hle kdo je dlužen mnoho,
forte le užívá toho.
A sotva n kdy posta í,
dluh bývá ím dál vždy mladší.
Kdo ho dlouho nezaplatí,
jist všecko spaní stratí.

O vín

Kdo pak má v svém dom dosti,
dobrého vína v hojnosti.
Avšak ho st ídm užívá,
každý den st ízlivý bývá.
Ten lov k jest zemským Bohem,
sluší ho chváliti v mnohém.

/M6b/ 172

A v kom není v pití míra
když se co svin ožírá,
Tenhle nikdá nic dobrého,
nesvede z ožralství svého.
Aniž hoden jaký chvály,
le tu když se v blát kálí.
Protož ty m j radu zdravú,
vrazí-li se víno v hlavu.
Ten oby ej zachovávej,
hned toho trunku odspávej.
Cítíš-li víno v kotrb ,
d ív než rozsvítí na krb .
Vstan hned od svých adovník ,

nep íjímej víc koflík .
Jakž poznáš že jsi opilý,
by tu byl tv j p ítel milý.
Jdi ty rad e p edce spáti,
než by tu m l n tco žvátí.
Kdo se ístí skrz mluvení,
že ješt opilý není.
Ten sám na sebe žaluje,
že se ožral okazuje.
Ale již pak t chto asu,
tém p i každy kém kvasu.
To sob zoby ejili
praví že nejsou opilí.

/M7a/ 173

Dokud kdo na nohách státi,
m že, a od stolu vstáti.
Ano mnohý žere co v l
splní rad i plnou než p l.
Ožere se jako svin ,
bu na piv neb na vín .
A do krku se nalije,
dív že se hnedky nezblíje.
Avšak se v tom znáti nechce,
ale vymlouvá se p edce.
A ka: ožrati mne cht li,
a sami dobrej rouš m li.
Já pak byl jako neni ky,
ekl bych m j milý zlatí ký.
A ty sotva na nohách stál,
leckdes sebou vo zem dal.
Ledacos jsi chlachal a žval,
nest ídm s se chechtal a smál.
N kdys ne jiné šnorchoval,

k svád k r znicis sm oval.
Žes byl k tomu velmi hrubý,
a chodils v plášci na ruby.
Za ež by se v hrdlo styd l,
kdyby se st ízlivý vid l.
A ješt se pak zastáváš,
za vožralce nepoznáváš.

/M7b/ 174

Le tím jakž vejš oznámeno
že je to zoby ejeno.
Když se nyní p i shledání,
bu m s ané, nebo páni.
Kn ží písá i, i žáci,
emeslníci, neb sedláci.
Do n moty neupíjí,
až se hnedky ist zblijí.
Praví tak že jsou opilí,
sprosta zhola nic nebyli.
A žádné hned jak jsou cht li,
že dobré v le nem li,
ale ty p íteli milý,
by nebyl i se opilý.
A pod tím vyp áhni záhy,
v jídle v pití, m j vždy váhy.
Aby všecko v glejchu stálo,
když by se že je as zdálo.
Odtud jíti neprodlivej,
nejposledn jší nebyvej.
Nebo kdy se hlava klípe,
ten as spat jíti nejlípe.
Uslyšíš ráno noviny,
bude n kdo zerván jiný.
A ty pak všeho uležíš,

m šci i hlav poleh íš.

/M8a/ 175

Sám sob d kovat budeš
soudu, i nemoci zbudeš.

A v z také to dále,
že to není k žádné chvále.
A nic nezní, mladý lov k,
by pak byl on kdo koliv k.

Když se rád opijí vínem,
bývá sto led íms vinen.

Tím svú mladost velmi hubí,
zvlaš když se v tom ještě chlubí.

Že dob e, dobré víno zná,
v tší hanbu než chválu má.
Ty v jiném chválen byti cht j,
a cos te etl v pam ti m j.

O léka i

Varuj se toho léka e,
doktora apatyká e.

Který má mnoho um ní,
ale žádného skušení.

Těž léka e vožralého,
s pilností vyst íhej se ho.

Neporou ej se léka i,
když neznámé tra ky va í.

/M8b/ 176

Cht na tob pokusiti,
mohou-li co platní býti.

Sv se rad i um lému,
k tomu dob e skušenému.
Kterýž zná neduh v moci,

a k tvé podobné nemoci.
Prvé jich mnoho uzdravil,
n koho hrdla nezbavil.
Jako jsou ti neum lí,
a léka i nedosp lí.
Že jich víc zmo í než zhojí,
pro ež se jich lidé bojí.
kouc: léka jest poctivý kat,
krom toho že má lepší plat.
A jest pravda že takoví,
však se o nich v bec to ví.
Mnohé nebohé zhojili,
tak jako by je zabili.
Pacientum dávající,
dv kop stolic i více.
A tudy je velmi zmohli,
na onen sv t jim pomohli.
Že jsou po h bet šli ke mši,
a byla by žalost menší,
kdyby smrtí p irozenou
ne tou násilnou, zmoženou.

/N1a/ 177

Tíše pokojn zem eli,
mén bychom jich želeli.
Protož hov j zdraví svému,
léka i neskušenému.
A zvlášt tomu vznešenému,
cizozemci n kterému.
Aby do rukou nep išel,
snad by ty též tak ke mši šel.
A jest bídné živu býti,
kdo musí léka e míti.
Nebo asto zapovídá,

tob , co on sám rád jídá.

O psech

Malého psí ka nechovej,
k emu jest tob takovej.
Hodí se ten kn žím, pannám,
královnám, anebo kn žnám.
Aby s nim m li své h i ky,
dcpali jej do rukavi ky.
K stky z ptá k aby jídal,
na pe inách p kn líhal.
Ty by s nim m l v t í práci,
než t ebas s Turkem vojáci.

/N1b/ 178

Psi kte í t ost íhají
v noci d m tv j obíhají.
A na zlod je št kají,
p íblížití jim nedají.
Domu tvému jsou pot ební,
a jen jedí k ry chlební.
Ty m žeš sob chovati,
na et z uvazovati.
Aby ve dne net kali,
a po polích neb hali.
Zv í, pták , neplašili,
a zajíc nestrašili.
Tudy škody ned lali,
neb n koho nezežrali.
Aby pak za ty bolesti,
pokuty nemusil nésti.
Sedláci prv o tom v dí,
nech se jist toho hledí.
Kdo nebude psa vázati,

musí hned strych vovsa dáti.

T i dni u v ži kukati,
by se hled l toho káti.
Voha , chrt , slídník ,
ptá k , a veve i ník .
T ch ps též nechovej sob ,
neb se ti nehodí tob .

/N2a/ 179

Více sn dí než uhoní,
málo mé stojí než koni.
Nesou z vody by i v elo,
nic p ed nimi není celo.
Hned všudy všecko vyslídí,
v každém kout , smradí, cídí.

A než zajíce udáví,
celou krávu nimi stráví.
A mnozí jich mnoho váží,
spíš jim jísti dáti káží.
Nežli lov ku chudému
aneb eledinu svému,
Avšak ty nato málo dbej,
pan m té kratochvíle p ej.
Nech sob oni lišky štvou,
a mají v tom kratochvil svou.

Honí zajíce kusýho,
kouc: huša, huša není ho.
Aneb vep e divokého,
a zvlášt vlka hltavého.
Co sob uštvou uhoní,
nech to jedí sami oni.
T ebas každý den zv inu,
ty sob zvol hov zinu.
Neb mají na nakládati,

i také psy ím chovati.

/N2b/ 180

Tob by sporo nebylo,
a to se nic netrefilo.
Ty jsa hospodá pot ebný,
na ty v ci bezpot ebný.
Necht j initi nákladu,
i v tom dáváv dobrou radu.
Jestli ji chceš oblíbiti,
bude se moci hoditi.
I též s tvou sporotou býti,
a o to víc chleba míti.

O šatstvu

O šatstvu toto znamenej,
jak ty máš byti od nej.
Chceš-li míti drahé šaty,
musíš míti groše zlatý,
neb kdo v jakých šatech chodí,
tím toho jako dovodí.
Jak mnohou vede outratu,
a co se mu schází platu.
Kdo se p ílišn šperkuje,
drahým rouchem ozdobuje.
Nenávisti neuchází,
nybrž v nelíbku p ichází.

/N3a/ 181

Hle ty a snaž se s pilností,
rad e svou dobrotivostí.
Líbiti lidem, ne šaty,
tak nebudeš v posm ch vzatý.
Která žena muže svého,

holduje a vždy prošé ho.
Aby jí p ikoupil šátk ,
bu tykátku, neb šamlatku.
Majíc prve v em choditi,
m že se hned dovítí.
Že tu není milost pravá,
a není na n j laskava.
Neb chtěc se jiným líbiti,
a n komu rovná býti.
Smí to na svém zadku nésti,
na by on m l živnost vésti.
Naposledy o šatstvu znej,
toto krátké nau ení m j.
Kdo p kné šaty miluje,
nerád se v mysli snižuje.
Neb má-li kus aksamítu,
na sob sukni z tykýtu.
Neb n jakou v c hedbávnou,
a š urkami premovanou.
Domnívá se že jest kníže,
necho k n mu jiný blíže.

/N3b/ 182

On jsa vycpaný bavlnou
n kdy t ebas vov í vlnou.
Jen toho šet a piln hle ,
nadejmá se co holub hned.
Všecken sv t zmámený vid t,
za se má nejeden styd t.
V tom se nad jiné honosí,
pejchá v šatstvu kteréž nosí.
Protož mírn se v tom chovej,
a nebu ty též takovej.
Cho v šatstvu, v slušném od vu,

pejcha zasluhuje hn vu.
A nikdá bez h íchu není,
v em má lov k zalíbení.
 Jakož sob oblíbili,
 mnozí již zoby ejili.
Že po vlasku nesou šaty,
každý jako pán bohatý.
 Zvlášt písá i n kte í,
dobrý se snadno vym í.
Musím pravdu pov díti,
 nepo ne písá em býti.
A má hned pe í pštrosové,
 aneb dv t i e ábové.
Ano se mu tu vždy klátí,
 a bude mu zh ru státi.

/N4a/ 183

A ješto mnohému sluší,
 lép za ucho pérko husí.
Kdyby s tím ásto zacházel,
s pštrosovým se neprocházel.
Míval by po et správn jší,
byl by své služby piln jší.
 Radu dávám tuto také,
kdo jsi v panské služb jaké.
Medle necho v šatstvu pyšn ,
 nep epe uj tak p ílišn .
 Aby to nebylo r eno,
 tob od lidí p i teno.
Že ty nedávno jsa tu hle,
 ubližuješ panské truhle.
Nerovnej se emeslník m,
ševc m, krej ím, kožišník m.
 Oni ten oby ej mají,

v tom sobě k talt zakládají.
Mnohý by byl otrhaný,
kabát měl dosti zedraný,
sukně kusa, poctivíc nic,
však sobě toho váží víc.
Když jen má šmuk, pérko taký,
jako psi vocas n jaký.
Již jest jeho veselý kvas,
sadí se co platenný ksas.

/N4b/ 184

Ale vy milí písá i,
zvlášť mladí hospodá i.
Mjte od nich k talt rozdílný,
bu každý své práce pilný,
A chovej se v m , ctnostn .
cho jako tv j otec sprostn .
A tím jist získáš chválu,
od dobrých lidí nemalú.
Tudy i pomluvy ujdeš,
lásku k sob míti budeš.

O dobré pov stí

Ten od v nejslušnější jest,
mívá ode všech hodnou est.
Kdož jest odín ctnou pov stí,
nemá na sob ne eští.
Ani škraloupu žádného
jsa rodu lože dobrého.
Váží sob poctivosti
chová se ctn od mladosti.
A kdo se dobře nechová,
své pov stí nezachová.

Nebývá dán do ou adu,
pro p etržení ne ádu.

/N5a/ 185

Tupí ho duchovní, sv tští,
hned mu tím o i zapleští.
Jak se zhyzdí jednou vadou,
nesmyje se žádnou vodou.
By mu n kdy pokoj dali,
jako by s tím lidé spali.
Však za nejmenší p í inou,
hned mu to zase vyzdvíhnou.
*Protož se hle ctí chovati,
dítěm pov st zachovati.
Aby vejstr ku nem lí,
za tebe se nestyd lí.
Ty pak nebudeš li dbáti
o svou dobrou pov st státi,
Budeš sám svým ukrutníkem,
své dobré cti násilníkem.
U iníš hanbu p átel m,
dáš se v posm ch nep átel m.
Ale lép se ctí um íti,
než na sv t bez ní býti.
Neb kdož um e s poctivostí,
nechá dítěm statku dosti.*

O služebníku

Jestli služebník p i tob ,
že mnoho smejší o sob .

/N5b/ 186

Jsa mu na myslí vysoko,
pyšn nese hlavu, oko.

Toho do sebe zaže pry ,
nešan j ho sob hned nic.
Jako zlosyna jiného,
aneb nep ítele tvého.
Takový se též nehodí,
kterýž ti vždycky lahodí.
Tvým zlým in m pochlebuje,
by zle bylo vždy schvaluje.
Nenechávej ho p i sob ,
uškodil by v mi tob .
Ten pak kterýž sám pro sebe,
u soused chválí tebe
Nijakž mu toho neschvaluj,
než všelijak se ho varuj.
Aby tebe nepodvedl,
kdyby k tomu sv j as shlédł.
Který se pak za to stydí,
když n tco nectného vidí.
Toho služebníka miluj,
k n mu se láskou nachyl j.
Taky jakožto k synu svému,
jest pot eben domu tvému.
Dává hned dobrou nad ji,
že se p i n m ctnosti stkv jí.

/N6a/ 187

A že bude v rný ve všem,
ten se hodí k službám ke všem.

O d ve ce služebné

Máš-li d ve ku služebnou,
dávám vejstrahu pot ebnou.
Jestli p kn jší než paní,
nenes asto oka na ní.

Ani samotný v pokoji,
nech s tebou dlouho nestojí.
Necho ji potm budit,
snad by ji mohl uškodit.
Nep idávej k slám ohn ,
aby se nespálil škodn .
Nebo jest v c nebezpe ná,
dívka mladá, a všete ná.
Kteráž než doslouží roku
chce zakusiti obroku.
Nem ž-li jiného míti,
s tebou se chce seznámiti.
Ty pak jestli že se svábíš
strach jest že svou duší zabíš,
Nevyjdeš z toho kališt ,
až se zkoupeš zmyješ ist .

/N6b/ 188

*Protož radím z up ímnosti,
odvra o i od marnosti
Medle nech co není tvého
však máš svého do nového.
Opat rad e svou stodolu,
bu te s ženou dob e spolu.
Nedluž se u zakusila,
oplatíš zase musila.
Budeš-li jinde vorati,
musíš sv j grunt obmeškati.*

O trestání eládky

Jestli kte í z tvé eledi,
tvého dobrého nehledí.
A p i práci jsou nedbalí,

k tomu nekyp í, vospalí.
Chceš-li je kdy potrestati,
hle se v tom takto chovati,
netresci nikdá eledi,
ten as když za stolem jedí.
Aby to nebylo r eno,
tob od lidí p i teno.
Že je bez p í iny tresceš,
neb jim jídla p áti nechceš.

/N7a/ 189

iníš nad nimi kázaní,
by je zahnal od snídaní.
Potom k ob du k ve e i,
aby nep ivedli n kte í.
Ale když bude po stole,
tu jich po tresci do vole.
ka: tohoto nechci míti,
ale musí takto býti.
Abyšte pokrm v i mzdy
své, zasluhovali hle vždy.
Pokárej jich p kn slovy,
a m j na n pozor znovy.
Zda jsou se co opravili,
napomenutím zlepšili.
Pakli na svém stojí p edce,
váží tvé dobroty lehce.
N který z nich dbáti nechce,
p em jej kyjem p es plece.
P ilož i sta a u ije,
krom hlavy, nebo šíje.
Avšak když budeš trestati,
ten as nemáš se hn vati.
Nebo kdyby z hn vu trestal,

nevím jak by potom p estal.
Snad by mu zdraví uškodil,
že by se lidem nehodil.

/N7b/ |190

*A protož i v tom mírný bu ,
asem laskav vinu su .
Jestli že není ze zlosti,
odpust s takou d v rností.
Že i tob odpustí B h,
tv j za h íchy povinný dluh.*

O hn vu

Praví moudrých lidí množství,
že hn v jest krátké bláznovství.

Aniž m ž k jinému emu,
p irovnati se než k n mu.

Všecky h íchy m že skryti,
lov k v sob zatajiti.

Hn vu pak nijakž nem že
nebo on každého zm že.

Hned se najevo vyrazí.

a nejednoho urazí.

Na tvá i se nejprve zjeví,
a svých posu k v nesleví.

Vedlé jeho oby eje,

p idrží se obli eje.

Kdo má pak takové zdání,
že netrefné p irovnání.

/N8a/ 191

Hn vu k bláznovství pouhému,

tuto dám odpov d jemu.

Pohle piln na osobu,

šet všelikého sp sobu.
Pravého p irozeného,
šaška, blázna nemoudrého.
Uz iš všecky oby eje,
že se s ním rovn tak d je.
Jako ten kdo se rozhn vá,
a hn v najevo vylévá.
O i vrtké, a krvavé,
plaché, sem i tam t kavé.
A usta t epetající,
slíny co kanec mecící.
e sp šná, k tomu koktavá,
nevážná také brebtavá.
Že slovo, slova poráží,
mluviti vážn p ekáží.
Ruce k tomu nepokojné,
dusaní noh, velmi bujné.
I všecko t lo splašené,
jako te tele zt ešt né.
Skoro ho nelze poznati,
a nem žeš rozeznati
Mrzký-li h ích, i škaredý,
An bude až všecken bledý.

/N8b/ 192

Snáze jest hle neh ešiti,
než pak pokání initi.
V srdce h íchu nevpoušt ti,
než ho bolestn želeti.
Avšak proti hn vu proto,
vyborné léka ství toho,
na pam ti se vždy míti,
a hned sprvu odep íti,
tomu nezbednému hnutí,

kteréž t tak k zlému nutí.
Aby pak v hn v neupadl,
že by sám sebou nevládl.
Hn v jakž vejde v rozpálení,
již tu nic rozumu není.
A kdo jej do sebe vpustí,
on se ho snadn nespustí.
Bude divn pakostiti,
a naprosto to initi.
Ne to co lov k chce emu,
ale co se líbí jemu.
Kdož má nep átely koli,
a neodep e jim v poli.
Jestli jim ke zdem nebrání,
st žka se jim pak obrání.
Tak také prvnímu hnutí,
kdo hned neodep e s chutí.

/O1a/ 193

Zt žka když se hn v vbé e ve ,
bude jej moct vybyti ven,
Aby po sob mrzkého,
škraloupu vždy n jakého.
*Sv domí nepozustavil
n které ctnosti nezavil.
Nesluší to na moudrého
lov ka opatrného,
Aby se tak hn vati sm l,
h ešící v nenávisti m l.
Jinák musilo by býti
sám se též v nenávisti vzíti.
Neb summou žádného není,
aby byl bez provin ní.
Aby se mu proti ctnostem,*

dobrým mravem a šlechetností.

*Nic to též nepřihodilo,
Což by i jiným škodilo.
A snad i to provinění,
Potřebuje odpuštění.
Protož ty nebuď hněvivěj,
rozumu vždycky užívej.
Nech vzstklého rozpálení,
nebo to lidská věc není.
Ale jest hovadská práva,
pomysli i na to zdráva.*

/O1b/ 194

*Na jiného hřešícího
tobě vnitřně škodícího,
jestli se hněváš do krve,
hněvej se na sebe prvé.
Chceš-li pravým soudcem býti,
musíš ke všem rovnost míti.
Aby sám se nezastával,
a jiným vinny nedával.
Ale jak odpouštíš sobě,
odpust také cizí mdloby.
A tak tím pádem i každému
odejmeš hněvu páníku.
Nebudeš pánem vzstklík,
ani též soused hněvník.
Ale moudrého otce syn,
třebaž nenese cizích vin.
Nejsa jako křiváší,
aneb vzstklý pes přehlivý.
Inu sobě ve všem vážně,
rozšafně, moudře, a vlažně.
Tím posloužíš zdraví svému,*

budeš p íjemná každému.

/O2a/ 195

O milování od svých služebník v

Kdo koli chce od svých bližních,
bu od p átel, neb od jiných.

A zvlášť od svých služebník v.
svého domu náchlebník v.

Milován býti od koho,
musí sám milovat toho.

Neb milost jest v c taková,
že se p iv tiv chová.

Všelikterak naklo uje,
k tomu, kdož jiné miluje.

Tedy kohož nemiluješ,
a sob neoblibuješ.

Nenad j se, nedomnívej,
ani na to nespolfhej.

Aby on tebe miloval,
sám by tím sebe svozoval.

Neb milost odm ny žádá,
a v tom ji sob pokládá.

Když jest zase milována,
tudy jest hle dokázána.

A když co žádá jiného,
toho znej býti každého.

/O2b/ 196

Více že jest pochlebníkem,
než tvým v rným služebníkem.

Neb služebník miluje-li,
anebo p isluhuje-li.

Pro peníze pánu svému
nem ž býti v rný jemu.

A když bude jinde íti,
že bude víc pen z míti.
Hned mu sloužiti p estane,
ka, n j se tu dob e pane.
A tak se jinam p enese,
kde víc dar nad je se.
P edešlí potentatové,
m li rozdíly takové.
Mezi svými služebníky,
otroky a nájemníky.
Žádného chovat necht li,
p i svém dvo e netrp li.
Kdo sloužil pen zum více,
nežli t m svým pan m sice.
Takoví jen hledí k brání,
a jsou hodni kyjem praní.
Neb svou službu, také milost,
v rnost, všelijakou pilnost.
Ze peníze prodávají.
a k pánu lásky nemají.

/O3a/ 197

Kdo pak z lásky v rný není,
peníze ho t žce zm ní.
Kdo neslouží z malých dar ,
by mu pak dal pen z s kárú.
V rný skrze to nebude,
své nev ry nepozbude.
Takových jest chytrost známá,
ím dále slouží u pána.
Musí služba vzh ru jíti,
by hned pán nem l nic míti.
Ale zásluha pak dol ,
na vopak drží tu školu.

Z toho se m ůže to souditi,
velmi snadn ě domysleti.
O lásce aneb milosti,
rad ji a dím chytrosti.
T ěch nájemných služebník ův,
Pána svého náchlebník ův.
Na koho jsou laskav ější,
aneb ěho jsou piln ější.
Pána-li i jeho m ůže?
Není to poznati t ěže.
Tuto se nic nedo ůká,
ale koho se dotýká.
Nech se vtípí jestli že chce,
hledí piln ě svého m ůže.

/O3b/ 198

By mu ho p ěstrašili,
[na]ruby neobrátili.
Avšak páni všelijací,
poznajíce v ěrnou práci.
V ěrných služebník ův pravých,
na sebe vždycky laskavých.
Nemají jich opoušt ěti,
a toho se dopoušt ěti.
Aby p ěi nich darmo byli,
sob ě nic nevysloužili.
Ale dle stavu, hodnosti,
mají jim ěnit milosti.
By na n ě pamatovali,
své práce nelitovali.
Jiní tím vzbuzení jsouce,
takovou lásku vidouce.
Aby se na službu táhli,
zdali by také dosáhli,

podobné jaké milosti,
sloužili v rnsvd ností.
Však služebníci ti jistí,
nemají sloužit zkoisti.
Pan m svým, ale z milosti,
nejspíš tak vyslouží dosti.
Kdo pak nem ž milovati,
pána svého, jemu p áti.

/O4a/ 199

Nem ž mu také sloužiti,
hle se od n ho vzdáliti.
Nebo kde není milosti,
tu nem ž býti v rnosti.
*Protož se te toto íká,
budeš-li mít služebníka.*
*M j piln pozor na n ho,
šet toho nejvíce od n ho.*
Jestli t v rn miluje.
zdali z lásky p isluhuje.
ili k tvému m šci m í,
nech se mu mnoho nev í.
Takového neoblubuj,
a mnoho mu nezaslib j.
Le poznáš když bude dále,
že vždy slouží z lásky stále.
Toho necht j opustiti
hle ho slušn opat iti.
Také mu hodnou mzdu dáti,
aby on to mohl znáti.
Že jsou vd né služby jeho,
a že máš pam t na n ho.
Tím hle toho získáš sob
jiní se potáhnou k tob .

*Že budeš vždy tich dost míti,
kdož budou rádi sloužiti.*

/O4b/ 200

O milování ode všech lidí

A kdo chce pak lásku míti,
ode všech milován býti.
A zvlášť lov k povýšený,
nad jiné vzáctný vznešený,
Ten ukazuj ke všem milost,
s strachem bázní dobrotivost.
Neb budeš-li ukrutnosti,
užívati, a píšnosti.
Nečekaj aby ty mnoho,
milován byl kdy od koho.
Neb o tom tak psáno stojí,
kolik se jich tebe bojí.
I ty tich se báti musíš,
nevíš-li snad pokusíš.
Skušena věc jiná není,
že každý od pirození,
v nenávisti má vždy toho,
kohož se strachuje mnoho.
Všeho zlého tomu žádá,
svou lest proti němu skládá.
Kohož se bojí a hrozí,
protož zle dělají mnozí.

/O5a/ 201

Že těm života svůj,
kteříž se jich strachují.
Neb ten každý v každé době,
a se má dost pkn k tobě.
Slouží s strachem také s bázní,

nebo jej máš v tuhé kázni.
Však by mu bylo milejší,
a vidl by t' rad ji.
N kde mezi pekelníky,
dolejšími hamerníky.
Tu kde čertí šídla kalí,
aby t' tam chutn' vzali.
Než by bydlel mezi nimi,
a tak zle nakládal s nimi.
Neb kdo chce milován býti,
a ode všech lásku míti.
Musí s nimi nakládati,
laskav' se k nim chovati.
Služebníci, neb poddaní,
vedle moudrých lidí zdání.
Jestli je za nic pokládáš,
s nimi ukrutn' nakládáš.
Jsa jim mnohém vždycky více,
za strach než za pána sice.
Ti toho budou žádati,
v r'n' p' áti vinšovati.

/O5b/ 202

Aby tebe mohli zbyti
kouc: takto budou prositi.
Bodej toho pána čert' vzal
a nám brzy jiného dal.
Nad' jice se po tob' ,
že najdou lepšího sob' .
Ale ídko se to stává,
ta je nad' je sklamává.
By po zlém pánu lepší byl,
škodného ukrutenství zbyl.
Ale spíše po dobrém zlý,

a po zlém ještě horší vždy.
To se pak poznává, vidí,
že sama nad je lidí.
K tomu vede aneb drží,
že p edešlej pán je mrzí,
Nového vždycky žádají,
a když pak i toho mají,
Op t by jinému cht li,
aby vždy prom nu m li.
To pak a koli se stává,
že je nad je sklamává.
A místo pána lepšího,
že dostávají horšího.
Však se proto p ece t ší,
a v té nad ji tak h eší.

/O6a/ 203

Když se v pánech p emitají,
co v hnilicích p ebírají
A teprve pak mnohokrát,
to slejcháváme astokrát
Když zlého pana do kají,
tu náramn na íkají.
Na prvního spomínají,
a co jsou stratili znají.
Onoho chválí, želejí,
tohoto míti necht jí.
Ale nic jiného není,
v tom, že tak lidé chtějí m ní.
Nežli pána p ítomného,
a lidmi poddanými jeho.
To nelidské nakládání,
a k nim ukrutné chování.
A protož hle milostiví,

bu te páni dobrotiví.
Budou vám malí, velicí,
poddaní, i služebníci.
Dlouhého života p áti,
všeho dobrého žádati.
Neb nic dobrovoln jšího,
není asu nyn jšího.
Jako milost, jenž žádného,
nechce míti bezd ného.

/O6b/ 204

Dobrovolná musí býti
strachem nedá se nutiti.
Aniž ten práv miluje,
nech se jak chce postavuje,
Kohož ty sám nemiluješ,
jen se darmo tím troštuješ.
Milost vždy odm ny hledá,
a vždycky se zas ohlédá.
Lidské p írození milé,
tak jest velmi ušlechtilé.
Že se nedopustí toho,
by nenávid lo koho,
kdož je up ímn miluje,
hned se zase odm ũje.
Totiž, kdož laskav na tebe,
ty zas na , jak sám na sebe.
A kdož t pak nemiluje,
než v srdci svém potupuje.
An vzal t voškliivost sob ,
strašidlem jsa vždycky tob .
Jest to proti p írození,
tvému, v mi jiná není.
Aby ty mu mohl co p áti,

a v něm ho milovati.
Le by Kristova uení,
následoval pravdy tení.
/O7a/ 205
Ale to jest již k esanská,
Instrukcí a ne pohanská.
*Protož hospodá i mladý,
poslechni této mé rady.
Kterou zavru e í krátkú,
budeš-li míti eládku.
Aneb služebníky jaké,
bu to i poddané také.*
*Hle k nim dobrotivým býti,
všelijakou lásku míti,
Necht j jim k ivdy iníti,
ale rad ji chrániti.
Ukrutnosti té se varuj,
milostiv vždy je strav j.
A budou t milovati.,
všeho dobrého žádati*
*Získáš v nou chválu sob ,
také i když lehneš v hrob .
Budou na t spomínati,
s Bohem bytu v Nebi p áti.*

O zlém narození

asto se i to trefuje,
že se nejeden fresuje.

/O7b/ 206

Na íká na své rodi e
stejská sob , velmi py e.
Pot šen býti nem že,
že narozen z zlého l že.

K tomu i vejstr ky mívá,
a ne jeden mu p ezdivá.
Zkurvysynu zpanchartilý,
jsi v rodu nepoda ilý.
Nejsi jiným dobrým roven,
tohoto onoho hoden.
Proti tomu pot šení
toto muož býti Nau ení.
Kterěž mudrci sepsali,
i také v bec vydali.
Že poctivost jest nejvyšší,
jediná a nejp edn jší.
Totižto v mysli ctným byti,
to jestli že budeš míti.
Summarum, konec té e i.
tedy hle všecky tvé v ci.
Poctivé jsou a vždy budou,
pomluvy všelike ujdou.
Paklis v mysli nepoctivý,
zprn ný a nestydlivý,
Poctivé tvé narození
v mi žet ni ímž není.

/O8a/ 207

Neb kdo jest dobre poctiv ,
živ na sv t spravedliv .
Dob e poctiv umírá,
se ctí se odsud odbírá.
Ale kdož pak zde zle živ jest,
by m l v sv t všelikou est.
K tomu by pak nevím, kdo byl,
a jakkoli se ozdobil.
Dob e (to mu nespom že),
narozen býti nem že.

Neb co jest platno slepému,
lov ku nevidomému.
N kam p knou cestu míti,
po ní krá eti a jíti.
Pon vadž pak nevidí jí,
aniž kam jde, znamená ví.
Těž co jest platno n komu,
dobré narození tomu.
Kdo bude zlý život vésti,
musí i s tím hanbu nésti.
Volil bych rad ji sob ,
povím v rnou pravdu tob .
Zle narozenému býti,
dobrý, ctnostný život míti.
Nežli dob e jsa narozen,
od dobrých rodi splozen.

/O8b/ 208

Sám zle na sv t hanebn ,
živ býti nechvalitebn .
Žádná v c h íchu nenese,
kteráž jakkoli d je se.
Bez v le lov ka bývá,
že mu hned nic neškodivá.
Že jsi se v h íchu narodil,
tíms ty sob neuškodil.
Není tu tvá v tom p í ina,
ale rodi uv tvých vinna.
Medle co tob do toho,
nic ty nato nedbej mnoho.
Nem j proto smutku ho e,
než toliko živ bu dob e.
V mi toho jiná není,
opravíš zlé narození.

Jestli že sám nic škodného,
zlého, a nepoctivého.
Níkdá initi nebudeš,
hned vši vejstr ky pozbudeš.
Nedbej, že otec, i máť ,
živi jsou tak nestydat .
Ty toho hle ve dne v noci,
aby se nevrhl po otci.
Ani také po mate i,
a by nevy tli n kte í.

/P1a/ 209

Tu matku tvou, také otce,
kouc: jaký strom, tak ovotce.
A jest právo p irozené,
a od Boha na ízené.
Aby syn své rodi e ctil,
jich se bál, jim poslušen byl.
Ale však to právo není,
jsou-li zlí, m j na to z ení.
Aby jich v tom následoval,
aneb po nich postupoval.
O h íších, nepoctivostech,
i všelikých nepravostech.
Otc v, i také matek svých,
a jejich všech vejstupk zlych.
Synové hle te ml eti,
o tom necht jte v d ti.
Ale s skutky šlechetnými,
všemi mravy poctivými.
S nimi se vždy srovnávejte,
jiným ctným p íklad dávejte.
Nebo chvála ut šená,
o tob bude vznešená.

Když budou lidé mluvíti,
o tobě v bec praviti.
Žes lepší než rodi ové,
tvoji, a jiní pedkové.

/P1b/ 210

Máš rad ji tomu býti,
mnohém víc se snažiti.
Aby ty zlého otce syn,
za dobrého byl rad i jmín,
než maje otce dobrého,
sloul, aneb byl zlý syn jeho.
Neb ve všelikém chválení,
i také ve zlém hanění.
To co jest vlastního komu,
má to býti dano tomu.
A spravedliv váženo,
a na n ho obráceno.
Jestli že pak n t í jiná,
na n kom jest cizý vinna.
Nem že tím stíhán býti
a nemá mu to škoditi.
Také chvála nep ipadá,
spravedliv se nevzkládá,
na n t í jinou osobu,
jestli jsou co v kterou dobu,
jiní ctného u inili,
a pedkové zasloužili.
Jestli sám nic také nyní,
chvály hodného ne iní.
A protož, na tom dátum jest,
pon vadž hanba také est.

/P2a/ 211

O němž tuto v tvém zmínku,
ta záleží na u tebe.
Vlastním, jednoho každého,
zlého anebo dobrého.
Tedy nic ti k hanbě není,
mám j v tom toho potěšení
Jsi-li tak postranním synem,
že ty nejsi tím nic vinen.
Neb Bohové, ani lidé,
ale horší, než zrádci Židé.
Nebudou tě zlehčovati,
z toho vinití, trestati.
Věm jest tvé v domě nebylo,
bez tebe se přisobilo.
Takové to drobné dílo,
kdo ví an snad potmě bylo.
Žes ty nemohl nic vidět ti,
co se to dělá v domě ti,
a se tomu dobře vědí,
když se zabýval v mateřině,
tvůj otec pro tebe věděl ži,
jakž mají obyčejní muži.
Někdy i v šatech se drátí,
s matkou o tětího hrátí.
Žes odtud daleko nebyl
neb jsi se pak brzy zjevil.

/P2b/ 212

Však hned nic nebyls vinen tím,
nebo jsi ty nekázal jim.
Než k kterému kolidinu,
přistoupíš v kterou hodinu.
Z toho nelze se vyníti,

musíš po et u initi.
Jestli otec matka z mládu,
splodili t proti ádu.
Oni za to odbejvati,
musejí odpovídati.
Ty v tom nevinný z stáváš,
pokuty se neobáváš.
By to soudili bohové,
aby takoví synové
M li u astníci býti.
rodi v svých toho sjíti.
Nebyl by snad mnohý vd en,
a žádný sebou bezpe en.
Nebo toho neví žádný,
jestli ádný, i ne ádný.
Jaké jest jeho splození,
na tento sv t vykro ení.
Matka každá nejlep to ví,
ale každému nepoví.
Dosti o mnohých ítáme,
i do dnes n které známe.

/P3a/ 213

Jak z vyšších tak také z nižších,
nám našich Kav ích hor bližších.

Že se velmi honosili,
dobrým l žem se chlubili.
A proto jsouc tak nadutí,
byli pankharté mrzutí.

Obzvláštñ Romulus onen,
I také Atrydes po n m.
Perses a Yugurta králi,
ti všickni toho neznali
Aby jejich milé matky,

hryzly rády jabka sladký.
Totiž aby se podnesly,
když s jinými v známost vešly.
Alexandra Velikého,
tež také ho matka jeho.
Pod manželskou tou zást rou,
zplodila, nedobrou m rou.
Císa Augustus šlechetný,
nejsou ty e i klevetný.
M l jiného otce myln
a když se na to ptal piln .
Doptal se v skutku že taký,
splodil ho peka n jaký.
Však se pro to nic nehn val,
ale ještě neprodléval.

/P3b/ 214

Toho velmi darovati,
a sob ho šanovati.
Kdo mu pravdu zjevil o tom,
takto promluvil ekl potom,
jakým prej způsobem koli,
neprotívím se nikoli.
Na tento sv t jsem vyveden,
k tomuto sv tlu p iveden.
Nech o tom bohové soudí,
jsem tím jist že nepobloudí.
Ctnost vše m že opraviti,
ano m že u initi.
Z nejhoršího nejlepšího,
také asu nyn jšího,
neb ctnost nemá na to z ení,
kdo jakého narození.
Než toliko jak kdo živ jest,

z toho mu jde pochvala est.
Z tvého pak zplození jiní,
po et vydají u iní.
Ale ty z života svého,
a z zachování mravného.
P ed Bohem t neobtíží.
narození neponíží.
Ani také nepovejší,
nižádná poctivost zdejší.

/P4a/ 215

Sami toliko skutkové,
dob í, aneb zlí inové.
Tebe p ed Bohem oslaví,
anebo zase zohaví.
Jak jsi pak koli narozen,
na sv t zle, neb dob e splozen.
Budeš-li jedné míti ctnost,
dob es narozen, š astn s zrost.
*Protož horspo ádi sprostný,
jsi-li jen toliko ctnostný.
By pak byl z levého boku,
a byl lidem t žký k oku.
Nebe toho v ho e sob ,
neb to nic neškodí tob .
Nebo co se koli stalo,
to se bez tvé v le dalo.
Rodi ové tvoji za tu,
takú v c vezmou odplatu.
Jsouce p í ina té škody,
že pili kradené vody.
Ty jen hle dob e živ býti,
aby mohl dob e um íti.
To s tebou p ed Bohem stane,*

*tvá ctnost t všudy zastane.
Že vejstr ky všelijaké,
a lidské pomluvy také.*

/P4b/ 216

*Zhola tob neuškodí,
ze všeho t vysvobodí
Vzáctný i s tím se vším budeš,
toho škraloupu pozbudeš.
Zast eš cizý vinnu ctností,
pro ctnost budeš v poctivosti.*

O odkládání času k dobrému

Mnoho se lidí podvodí,
což jim i nemálo škodí.
Že na smrt zdaleka hledí,
jak brzy zemrou nev dí.
Tém jsme všickni takoví,
jako se nám te napoví.
Že vždy daleko hledíme,
na skon ení nemyslíme.
Protož sob tím folkujem,
den ode dne odtahujem.
Svého života napravit,
a všeho se zlého zbavit.
Nedbajíc co v rukou máme,
nejistého se chápáme.
Jestí to zvyklost bláznivá,
a nám všem velmi škodlivá.

/P5a/ 217

*Žádat času potomního,
zanedbati nyn jšího.
Pro ež se nám to p íhází,*

že nám vždy asu uchází,
Co jiného jest mysliti,
že chceš zítra dobrým býti.
Když dnes jsi zlý, ve zlém kvasu,
tímhle pronášíš, že asu.
Nejistému se raduješ,
jistý máš, potracuješ.
Mohl by i v tom býti snesen,
jsa mnohými hříchy zdušen.
Do kaje dne zejt ejšího
aby se chopil lepšího.
Hledl to před sebe vzíti,
jaký jsi se chystal býti.
Ale že jiná to bývá
odtah dlouhé roky mívá.
Nunquam hodie semper cras,
vždy toliko zejt ejší čas.
Když zejt ek mine, opřít zas,
odloží se, a tak ten hlas.
Cras, cras, cras, vždycky se mele,
že žádný nesmí říci smle.
Již jsem já hle dnes takový,
co jsem v era přikl slovy.

/P5b/ 218

eho jsem se jal chystati,
již jsem ten, a v tom chci státi.
Ale ach nastojte novo,
daleko od nás to slovo.
Než přítomné nám vždy budu,
tak říkáme beze studu.
Ješto na moudrého sluší,
kdo chce spasiti svou duši.
Aby hned dnes dobře živ byl,

všech svých nešlechtností zbyl.

Do zejt ka neodkládaje,
a na neo ekávaje.
V takovém pak odkádaní,
podle moudrých lidí zdání.
Jsou starci nejblazniv jší,
také nejnebezpe n jší.
Mladí ještě , jakž takž mohou,
majíc sílu, erstvost mnohou.
V kem svým toho ekati,
chce-li jich smrt tak nechati.
Než sta í hned z p irození,
mají asu ukřácení.
Pro ež tedy odkládají,
ješt dnes nepo ínají.
Co m li dávno po íti,
dob í býti, zlého zbyti.

/P6a/ 219

I berou sob p iro í
a smrt je tudíž podsko í.
O milí starci šediví,
nemoud í, také blázniví.
Což vy jedinou myslíte,
že na sv j dluh nepomníte.
Již hle se vám dlouho hová
a vy jste p edce takoví.
Jak v mladosti, tak v starosti,
nebo jste p ivykli zlosti.
Zt žka dob í moct budete,
le to po kej odvržete.
Toto vás mejlí domn ní,
že žádný tak starý není,
by dneška nemohl p ebyti,

do zejť ka jeřt ťiv bŷti.
I v teť tomu takŷ pak,
ťe ťadnŷ nenŷ mladŷ tak,
by nemohl zejtra um ŷti,
do zem pochován bŷti.
Protoť povaha kaťdŷho,
m ťe ctnostnŷho moudhŷho,
Aby sob dneřek spravil,
v n m se vřeho zlŷho zbavil.
Zejt ka aby se nelekal,
ani ho takŷ ne ekal.

/P6b/ 220

Kdo toho řadu chybuje,
ten to jiť řidŷ spravuje.
Co v cizŷch rukou jeřt, co pak,
v jeho jeřt, toho nechá tak.
Lehce to mrhá opouřtŷ,
tudy se zmatku, dopouřtŷ,
Tedy ctnostnŷ ťivu bŷti,
asu svŷho nema ŷti.
Jeřt veliká opatrnost
a p inářŷ nesmrtedlnost.
Ťe i po smrtŷ lov k ten,
jak p ed smrtŷ bude vťdy ct n.
*Protoť i ty nech odkladu,
oblub sob tuto radu.
Za ni hned dnes ctn ťiv bŷti,
necht j se tŷm nic dále dlŷti.
Den ode dne odkladatai,
aby nemusil pykati.
Ťes sv j as daremn zma il,
kterŷmť t Pán B h obda il.
Nebo nenŷ nic draťřŷho,*

na sv t nad as lepšího
Š astný opravdov sluje,
kdo as asem vykupuje.
Bude sob d kovati
v n toho užívati.

/P7a/ 221

O postoupení vláda ství syn m

Jestli že máš jaké syny,
aby pak byl ten jediný.
Nedej mu statkem vládnouti,
tob v tvé právo sáhnouti.
Jsa živ nic mu nepodávej,
aby mu v ruce nehled l.
Sám v kout la ný nesed l.
šet k jaké se má živnosti,
budeš míti asu dosti.
Bude-li t poslouchati,
potom mu všeho nechati.
Mnohým se trefilo otc m,
že byli podobní k chodc m.
Když jsou syn m všecko dali,
sami k starosti žebrali.
Ty nev hnedky každému,
ani také synu svému.
By se p kn okazoval,
a vším všudy zakazoval.
Mladost se brzy prom ní,
a zvlášt když se syn ožení.

/P7b/ 222

By pak on cht l, žena svede,
ml ty v kout starý d de.
Jídej a píjej pomalu,

však t máme pomoc malú.
Ty by zas rád k svému sáhl,
vláda ství svého dosáhl.
Ani již to pozd bude,
musíš p edce mezi chudé.
K kostelu neb do spitálu
a by se almužna dála.
Protož rad e hrej jistého,
vládni, užívej sám svého.
Až do smrti, dokudž m žeš,
tak sob nejspíš spom žeš.

O št stí, práci, a bd ní

Díš snad k tomuto ke všemu,
odep es nau ení mému.
ka: nebudu-li mít št stí,
abych mohl svou živnost vésti.
Co mi má práce pom že,
an snad bude ještě h e.
Odpovídám na to krátce,
kte í nenávidí práce.

/P8a/ 223

Blázni se tím vymlouvají,
nebo nerádi d lají.
Když pak nikdež nic nemají,
hned na št stí na íkají.
A se jim d lati nechce,
však v tom št stí viní p edce.
Zvlášt nekte í emeslníci,
kte í jsou slabí d lníci.
Ale tuzí korbelá i,
tak tomu hrá i, kostká i.
Kte í v kr mách vždy sedají,

nerádi v tuhém vrtají.
Ti nejvíce št stí viní,
tuhé ná ky na n iní.
I také na léta drahá,
že je nouze všudy zmáhá.
Na Turka platy veliké,
i jiné dan všeliké.
Že se zhusta ukládají
a asté sbírky bývají.
Až nemohou posta iti,
svým emeslem právi býti.
K tomu že lidé bohatí,
jaks proti nim jsou rohatí.
Zatvrdili se velice,
v ni emž jich nelitujíce.

/P8b/ 224

Žádný ni ímž nežalozí,
by prosil pro jméno Boží
Ani pak vlastní p átelí,
že jich v té nouzi neželí.
Když je tak svírá nešt stí
a nic se jim nechce vésti.
Že musejí bídní býti,
a na koráb p edce jíti.
Takovou hle v tuto dobu,
vedou již mnozí žalobu.
A našť stí na íkají,
divn klnou, také lají.
Než na to pamatují.
a na sebe nežalují.
Že pilníkem ned lali,
a co m li to prohráli,
Aneb že vždy žerou pijí,

dokud který peníz jí.
Až vždy bude mšec prázny,
tak potom skrotí ty blázny.
A protož co se diviti,
že se dost tžce živiti.
Ti a takoví musejí,
když sami tomu nechtjí.
Snadno je neštstí zmž,
že ím dál vždy bude h e.

/Q1a/ 225

Stává se pak n kdy i to,
až mnohého bude líto.
Jak jsi nap ed mohl znáti
že mu neche št stí státi.
Nech mu nijakž sloužiti
nem že nouze pozbyti.
Vždycky se mu opak zvrací,
jako kolo se obrací.
Št stí jest vášn takové,
rovn jako po asové.
Vždycky se m ní, jednákas,
a jednákop t mra no zas.
Tak také jednákas jest št stí,
op t brzy zas nešt stí.
Ale kdo v rn pracuje,
ídko na št stí žaluje.
Nebrzy tato v c dvojí,
pilnost s nešt stím se spojí.
Než spíše od nepilnosti,
nešt stí hned po ne ruosti.
Mnozí ucházejíc práci
cht jí hned pe ení vrabci,
aby jim v usta létali,

a hotového ekali.
Volají o pomoc k Bohu
v tom jich haniti nemohu.

/Q1b/ 226

Než že též sami v svém domu,
nepií ní práce k tomu.
Aby živnosti hledí,
ne vždy spali, n kdy bdí.
Svým obchodem se živili,
tudy svůj statek množili.
Neb Pan B h a se zavázal,
že chce dát, pomoc zakázal.
Však pracovati píkázal,
na mravence nám ukázal.
Jak on v lét shromáží uje
sobě pokrm připravuje.
ím se má v zimě živiti,
tak má každý uiniti.
Neb Pán B h chce pomoc dáti,
tím kdož se ho budou báti.
K tomu v rnu pracovati,
své dobré opatrovati
A lidé stvoření k práci,
tak jako k létání ptáci.
Protož ty hle pracovati,
bdíti, a Boha žádati,
A by ráil požehnati,
ve všem šťastný prospěch dáti.
K tomu z hojna nevydávej,
zisku n tco přichovávej.

/Q2a/ 227

Neb groš jenž jest ctně schovaný,

lepší jest než vyd laný.
Jestli budeš tak initi,
budeš se snadno živiti.
K tomu vždycky dobe míti,
tím jsem cht l tebe spraviti.

O vdovci

Trefí-li se vdovcem býti,
smutek ho e, žalost míti.
Po své choti nejmilejší,
a manželce nejv rn jší.
V z že jest to p et žký k iž,
umrtven jsi napoli již.
Zvlášť jsou-li malé d ti,
bude líto pohled ti.
Na n na jejich sirobu,
když matku vložíš do hrobu.
Žádný z p átel ze všech lidí,
tak jich dobe neuklidí.
Jako jejich matka milá,
kdyby živa zdráva byla.
Než mnohý na to málo dbá,
Zvlášť jestli sešlou ženu má.

/Q2b/ 228

Malých dítek nešanuje,
své manželky nelituje.
Vloží jí tak rád na máry,
jako do truhly tolary.
Rad í by ten ctný panoše,
stratil hotové t i groše.
Nežli tu milou manželku,
tak má pro ní žalost velkú.
A nic nedím k tomu více,

by m la zlaté st evíce
Nebude se i ní dráti,
než panu Bohu ji p ati.
Zaklopí kloboukem o i,
na mladou nimi zato í.
Pomyslí abych tuto m l,
za š astného bych slouti cht l.
Potom se trefí jiná e,
by se byl neženil rad e.
Nepujde mu v jeho notu,
uvede na bídu psotu.
Bude zle hospoda iti,
až hanba i h ích mluvíti.
Tu on teprv porozumí,
co ta mladá žena umí.
A že nekaždému sv d í,
že m l s první bydlo lepší.

/Q3a/ 229

Protož nekvap hned k žen ní,
neb asto mejlí domn ní.
Le slušná pot eba káže,
aby se opat il snáze
A když nem ž jiná býti,
a ty se chceš opat iti.
Zármutek v radost zm niti,
zase znovy oženiti.
Tuto radu dávám tob
hle pojítí roven sob .
Neže se nikdá pro krásu,
kteráž trvá jen do asu.
Tež ani také pro statek,
nebo není nežli zmatek.
Ani pro žádnou mamonu

p í inu tuto neb onu.
Jakž iní mládenci mnozí,
pak honí bycha nebozí.
Ješto z nich bude nejeden,
hladek, erstev, jako jelen
Uváže se v nedv dící,
pojme tu mrzkou vopici.
Starou babu pro peníze,
nebude s ní v lásce ví e.
Když jen ona má d m v m st ,
k tomu as dukát dv st .

/Q3b/ 230

Anebo dv r na p edm stí,
praví že m ž živnost vésti.
Že budou pivo va iti,
dob e s ní hospoda iti.
Potom mu babka p echmelí,
jak jsme p i mnohých vid li.
Že ho v každém kout mrzí,
p ál by babce smrti brzy.
Tu na její život tráví,
ona ho spíše udáví.
Vy ítá vždy její vadu,
cht je již rád míti mladú.
ka: Babka má se nešet í,
jest nezdravého pov t í.
Ve dne v noci kozlem smrdí,
jednak kašle, jednák prdí.
Kudy chodí utrušuje,
a mou mladost tím sužuje.
O tom píší více jiní
já s tím mohu ml et nyní.
Snad bych rozhn val n koho

ekl by že tlachám mnoho.
Než toho však povím sm le,
neb se to vždy v bec mele.
Že nejspíše naši žáci,
jak zv dí o babce jací.

/Q4a/ 231

An má asi sto zahon ,
A k tomu ještě mamonu.
Jsouc mladí do ní se dají,
nebo nerádi d lají.
Ješto bývá lepší sm na,
starý m ž, a mladá žena.
Než mladý m ž, stará baba,
na níž i ta k že slabá.
Tvá svrskalá a mrzutá,
hlava šedivá, osutá.
V hrdle žádných zub není,
a všecka se vždycky m ní.
Bývá nev ící k tomu,
že nesní m ž bez ní z domu.
Co s nedv dem s ní se vodí,
ješto sotva nohy zvodí.
*Protož bych radil každému,
mládenci, i vdovci ctnému.
Aby když se má ženiti,
svou rove hled l pojíti.
Varoval se apatéky,
v které nejsou zdravé léky.
Totižto aby nep ebral,
anebo zase nedobral.
Neb k žádnému zdraví není,
když se tak na opak žení.*

/Q4b/ 232

*Mladý starou, starej mladou,
zvlášť která zapáchá vadou,
že jest nádherná, frejovná,
ba nebude tu sp ež rovná.
Hle by se toho varoval,
touto se radou spravoval
V nepodobné se nedával,
jiným toho zanechával.
Neb kde nebude rovnosti,
nebude také svornosti.
Kdo je toho skusil sice,
poví o tom n tco více.
A ty za vejstrahu ber to,
experto crede ruperto.*

O sešlosti v ku

Pakli již sejdeš starostí,
a minou léta mladosti,
že již ne ekáš jiného,
než jíti z sv ta bídného.
Tuto radu tob dávám,
platnou jí byti poznávám.
Aby se spíš Bohu svému,
poru il než synu tvému.

/Q5a/ 233

Neb syn na t nevzpomene,
ale Buoh nezapomene.
A v tvé poslední hodin ,
tvou duši k sob p ivine.
Syn pak a jiní p átelé,
rad i by t p i kostele.
Vid li nežli tu státi,

aby mohli statek bráti.

O odkazu a kšaftu

Když budeš odkaz initi,
kaž eládce zaplatiti.
Prv než kn zi od poh ebu,
znej toho býti pot ebu.
Snad by jim pak nic nedali,
po tvé smrti ven vyhnali.
A ty by m l na íkaní,
páte e za t íkaní.
Až by hrozno, t žko bylo,
a snad tvé duši škodilo.
U i záhy po ízení,
dokud ti ještě nic není.
Prve než t nemoc svírá,
kn z pro tebe dvě e otvírá.

/Q5b/ 234

Neb n kdo v t žké nemoci,
nemaje již žádné moci.
Rozumu, ani pam ti,
teprv chce všeco zv d ti.
A tak co se mu okáže,
a skoro co nemoc káže.
Tak bude tu kšaftovati,
a v mnohém již chybovati.
Dá tu p í inu k nevoli,
až mnohého srdce zbolí.
Z toho mnohé spletenice,
povstanou soudy r znice.
M l by to, mohl bych v íti,
na onom sv t cítiti.
Protož dokud jsi svoboden,

*by nebyl žádnému škoden.
Pamatuj kšaft tv j initi,
tudy nevole odniti.
A tak dosti v této dob ,
pov díno bu o tob .*

O duši

Kdo miluje tvou osobu,
než t položí do hrobu.

/Q6a/ 235

Neporou ej mu duše tvé
jestli sám nenávidí své.
Neb jak muož tvou milovati,
o ní se v rn starati.
Když své vlastní nenávidí,
zlého se inít nestydí.
Než tomu poru duši tvou,
kdo vždy v rn miluje svou.
Pána Boha se vždy bojí,
v p ikazáních jeho stojí.
A jest milý Pánu Bohu,
poru mu duši nebohú.
By se tu š astn pomodlil,
a by ji milý B h prodlil.
S bídným t lem nerozvázal,
až by všechny h íchy smazal.
Odpust je z své milosti,
p ijal duši do radosti.

O synech osi alých

Slyš o synech poz stalých,
a po tob osy alých.
Když tebe k hrobu provodí,

každý jako pán vejvodí.

/Q6b/ 236

O statek se chtějí dít

každý po tobě dít.

Jestli že jsou urození,

nebudou mítí snešení.

Protož v rnu pravdu máte,

bývá lépe astokráte.

Když se porznu rozejdou,

a k jednomu stolu nejdou.

Nežli by tu spolu byli,

adictví rozptýlili.

Nebasto jejich dlení,

pináší tžké placení.

Jestli pak jsou emeslníci,

anebnjací dlníci.

Již oni co sami chtějí.

to všecko iní smíjí.

Na žádného nic nedbají,

vli a svobodu mají.

Když se žádného nebojí,

mní že jsou páni svoji.

Pakli že jsou obchodníci

kupci, jiní handlovníci.

Jest jim mnohém bezpečí,

i také užiteční.

/Q7a/ 237

Aby se rozlosovali,

nežli spolu handlovali.

A to proto, kdyby jeden,

k jaké škodě byl piveden.

Jiným toho nepíítal,

s penzích nevypíítal.

Ale rad e nech každý sám,
má sv j vlastní obchod a krám.

A tak jelsti co prod lá,
anebo zase vyd lá,
Bude toho užívati,
a jiným nep i ítati.

O vdov a bab staré

Matka když potom ovdoví,
snad zas manželství obnoví.
Ale to bláznovský iní,
toho jí nechválí jiní.
Lépe by jí jist bylo,
ode všech dobrých schválilo.
Aby nechajíc vdávaní,
inila rad e pokání.
K starosti se polepšila,
co jest z mladosti h ešila.

/Q7b/ 238

A zvlášť jestli již sešlá,
hanba by zas do lože šla.
Pakli nem Ź jiná býti,
ale sob starce vzíti.
Tak aby byla vždy doba,
byli sob rovní oba.
Nebo vezme-li mladého,
a sob nepodobného.
Nech jest tím baba hned jistá,
a mu všecky groše chystá.
Zdaž se on o babu dere,
než statek její jen bere.
Kteréhož jestli mu nedá,
bude babce, ho e b da.

Nakrmí jí hlušicemi,
až ohlechne i on mí.
Zvolá babka na Stejskala,
i na souseďa Smejkala.
Takové tu budou hody,
babou hodí ven přes schody.
Ana nechodí, než lítá,
Více bita, nežli sytá.
Bude ho ký kalich píti,
slzy na malvazí míti.
On pak zapomena duše,
Babku, otluká, ohluše.

/Q8a/ 239

Pobera peníze groše
přijde mezi ctné panoše.
Bude píti, bude hráti,
grošum o i protírati.
Ostudí sob babici,
vezme v oumysl mladici.
Káže jí stlát do komory,
to vše babce své navzdory.
Babka z toho těžce vzdychá,
teprva tu honí bycha.
Rada by se odevdala,
natoč chudým pro Boh dala.
A ona ničímž nevládne,
z toho hočem všecka chadne.
Oslepne, také ohlechne,
naposledy potom zdechne.
[Tohle již máš milá bábo,
zdálo se ti bicho slábo.]
Chtělas po prvnějším muži,
napraviti sob k ži.

A by šláchetin p iblylo,
ono t velmi chybylo.
Hned všecko se jiná zvedlo,
a na vopak št stí sedlo.
Tak že skrze tvú svatbu novú,
jdeš na lavku fará ovu.

/Q8b/ 240

Napomenutí vdovám

Protož milá stará babko,
i ty také dítek matko.
Každá se hle tímto kátí,
nechvátej se hned zas vdátí.
Neb nevíš jak se ti zda í,
po prvn jším hospodá i.
Užij a pom j svobody,
pujdeš kdy jen chceš na hody.
Lehneš, vstaneš kdy jen rá íš.
jsouc svobodná jak chceš krá íš.
Ale m ži nevhodnému,
k vuli nepokro íš jemu.
Když se n kdy z pití vrací,
v dom všecko sp t obrací.
A svad se u korbele,
potom doma sob smele.
Za ne sob z pychu svádu,
vžene t n kam na h ádu.
Když to u iní astokrát,
pykneš vdávaní nastokrát.
Budeš ho ekati dom .
jako palice, neb hromu.

/R1a/ 241

Neb se to z ídka trefuje

le tu kde Pán B h spravuje.

Aby víc šaty schozené,

než nové, byli vážené.

A se pak vymlouvá mnohá,

bez muže dobe bejt moha.

Že ji není než o toto,

kouc: musím se vdáti proto.

Nemá kdo opatrovati,

k hospoda ství p ihlídati.

Co pot ebí spravovati,

povinnost vykonávati.

O tom pak ne íká, ml í,

že má jedno st evo vl í.

Kteréžto chtíc nasytiti,

chce bez kostí maso míti.

Teplých šišek okusiti,

o muže se pokusiti.

A na lov ješt jezdití,

a novou nev stou býti.

Ješto než dv lét minou,

a jí ty šišky vostydnou.

Protož má milá vdovi ko,

zvlášt ty stará babi ko.

Vem sob p íklad z hrdli ky,

z té p emilovstné sami ky.

/R1b/ 242

Kteráž když same ka stratí,

již do smrti bude lkáti.

Na suchém d ev sedati,

samotná vždycky létati.

Tak ty kdyby rozum m la,

svého milého manžela.

V rn práv by želela,

*do smrti na n j pomn la.
Aby kdo víc tvého t la,
dotýkal se, by necht la.
Nekla té výmluvy sob .
že nemáš kdo v tvé sirob .
S dítkami by t ochránil,
p ed nep átely obránil.
Opat il t v tvé sirob ,
také zastal v každé dob .
V z že se Pán B h zavázal,
v slovu svém svatém zakázal.
Budeš-li se jeho báti,
poctiv v svém stavu státi.
Že t nikdy neopustí,
utisknouti nedopustí.
Neb jest Otec dítek malých,
Ochránce vdov osi alých.
Chce sám za t vždycky státi,
potom v nou radost dáti.*

Záv rek

Tato knížka dosti skrovná,
a jest hle jiným nerovná.
V smyslu také v rymování,
bez mnohého mudrování.
Avšak mám za to každému,
zvlášt hospodá i mladému.
Že bude p íjemná vd ná,
platná také užite ná.
Ano to Nau ení krátké,
že bude íst velmi sladké.
Neb mezi obecné v ci,
kterěž k hospodá ství sv d í.
P iložil jsem tež podstatn ,

k navedení mrav v platn .
O kterýchž mudrci psali,
na sob jich p íklad dali.
A to vše k žádosti mému,
zvlášt p íteli milému.
Kterém žto jest p ípsaná
a znovu v bec vydaná.
I také porozší ená
lepším po ádkem tišt ná.

/R2b/ 244

Z lásky k p átelské památce,
rodin , také eládce.
By bylo to mnemosinon,
jak ho sob vážil Šimon.
A zvlášt tomuto ctnému,
jeho manželství novému.
K poctivosti k pot šení,
všem p átel m k zalíbení.
Také jeho hospodyní,
kterouž sob zvolil nyní.
Bu za závdavek manželství,
sp ízn ní, ctného p átelství.
A Pan B h dej býti stálé,
to manželství na té skále.
Aby v lásce p ebývali,
spolu se ve cti starali.
*A protož p íjde-li komu,
tato knížka, zvlášt tomu.*
*Do rukou, kdož rád rymuje,
a to sob oblibuje.*
*Což mu k hospodá ství sv d í,
žádám nech má pilnost v tší.*
O to což tu stojí psáno,

*a z jiných mudrc v bráno.
O ctnosti a šlechetnosti,
Moudrosti, opatrnosti.*

/R3a/ 245

*A tak dále jiných ctnostech,
i škodných náruživostech.
Aby ctností následoval.
a zlostí se vždy varoval.
A v pravd toto Nau ení,
jest prosp šn p edložení.
Rada dobrá, chvalitebná,
každému v ku pot ebná.
ehož nepykne mám za to
emuž u í knížka tato.
Kdož sob v ní ísti bude
rady, rozumu nabude.
Nasleduje dobrých ctností,
když se škodných vášní zhostí.
Bude moci prospívati,
a um ti spravovati.
D m sv j, manželk,u i dítky,
eládku, jiné užítky.
I také své hospodá ství,
a všelijaké vláda ství.
Nad to i sebe samého,
i též vejš n tco jiného.
Vlast svou milou, nebo obec,
jsa všem jako dítkám otec.
Zvelebí své jméno sob
by pak t lo shnilo v hrob .*

/R3b/246

Budou na n j spomínati

*jeho ctnost vychvalovati.
Toho kdož žádáš dojíti,
hlediž sob oblíbíti.
Toto krati ké Nau ení,
kup knížku, však drahá není.
Zvíš pak dále, co v ní psáno,
nepykneš co za ní dáno.
Zlíbí-li se rymování,
bude brzy po kázání.
Neb p íliš obšírná není,
aby netesklil p i tení,
A s tím konec e i iním.
tím knížku zav íti míním.
V ím že p átelé moji,
nad tím málem se spokojí.
A ode mne vd n p íjmou,
tuto mou práci up ímou.
Pán B h ra každému dáti,
v povolání ádn státi.*

AMEN

Konec této knížky

/R4a/ 247

Píse v které se na to všecka summa této knížky obsahuje, a zavírá, a jest v ní
nauení každému mladému hospodá i potebné.

Jako:

Ach Herre Gott, mich treibt die not.

Aneb jinou obecnou.

/R4b/

Nejprv Pána Boha vzyvej,
všech darů v s bázní užívej,
a nebývej marnotrátce,
buď pilen své v m práci.

Zanech náklad zbytečných,
a lidí neužitečných,
nefedej, neb jest s tvou škodou,
kaj se v tom cizí příhodou.

S eladkou přikn srovnávej,
a mírnou stravu jí dávej,
m jji k tomu a pracuje,
v m své mzdy zasluhuje.

Varuj se přitom obžerství,
i nesyťého lakomství,
také k své škodě záhub,
nedávej vždy v lehub.

Jsi-li postaven v chudobě,
s tou mnoho nestejskej sobě,
neb kdo v chudobě přebývá,
bezpečněn v každý čas bývá.

Pakli máš od Boha statek,

a obilí ka dostatek,
hle se s chudými zd liti,
nedej jim hladem zam íti.

P ijdeš-li kdy do ou adu,
dávám tuto v rnou radu,

/R5a/

obecní dobré v rn e ,
Spravedlnost milovati hle .

Nad žádným se nevymstívej,
ukrutenství se vyst íhej,
ne i k ivdy nižádnému,
chovej se mírn k každému.

Dar nebe nep ijímej,
nýbrž v své mysli rozjímej,
že spravedlnost porušují.
také o i zaslepují.

Hle následovat Moudrost,
obvykej všeliké ctnosti,
neb jestli že ctnostný budeš,
hojn Moudrosti nabudeš.

Ctnost tebe ošlechtí jist ,
budeš-li na každém míst ,
na ctnost vždy míti tvé z ení,
ozdobíš své urození.

Dustojenství vzactn jšího,
nežádej stavu vyššího,
ale p esta na své št stí,

bude se vše š astn vésti.

St ídmost hle vždy milovati,
všeho mírn užívati,
bu jídla anebo pití,
tak budeš moct vždy zdrav býti.

/R5b/

S sousedy živ bu pokojn ,
neve války co na vojn ,
dej se jim n kdy užiti,
chceš-li pomluvy ujíti.

P átely tvé um j znáti,
pochlebník m necht j p áti,
nebo mnohý pod fortelem,
nejsa d lá se p ítelem.

Nep átel se vyst íhej,
na svou chytrost nespólíhej,
neb oni myslí dnem, nocí,
jak by t mohli p emoci.

Vrchnost sv tskou hle vždy ctíti,
pon vadž to B h chce míti,
cti duchovní, i škol správce,
všem ud luj cti na krátce.

Nepochloubej se svobodou,
jsa pod pádem, zlou p íhodou,
neb se to m že trefiti,
jsa stár, že musíš sloužiti.

Dobré sv domí zachovej,

a buď v tom soukromí takovej,
jaký se před lidmi vidíš,
před nimiž se hřešit stydíš.

Neplejtvej nikdá svou řečí,
a nemluv oplzlých věcí,

/R6a/

nybrž měj tuto povahu,
co mluvíš, bež vše na váhu.

Pochlebníkum nechtěj pátí,
žádného jim místa dáti,
a sám také nepochlebuj,
pochlebenství neoblubuj.

Nevnaď do domu frejčí,
žertovných lidí, kunštý,
aby oni tvého stolu,
neměli pak s tebou spolu.

Kníhy rád spíšuj potěbné,
pro naučení chvalitebné,
tím jména ctného nabudeš,
po smrti živ vždycky budeš.

Radíš-li pak něčto komu,
pověz pravdu směle tomu,
avšak mu dávej na volí,
ať on co chce z toho volí.

Měj vždy pozor na dvořáky,
na páně písaře žáky,
ať nejsi-li s ženou v víře,

nejedí z tvého talí e.

Jestliže se žena zvrhla,
ráda by konvi ky drhla,
hle jí rozumn trestati,
snad m že toho p estati.

/R6b/

Dobrou pak ctnou manželku tvou,
mil j v rn , jak duši svou,
bu to št stí, neb nešt stí,
hle te spolu všecko nésti.

Dítky své ve vždy k dobrému,
dej k u ení pobožnému,
z mládí a ctnostem zvykají,
Pána Boha svého znají.

Syna máš-li, do školy dej,
o n j starost, a pé i m j,
by se dobrým lidem hodil,
a své v le neprovodil.

Nad dcerou ve vždy pilnou stráž,
doma ji pobejvati kaž,
aby nep išla k n t emu,
dej jí m ži u enému.

Manželce víru zachovej,
v rn , poctiv se chovej,
neb co jí koli nesluší,
i tob slušet nemusí.

Stavení z pychu nestav j,

ale pomalu oprav j,
neb jestli živnosti není,
bývá daremní stavení.

A d dictví neprodávej,
v trh se s mocn jším nedávej,

/R7a/

neby by snad utískl tebe,
odbyl t lehce od sebe.

Lichvy se hle varovati,
by m l díl statku prodati,
nebo ta lichva ouro ní,
horší než ten zlod j no ní.

Var j se všelikých spolků,
miluj rad í svou tobolku,
nežli by jiným nahán l,
snad se i p ed mnohým klan l.

A do dluh se nedávej,
t žký k íž býti poznávej,
kdo je koli dlužen mnoho,
lopoty vždy jsou na toho.

Vína užívej v skrovnosti,
by ho pak m l doma dosti,
neb jestli se ním obtížíš,
t lu, i duši ublížíš.

V nedostatku zdraví tvého,
zvol léka e zkušeného,
jenž by tob v tvé nemoci,

mohl platnou radou pomoci.

Ps v kte íž tu darmo jedí,
neužite n havredí,
nic nechovej v dom toho,
neb pomalu ujde mnoho.

/R7b/

V šatstvu mírnosti užívej,
rouchem se slušným odívej,
aby byl podobný k echu,
nem l od lidí posm chu.

Dobrou povest vždycky mil j,
zachovati jí usil j,
a po tob tvoji d ti,
s pokojem mohou sed ti.

Služebníka nectnostného,
pyšného a nadutého,
z domu svého vybu ho hned,
dobrého pak chrániti hle .

D vky se var j šperkovné,
nestydaté a frejovné,
aby ušel h íchu zlého
nepoškrnil lože svého.

eládku tresci rozšafn ,
nic ne i , šílen , kvapn ,
a z hn vu trestátní není,
odpust n kdy provin ní.

Hn vu se p emoci nedej,

ale t ch p í in vždy hledej,
kudy by ho mohl ujíti,
podobný blázn m nebyti.

Chceš-li od služebník v svých,
milován vždy býti od nich,

/R8a/

musíš je též milovati,
lásku k nim prokazovati.

A žádáš-li šanování,
hned ode všech milování,
ukazujž ke všem milost sám,
tím je získáš tak za to mám.

Jestližes pak zle narozen,
od nectných rodi splozen,
jen ty sám bu dobe živ sic,
neuškodí tob to nic.

Ten oby ej zachovávej,
den ode dne neodkládej,
co máš dobrého iníti,
než hle to hned dnes za íti.

Dokud jsi živ synu svému,
ani jinému žádnému,
statku tvého nepostupuj,
sám se z svého neoblupuj.

A chceš-li vždy št stí míti,
musíš pracovati, bdíti,
neb Pán B h statek rozmáhá,

pracujícím, vždy pomáhá.

Jestli by pak kdy byl vdovcem,
k tomu mnohých dítek otcem,
a chtěl se zas oženiti,
hle sob rove pojíti.

/R8b/

A když přijdou léta sešlá,
zpomeš na mladá předešlá,
v nichž jsi hněval Boha svého,
žádej, pros za milost jeho.

Ujízdy záhy pro tvé děti,
dokud jsi dobré paměti,
pořízení statku tvého,
hle spokojiti každého.

Potom poru Bohu duši,
tak jakž na křesťana sluší,
a odpust hříchy zlosti,
přijme tebe do radosti.

AMEN.

Naučení kterak se máš při stole chovati

Dobří a ctní lidé když jsou pospolu
šest věcí mají šetřiti při stole.

I.

Svých bližních v zdálených nepomlouvati,

II.

Přítomných také se neposmívati.

III.

Veškeré marných oplzlých netlachati,

IV.

Zákon Pán ísti, jej rozjímati.

V.

Jídlem se p íliš neobt žovati,

VI.

Pánu Bohu vždy z dar v d kovati.

A tím již zavírám tato Nau ení,
všechn m dobrým p átelum k pot šení.
Jestli pak n komu n tco vhod není,
nech sob sám u iní polepšení.

Omluva strann errat

Když se tiskla knížka tato,
p íhodila se zmejení,
n která, avšak mám za to,
že žádný tak hloupý není,
aby toho nenapravil,
sám sob jsa echem pravým,
kdož by se nad tím zastavil,
bu korektorem laskavým.
Neb samy rytmy okáží,
co kde jak máš napraviti,
jestli sloví ko uchází,
i to m žeš dostaviti,
neb také k ícvi ný mnohý,
ne vždycky, jak kdo hlesne,
nýbrž, a má tyry nohy,
avšak na ních asem klesne.

8 Edi ní poznámka

Veršované mravou né dílo Šimona Lomnického z Bud e *Instrukcí aneb Krátké nau ení každému hospodá i mladému* vyšlo tiskem do dnešní doby celkem p tkrát. Poprvé v roce 1586, to se však již nedochovalo, existuje pouze jeho opis z roku 1713 od Jakuba Marleho⁷⁴, ale z p edmluvy samotného autora k druhému vydání víme, že bylo mén obsáhlé a z d vod úspor vytišt no bez veršové struktury, druhé vydání, na které se podílel sám autor, p išlo v rpce 1597. Lomnický své prvotní dílo rozší il a znovu vydal, tentokrát ve veršované podob . Stejný obsah, tedy druhé p epracované vydání textu, mají i výtisky z Olomouce. Za vydáním posledních dvou edic, m žeme íci již novo eských, stáli nejprve Václav Mat j Kramerius v roce 1749 a poté roku 1862 J. Gabriel, vycházejí z Krameriovy práce.⁷⁵

Pro edici jsme vybrali výtisk z roku 1597, vytišt ný Ji ím Nygrýnem v Praze, jde o druhé, rozší ené vydání díla, na n mž se podílel sám autor. Toto je vytišt no na osmerkovém papí e, íta 245 stran samotného textu, íslovaného v pravém/levém horním rohu stránky, jemuž p echází dedikace Vilému z Rožmberka a Stefanu z Denína, p emluva autorova a ást *Knížka mluví ke tená i...*, a samotný text uzavírá píse , jejíž text shrnuje základní nau ení, která by si tená m l tená osvojit, dále n kolik bod , jak se chovat u stolu, rejst ík a záv re ná omluva stran errát, zde jsou stránky pouze paginované v dolním prost edním okraji, poslední dv jmenované ásti jsou bez jakéhokoli stránkového ozna ení.⁷⁶ Celý text je dob e ítelný s jedinou výjimkou za ern ných dvou až ty verš na 4 stránkách (239 – 242); pro eský text je použito písmo fraktura, pro latinské pasáže pak tradi ní antikva. Jedinými ilustracemi v díle jsou dva erby, umíst né na za átku a konci knížky, první zmín ný pat í Steffanovi z Denína, jemuž je kniha dedikována, a druhým pak je erb samotného autora Šimona Lomnického.

8.1 Grafika a pravopis textu

P í transkripci jsme vycházeli p edevším ze *Zásad transkripce eských text z barokní doby* Josefa Vintra, v n kterých p ípadech jsme se však museli odchýlit od stanovených pravidel a p ístupovat individuáln ji. V díle se setkáváme s jazykem, respektive typickým tiska ským usem, konce 16. století, který kombinuje diakritický a sp ežkový pravopis. V jazyce prob hlo již mnoho hláskových i gramatických zm n oproti

⁷⁴ Tento p epis je v majetku Knihovny Národního muzea v Praze.

⁷⁵ Krameriova edice a vydání J. Gabriela jsou hojn dochovány a uloženy v Národní knihovn , Zemském archivu, Knihovn Národního muzea atd.

⁷⁶ Jelikož je íslovaní stránek užito pouze v hlavním t le textu, pro lepší p ehlednost pro citace v textu zavádím pro ne íslované stránky p ed textem ozna ení ímskými íslicemi.

staré češtině, knihtisk již byl rozšířen a používám. Základní úpravy spočívaly především v úpravě grafiky, interpunkce a kvantit.

Nejmenší úpravy jsme prováděli v rámci systému interpunkce. Upravili jsme především dřívejší znaky do současného grafického systému, virgule, v prosaickém i veršovaném textu, i komy (árky), které se objevují výhradně v prosaickém textu, jsme sjednotili na současnou podobu árky. Zachováváme árky před spojky poměru souadícího *a, i, ani, (a)nebo*, a koliv jsou v textu užívány rozkolísaně. Dvojteky zachováváme v případě, že uvozují jménem, nejastjí ve spojení s předchodníkovými tvary slovesa „íci“, v ostatních případech, kdy navazuje vedlejší věta úlova i předemtná, popisujeme na áрку. Koncová znaménka a závorky ponecháváme beze změny.

Hranice slov ástně zachováváme podle originálního textu. Oddlujeme pouze jednoznačné předložky od ídícího jména, pokud nejde o nově vzniklou přílohu nou spěšku, která je již doložena i v jiných dílech 16. století⁷⁷. Oddlujeme dále kondicionálové tvary slovesa „býti“, není-li součástí spojovaného výrazu „kdyby“, „aby“, a také příklonku „li“, u ní navíc dle dnešního usu vkládáme spojovník. Ze spojek sjednocujeme psaní „aneb“, „anebo“, „avšak“, „ani“, „aby“ a „kdyby“ ve všech tvarech. Naproti tomu ponecháváme oddělení „-koli“, „-koliv“, „koliž“, stejně tak spojky „protože“, „takže“.

Na konci 16. století byl pro tiskácké účely vžitý tzv. bratrský pravopis, vycházející z tisku Bible kralické, jenž kombinuje diakritický a spěškový zápis určitých souhlásek.

Fonémy	Malá písmena	Velká písmena
s	s	S
š	s	S
ž	ž z(i) z(ˇ)	Ž Z(i)
/	d(i) / t(i)	D(i) / -----
	rž/rz	Rž/Rz
	/c	Cž/Cz
í	ij j ý/y	-----
ĵ	g y	G Y

⁷⁷ Pro kontrolu dokladů z dané doby využívá především Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny. (<https://madla.ujc.cas.cz>)

v	w	W
u	u v	V
ú	ú (u)	-----
ou	au	Au
i	i y	I Y

Spězky se uplatují p edevším u majuskulí⁷⁸ tupých sykavek a vibranty „“. U konsonant „š“, „“ a „“ jde o spojení odpovídající ostré sykavky nebo vibranty a konsonantu „s/z“⁷⁹. V pípadě „ž“ je postup odlišný, a to spojení s vokálem „i“ (Ziák > Žák, Ziwoť > Život)⁸⁰. U slova *žena* a spojky *že* pak dochází k přenesení diakritického znaménka na následující vokál „e“ (*Zna, Z*). Stejný postup je využíván u palatál „“ a „“ v tradičních slovech *k estian/k estianský, m štian, diabel*, v dalších případech se již používají litery s diakritikou. U minuskulí se spězka tradičně využívá při vyjádření sykavky „š“ pomocí spojení dlouhého „“ a krátkého „s“, a to digrafy „S“, „“, „s“⁸¹, kombinace „ss“ se v textu objevuje pouze ve významu spojení předpony „s-“ s kořenem slovem s následným „-s-“ (*sstoupivše*).

Do současného pravopisu přepisujeme v textu užitá „g“ ve významu „j“, „g“ ponecháváme pouze v přejatých apelativech a příjmeních: *groš, panget, podagra, regent, Diogenes, Yugurta, Augustus, grobián, grammatyka, grunt, šanczgrober, glejch*; „y“ předcházející vokálu *i* jím následované přepisujeme na „j“, samotné „y“ ve funkci spojky souřadící m níme na „i“, všechna „w“ m níme na „v“, následné „v“ pak na „u“, z diftongu „au“ získáme současné „ou“. Digraf „ij“, například samotné „j“,⁸² ve všech případech přepisujeme na „i“. Po ostrých sykavkách a digrafech „S“, „“, „s“⁸³ pak m níme tradičně „y“ na „i“ a „y“ dle současných pravopisných pravidel.

⁷⁸ Majuskule s diakritickým znaménkem se v době humanismu nežívaly z praktického hlediska velikosti.

⁷⁹ Kromě majuskulí se objevují spězky i u minuskulí stejných konsonant.

⁸⁰ Ve spojení s „i“ litera „z“ vyjadřuje vždy tupou sykavku „ž“, ostré sykavky se dle tehdejšího zvyku zapisovaly vždy s „y“.

⁸¹ Digraf „“ nalezneme uprostřed slov, například *w em, Du y, p i la*; spojení liter „s“ a „“ se vyskytuje na začátku a na konci slov, například *mu ys, uwidijs*. Speciálním případem je „s s dvojtečkou“ značící foném „š“ výhradně, pokud následuje další foném „š“, vyjadřující digrafy „“ nebo „s“ (*wy ij/wy ý*).

⁸² Oba způsoby vyjádření vokálu „i“ jsou zcela rovnocenné.

8.2 *Pravopis*

Velká písmena se v textu objevují ve v tší mí e oproti dnešnímu usu. V edici ponecháváme originální majuskule u proprií (*Arystoteles*), u názv ú ad , národností (*Turci, Židé*), u výraz náboženské úcty a autority (*Pán B h, Panna Marie, Jeho Výsost*), u abstrat ozna ující ctnosti (*Moudrost, Láska, Víra, Spravedlnost*), proti tomu adjektivum „boží“ sjednocujeme na malé písmeno. Ostatní velká písmena, p edevším na po átku druhého verše v každém dvojverší, nejednotn užitá majuskule u apelativ, ozna ení osob (*low k, Žena, Muž*), pojmenování emeslník i povolání (*emeslníci, Korábníci, Apatyká*), názvy látek, mincí (*Tykýt, Groš*), rasy loveckých ps (*Veve i ník, Slídník*); výjime n se také velké písmeno objeví u adjektiv (*Rymovní*), upravujeme dle sou asného pravopisu.

Spodoba zn losti se ve st ední eštin odrážela do písaského a tiska ského usu daleko více než v sou asném jazyce. Pro zachování autenti nosti ji tedy neopravujeme (nap . zachováváme podoby jako: *spívati, strestání*). Ve v tšin p ípad na po átku slov, v nichž se spojuje inicia ní zn lé „z-“ s následující souhláskou nezn lou, nalezneme v textu jak podobu dnes korektní, tak zápis podléhající fonetickému zn ní (nap . *sp t 249 X zp t 49, sploditi 131 X zploditi 231, spusob X zpusob, stratiti X ztratiti, st žka X zt žka*); statisticky však p evažují jednozna n podoby s prefixem „s-“ odpovídající výslovnosti. V p ípad slov *spívati, spátkem* hraje svou roli také ur itá tradice jejich zápisu. K asimilaci naopak nedochází uprost ed slova (*bezpe en*) a po p edpon „roz-“ (*rozptýliti*). Výjimkou je p edpona „ne-“, po níž se zachovává p vodní podoba slova (*nesp soby*). V opa ném p ípad , kdy nezn lé „s-“ se m ní vlivem následující souhlásky na „z“, najdeme u slova *zpusobiti*. Prefix „vz-“ je v textu zachovávám tém na všech náležitých místech, výjimku tvo í odvozeniny od slovesa *vzpomínati*. V porovnání s dnešními pravopisnými pravidly je zde asto „v-“ zcela odsouváno a „z-“ podléhá spodob zn losti (*spomenouti*), jednou ve pak v textu objeví i podob se „z-“ (*A když p jgdau Léta sesslá, / Zpome na mladá p edesslá*) a uprost ed i „vz-“ (*Neb Syn na t newzpomene, /Ale Buoh nezapomene.*)

Ponecháváme také bez úprav oproti dnešním pravidl m nestandardní tvary zájmen a sloves: *byšte spolu dobe byli* (75), *býval u ho astým hostem* (73), stejn tak odlišnou hláskovou skladbu n kterých slov. Podle originálu uchováváme souhláskové skupiny: *bláznoství, dcpali, d eládka, jabka, n tco* (i u tvar jednotlivých pád), *pokrytetství,*

prázdný, p edce, rad e, v t í, vzáctný a skupinu „-dl-“ (*mu edlníci, smrtedlnost, smrtedlný*). V p ípad zdvojených souhlásek (-ff-, -dd-⁸⁴), jak u p ejatých, tak domácích slov zjednodušíme: *ffulauff* > *fulouf*, *zauffalý* > *zoufalý*, *dauffati* > *doufati*, *radda* > *rada*. Naproti tomu zdvojené konsonanty zachováváme ve slovech: *masso*, kde jde o možný ná e ní tvar, a dále *kamenný, každodenn, panna, postrannij, powinnost, powinna, (ne)winný, zlostrann, platenný, tyranné, winna* (subst.) a u slov p ejatých: *grammatyka* a *summa*.

Zachováváme také depalatalisované tvary i - kmen (*chut, pam t*), proti tomu u slova *báze* je m kkost zna ena vždy. M kkost samohlásek vždy respektujeme a neupravujeme (*pekn, povest*).

Ponecháváme také protetické „v-“ (*vodvá ka, votrok, vo ko*).⁸⁵ Vlivem vokalických zm n se v textu setkáme s podobou jak následovnickou, tak p vodní. Nesjednocujeme a ponecháváme ob podoby. Nediftongisované „ú“ najdeme velmi sporadicky, ve v tšin p ípad jako sou ást rýmu (*Kdo má ženu podez enú, / An má žádost nez ízenú* 136; *A tím jist získáš chválu / Od dobrých Lidí nemalú*. 184). Diftong „uo“, pocházející z p vodního staro eského „ó“, figuruje v omezeném množství slov, *Buoh, muož* (verb.), *puosobij, ruosti* (to se v textu objevuje pouze v této podob , ostatní mají své dublety s již prob hlou mohoftongisací), v ostatních slovech je již pln prob hlá monoftongisace v „ „. Úžení „é“ v „í“ se v textu neprojevuje p íliš asto, dochází k n mu p edevším v koncovkách adjektiv (*žádnýho, zjevnýho*), v deminutivním sufixu -é ko > -í ko (*obilí ko, sloví ko*), u jednotlivých slov (*nejlípe*) jde pak asto o vliv rýmu (*Nebo kdy se hlawa klijpe, / Ten as spat gijti neylípe*.174) Nástupnický diftong „ej“ za p vodní „ý“ se také neprosazuje p íliš hojn , až na jednu výjimku (*nadejmati*) mají vždy dubletní tvary s p vodním vokálem (nap . *bývati x bejvati, prý x prej*). Tautoslabické „aj“ se m ní na „ej“ zcela pravideln (*tejn*).

Distribuce i/y se oproti dnešnímu úzu liší v p ípad ostrých sykavkách „c“, „s“, „z“, kde je strikn užívaná litera „y/ý“. V edici p episujeme tradi ní výhradní kladení „y/ý“ dle sou asných pravopisných pravidel (*syla* > *síla*). Oproti dnešnímu úzu ponecháváme v instrumentálu substantiva p átelé vokál „y“, tedy *s p átely*. Naopak použití „y“ po konsonantu „ „ opravujeme na dnešní „i/í“ (*ty y* > *ty i, hospodá y* > *hospodá i, léka y* >

⁸⁴ V p ípad -dd- ponecháváme, jde -li o morfemický šev prefixu a ko ene slova (poddaný).

⁸⁵ Protetické „v“ se v textu objevuje spíš z ídka, asto v dubletních tvarech k slovu bez proteze. U slov *wob d, wožralec / wožralý, wotrok, wodijwagij, wod nij, wopak* se v textu však objevuje i varianta bez proteze (*ob d, ožralý / ožrati, otroci, odijwey / od ney, opak*).

léka i, p ygdess > p ijdeš), stejn tak slovo *po w ly* opravujeme na *po v li*.⁸⁶ U slov p ejatých se snažíme uchovat co nejv tší míru zdomácn losti, tedy po „r“ a „t“ zachováváme psaní „y“, jak u apelativ (*retoryka, partyka, apatyká, grammatyka, dialektyka*), tak proprií (*Arystoteles*) s výjimkou tradi ního pojmenování (*Krystus > Kristus*) a iniciálních majuskulí i po p edpon (*Ynstrukcý > Instrukcí, neymprymowati > neimprymowati*). Dále jej opravujeme po ostrých sykavkách (*muzyka > muzika*), kde vycházíme z tvar v p vodním jazyce. V p ípad adjektivních sufix „- gssy“ / „-egssy“ / „-ssy“ p episujeme na „- jší“ / „-ejší“ / „-ší“, vycházíme z toho, že v textu je užito druhého zp sobu zápisu pomocí digrafu „-ij“ („egssij“ / - gssij“ / -„ssij“) p ípadn varianty s „-j“. (*neywzáctn gssy > nejvzáctn jší*)

8.3 **Kvantita vokál**

Podle Vintrových zásad se snažíme co nejvíce uchovat autenti nost st edn eského textu. P i posuzování náležitosti absence i p ítomnosti kvantity rozdílné od dnešního usu musíme brát p edevším v potaz míru pravidelnosti a kvality ozna ování kvantity v rámci celého textu. Z tohoto hlediska m žeme zna ení kvantity shledat pravidelné a vícemén spolehlivé. P esto se však najdou nepravidelnosti a rozkolísanost jejího užití u stejných slov, v takových p ípadech musíme postupovat individuáln a rozhodnout, zda jde o gramatický i pravopisný jev, nebo pouze o nedostatek tiska ských liter nebo ned slednost tiska e.

Krátkost zachováváme:

- v p edposlední slabice d jového substantiva (*íkaní, létaní,...*),
- v p echodníkových tvarech a slovesných adjektivech (*majic, krá ejic, stojic; bojící...*),
- v ko ení prefigovaných perfektiv odvozených od dvouslabi ných imperfektiv s dlouhým vokálem (*uvesti, p ivesti, zavesti, podmesti, ...*),
- u tvar zájmen bez ohledu na sou asná pravidla (*s nim, ji* v dativu; *s tim; s im*),
- u dvouslabi ných feminin (*chvale, vule*),
- u po áte ního „u“ (*usta, ustavi n*),
- u slovotvorných sufix -i /-y, (*kunšty, modry, šenky /ka, kejkli, šejdy*)

⁸⁶ Nabízí se možnost interpretovat dané slovo jako dialektickou podobu spadající do ženských a-kmenů, v textu se však tento jev objevuje jen ojedinele, považujeme ho tedy za tiskařskou chybu.

- v sufixu genitivu a dativu plurálu maskulin (*daruv, dluhuv, milovníkuv, náchlebníkuv, panuv, p ikladuv, rodi uv, áduv, senátoruv, skutkuv; hudcum, kejklí um, náchlebníkum, pánum, písa um, pochlebníkum, povale um, služebníkum, šejdy um, tulákum, zahale um*)
- u prefixu p i- (*nep isahal, p itomnost, p ikladuv*),
- u jednotlivých slov: *baze , blaznoství, byti, eledin, davní, dohlidej, dustojenství, duv rnost, duv ovati, duv iti, duvod, h i ky, chlipnost, chlipný, kratochvil, mate , miniti, najemný, napoj, nepozustaviti, neustupn , nikda, nybrž, obili ko, pan, pisa , po atek, po inati, p ehlihnouti, pochazeti, p edchazeti, p ezdivati, pugde, rymovati, schazeti, smykati, spusob, šprymovati, tehdaž, tež, uchazejíc, vlidnost, vymin ní, vysakl, zahale , zvlašt()/zvlaš .*

Kvantitu naopak dopl ujeme:

- koncovkách adjektiv tvrdých i m kkých i zájmen adjektivní deklinace (*kterež > kteréž, mladeho > mladého*)⁸⁷
- koncovkách přítomných tvar sloves (*prosyss > prosíš, stratiss > stratíš*)
- individuální p ípady v ko eni sloves: *-byv- > -býv-*⁸⁸, *da- > dá-*⁸⁹, *-dav- > -dáv-*, *dokaž- > dokáž-*, *domniv- > domnív-*, *muž- > m ž-*⁹⁰; a ko eni dalších slov: *dum > d m, korab > koráb, leka > léka , nadherný > nádherný, peniz > peníz, p atelé > p átelé, tvuj/svuj > tv j/sv j, tem > tém , vzactný/ jší > vzáctný/ jší.*

Originální délku uchovááme v p ípad :

- sufixu imperativ 3. přítomní t ídy (*nezleh j, šan j, rym j, nelit j,...*)
- nominativu plurálu maskulin s koncovkou -í (*muží / m ží*),
- nominativu a akusativu singuláru a plurálu všech rod p ívlast ovacích zájmen náš, váš (*náše, vaše*),
- v instrumentálu maskulin plurálu osobních zájmen (*s ními*)
- u adverbií se sufixem „-jí“ (*leh ejí*)

⁸⁷ Hádek se domnívá, že zde jde o vliv zájmenného sklo ování. (Hádek, s. 13)

⁸⁸ Písmeno „y“ ve v tšin p ípad se objevuje bez ozna ení kvantity, a koliv v dané pozici je kvantita náležitá a doložena ve stejné pozici dokladem s jinou hláskovou skladbou, p edevším v sufixech a koncovkách, kde existenci kvantity podtrhují slova s jiným ko enným zakon ením. (*zdrav gssij x prwn gssij; prosyss x wábijss*).

⁸⁹ U přefigovaných perfektiv odvozených od dvojslabí ných imperfektiv je krácení systémové a náležité, kvantitu dopl ujeme pouze u tvar samotného slovesa *dáti*.

- u předpony „p í-“ (*p íjíti, p íjímati, ...*)
- v individuálních případech: *bé e, brání, dvě e, dátum, hráchu, hnída, jinák, klénot, kniha, líbost, medlé, míle/mílejí, mistr, mních, mnohém (adv.), m ž (subst.), nerád/neráda, nenádejmati, ned živý, nikdá, ok íknouti, podle, pomnij se, práci (instr.), plénky, práv , prvé (adv.), p emíle, slíny, s nijmi, snížíje, stíhne, tíše, vláda ství, vedlé, vyzdvíhnou, zdráv , zlatí ký.*
- naopak krátíme: *b to > bu to, ásto > asto, ástokrát > astokrát, iný > iny, jsí > jsi, knížáta > knížata, miné > mine, m sí > musí, ná ížených > na ížených, neb de-li > nebude-li, než > než, snád > snad, taký (adv.) > taky, žalovati > žalovek, žaludek > žaludek.*

Pokud se v textu objevily dubletní tvary s opačnou kvantitou, ponecháváme je beze změny jako důkaz rozkolísanosti úsu. K úpravě kvantity směrem k dnešním pravidlům postupujeme až ve chvíli, kdy se dané slovo vyskytuje v textu ojedinelé a ostatní případy ukazují na opačnou kvantitu a zároveň není dostatečně doloženo výskytem v dalších pramenech.⁹¹

8.4 Ostatní úpravy

Zjevné tiskácké chyby a omyly opravujeme: *kde m. tde (12), strávil m. stárwil (53), vstan m. wstau (172), vytišt ná m. wytit šná (frontlist), kázní m. kážnij (139), žádostí m. zadosti. (152), staráte m. sstaráte. (160)*

⁹¹ Jako kontrola četnosti dokladů mám posloužila Lexikální database humanistické a barokní češtiny.

9 Seznam literatury

9.1 *Prameny*

- eška, J.: *e i a nau ení hlubokých mudrc* . Praha : Odeon. 1982.
- Lomnický z Bud e, Š.: *Instukcí, aneb Krátké nau ení hospodá i mladému*, Praha, 1597.
- Lomnický z Bud e, Š.: *Instukcí, aneb Krátké nau ení hospodá i mladému*,ed. J. Marle, Praha, 1718.
- Lomnický z Bud e, Š.: *Instukcí, aneb Krátké nau ení hospodá i mladému*,ed. J. A. Gabriel, Praha, 1887.

9.2 *Sekundární literatura:*

- Balbín, B.: *Bohemia docta, part II*, Praha, 1778.
- Dobrovský, J.: *D jiny eské e i a literatury*, Praha, 1951, s. 120.
- Dvorský, F.: O Šimonu Lomnickém z Bud e. in *asopis eského musea*. 1884. s. 498 – 511.
- Flajšhans, V.: *Písemnictví eské slovem i obrazem*. Praha : 1901.
- Gabriel, J. A.: P edmluva. in Šimona Lomnického z Bud e *Krátké nau ení hospodá i mladému*. ed. J. A. Gabriel. Praha. 1862.
- Hanuš, J. J.: Zp vohry Šimona Lomnického z Bud e, in *asopis eského muzea*, 1864, s. 36 - 48.
- Jakubec, J.: *D jiny literatury eské [I]*. Praha : 1929. s. 734 – 736.
- Jire ek, J.: *Rukov k d jinám literatury eské do konce 18. v ku*. Praha. 1875. s. 460 – 465.
- Kr , J.: Malý potrtét Šimona Lomnického z Bud e. in *Kupidova st ela/D tinský ápek*. ed. J. Kr . Brno : Atlantis. 2000. s. 443 – 461.
- Mikovec, F. B.: N co ku charakteru Šimona Lomnického z Bud e. in *Lumír*. 1852. s. 539 – 542.
- Mocná, D. a kol: *Encyklopedie literárních žánr* . Paseka. Litomyšl : 2004.
- Novák, A.: *P ehledné d jiny literatury eské*. Praha. 1910. s. 120 – 121.
- Novotný-Kolenský, V.: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatel eských. in *asopis eského musea*. 1910. s.464 – 465.

Petr, E.: Doslov. in *Ezopovy bajky/Katonova čty verší/Rada otce synovi*. Brno : Atlantis. 1999. s. 302 – 308.

Pražák, E.: *Šimon Ptocheus Lomnický a otázka jeho zjevu*. (rkp.) Praha. 1950. (Pražák 1)

Pražák, E.: O mravní výchovné próze Šimona Lomnického. in *Příspěvky k dějinám starší české literatury*. Praha. 1958. s. 205 – 213. (Pražák 3)

Pražák, E.: Je Šimon Lomnický autorem hanopisu Exekuce z r. 1621. in *Listy filologické*. roč. 50. Praha. 1957. s. 104 – 106. (Pražák 2)

Riss, J.: Šimon Lomnický z Budapešti. in *Časopis českého musea*. 1863. s. 58 – 76.

Šubert, E.: Prameny Šimona Lomnického, in *Časopis českého musea*. 1910. s. 321 – 324.

Vlček, J.: *Dějiny české literatury I*. Praha. 1940. s. 434 – 437.

Voit, P.: *Šimon Lomnický z Budapešti a exempla v kontextu jeho mravní výchovné prózy*. Praha : Univerzita Karlova. 1991. (Voit 1)

Voit, P.: K pramenům Lomnického Instrukcí mladému hospodáři. in *Miscelanea oddělení rukopisů a starých tisků*. Praha : Státní knihovna ČR. 1985. s. 7 – 15. (Voit 2)

9.3 ***Sekundární literatura k edici a úpravám***

Flajšhanš, V.: Ke kvantitě češtiny XV. století, in *Listy filologické XX*, 1893, s. 383 - 390.

Hádek, K.: Ke kvantitě samohlásek v češtině 17. století. in: *Listy filologické XCIII*, 1970, s. 44 - 53.

Kosek, P. Jazyk kancionálu Harfa nová Jana Liberdy. In *SPFFBU*. Brno: 2004, roč. 52, sv. A, s. 95-108.

Kosek, P. O grafické stránce barokních exulantských tisků. In *Acta cseih barokk új interpretációi* (Nové interpretace českého baroka). 12. 5. - 13. 5. 2003 Piliscsaba. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2004. s. 91-105.

Lamprecht - Šlosar - Bauer: *Historická mluvnice češtiny*, Univerzita Karlova. Praha : 1986.

Porák, J.: *Humanistická čeština*, Praha : 1983.

Šlosar, D.: Průběh vývojem interpunkce. in *Listy filologické* 87. 1964. s. 125 - 135. (Šlosar 2)

Šlosar, D.: Příspěvky k poznání české kvantity v 16. století. in *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity XI. Jazyková část A10*. Brno : 1962, s. 91 - 97. (Šlosar 3)

Wintr, J.: Zásady transkripce českých textů z baroní doby. in *Listy filologické*. ročník 121. Praha. 1998. s. 341 – 346.